

ČESKÝ JAZYK

příručka učitele
pro 5. ročník
základní školy

autorky:
Jaroslava Kosová
Gabriela Babušová
Lenka Rykrová
Jitka Vokšická

Český jazyk 5

příručka učitele

pro 5. ročník základní školy

Autorky: PhDr. Jaroslava Kosová, Ph.D.
Mgr. Gabriela Babušová
Mgr. Lenka Rykrová
Mgr. Jitka Vokšická

Autor přehledu očekávaných výstupů
pro 1. ročník: Mgr. Jiří Havel, Ph.D.

Autor přehledu očekávaných výstupů
pro 2.–5. ročník: prof. PhDr. Karel Šebesta, CSc.

Odpovědná redaktorka: Mgr. Lucie Hlavínová
Návrh obálky: Olga Matulová
Grafická úprava a sazba: Olga Matulová, Marek Novotný
Jazyková korektura: Mgr. Lucie Hlavínová

Součásti díla:	Učebnice	ISBN
	Pracovní sešit 1	ISBN
	Pracovní sešit 2	ISBN
	Příručka učitele	ISBN
	Zvuková nahrávka	CD

Vydalo Nakladatelství Fraus, Edvarda Beneše 72, 301 00 Plzeň
Printed in the Czech Republic

1. 2. 3. 4. 5. (první čísla označují pořadí a rok tisku)
2011 2012 2013 2014 2015

Výhrada práv: Všechna práva vyhrazena. Reprodukce a rozšiřování díla nebo jeho částí jakýmkoli způsobem jsou bez písemného souhlasu nakladatele zakázány, s výjimkou případů zákonem výslovně povolených.

Copyright: © Nakladatelství Fraus, Plzeň 2011
1. vydání
ISBN

Vytištěno na papíře běleném bez použití chlóru
a vyrobeném postupy šetrnými k životnímu prostředí.

Obsah

Úvod
O autorkách a ilustrátorech
Popis komplexu učebních pomůcek k výuce českého jazyka v 5. ročníku základní školy
Teoretická východiska a soulad s RVP
Didaktické prvky v učebnicích českého jazyka pro 5. ročník základní školy
Rozvíjení klíčových kompetencí v učebnicích českého jazyka pro 5. ročník (Český jazyk 5, Pracovní sešit 1, 2)
Přehled očekávaných výstupů vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura pro 1.–5. ročník základní školy
Zařazení průřezových témat v učebnicích ČJ pro 5. ročník
Přehled témat s orientačním harmonogramem
Metodické poznámky k učebnici a pracovním sešitům
UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ
1. Odpočinuli jsme si
2. Vynalézali
3. Mění se
4. Vyrábíme
5. Sportuji, sportuješ, sportuje
PRAVOPIS PŘÍDAVNÝCH JMEN A SHODA PŘÍSUDKU S PODMĚTEM
6. Nocovali jsme
7. Odjíždíme
8. Připravujete se?
9. Přečetli jsme
10. Dívejte se
SLOVNÍ DRUHY PODROBNĚJI
11. Připravujeme se
12. Počítáme
13. Hořelo
14. Jezděte
15. Chráníš se?
SDĚLOVÁNÍ A PŘIJÍMÁNÍ INFORMACÍ
16. Sokolničili
17. Věnují se...
18. Obdivujeme
19. Přemýšlíme
UČIVO – NEUČIVO
20. Budeme hodnotit
Řešení pracovních sešitů
Kopírovatelné přílohy
Pracovní listy
Literatura

Poznámka: Jakákoli zmínka o učiteli a žákovi se samozřejmě vztahuje také k učitelce a žákyni.

Úvod

Vážené paní učitelky a vážení páni učitelé,

popáté se vám dostává do rukou příručka pro výuku českého jazyka na 1. stupni základní školy. Její již tradiční koncepce je zcela přizpůsobena hodinám českého jazyka. Cílem příručky je pomoci při vyvozování nového učiva, ale i při dalším upevňování a opakování učiva. Zároveň Vám přináší řadu didaktických her a námětů pro další činnosti s využitím i v ostatních vyučovacích předmětech. Nechybí ani kopírovatelné přílohy a pracovní listy. Velikou výhodou je řešení všech cvičení včetně těch z pracovních sešitů. Příručka není konečným souborem námětů k jejich úplnému využití, ale odrazovým můstkem pro Vaši přípravu na výuku.

Ať vám přináší plno radostných chvil strávených s Vašimi žáky.

Autorky a redakce Nakladatelství Fraus

Autorky

PhDr. Jaroslava Kosová, Ph.D.,

vystudovala Univerzitu Karlovu v Praze – Pedagogickou fakultu. Během pregraduálního i postgraduálního studia působila jako učitelka českého jazyka na základní škole i na školách středních. Jako dlouholetá členka katedry českého jazyka PedF UK se zaměřovala na didaktiku českého jazyka na všech stupních škol a prezentovala své práce při republikových i mezinárodních konferencích, publikuje v odborném tisku, recenzuje učebnice českého jazyka a literatury pro MŠMT ČR, edituje periodickou publikaci k výuce českého jazyka a literatury. Má zkušenosti též s výukou češtiny pro cizince.

Mgr. Gabriela Babušová

vystudovala Pedagogickou fakultu J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. V současné době učí na 1. stupni ZŠ v Praze a v rámci postgraduálního studia externě spolupracuje s katedrou českého jazyka PedF UK, kde se zaměřuje na didaktiku českého jazyka pro 1. stupeň. Podílela se na tvorbě školního vzdělávacího programu a na vytváření pracovních listů v projektu *Rozvoj klíčových kompetencí učitele ve výpočetní technice*.

Za svoji práci byla v roce 2000 oceněna titulem *Nejlepší pedagog Prahy 4*. Svoje zkušenosti uplatňuje formou publikace a odborné spolupráce při tvorbě učebnic.

Mgr. Lenka Rykrová

vystudovala Pedagogickou fakultu J. E. Purkyně v Ústí nad Labem a má dlouholetou praxi. Vyučuje na 1. stupni ZŠ v Praze. Během své praxe vedla pedagogické semináře pro studenty gymnázií a Pedagogické fakulty UK v Praze. Podílela se na tvorbě školního vzdělávacího programu.

Mgr. Jitka Vokšická

vystudovala Univerzitu Karlovu v Praze – Pedagogickou fakultu. Má dlouholetou praxi na 1. stupni ZŠ, věnuje se dětem s poruchami učení. Nyní pracuje na 1. stupni ZŠ v Praze. Rovněž se podílela na tvorbě školního vzdělávacího programu.

Ilustrátoři

Jiří Vančura

pochází z Prahy, nyní žije a pracuje v Kolíně. Ilustroval řadu dětských knížek, spolupracuje s regionálními nakladatelstvími a přispívá do tiskovin především svými kresbami a grafikou. Své práce vystavoval převážně v České republice. Tvoří klasickým způsobem – kresbou perem či fixem, práci přenesl do počítače a dále zpracuje. Pro potěšení svých přátel nepravidelně vydává pohlednice a drobnou grafiku.

Dana Raunerová

Absolventka oboru Český jazyk, Výtvarná výchova pedagogické fakulty v Plzni je členkou Unie výtvarných umělců plzeňské oblasti, skupiny výtvarných umělců P 89 a skupiny Týn, spolupracuje s keramickým centrem v Koněšíně u Třebíče. Kromě výtvarné práce se zabývá psaním textů – od drobných říkanek až po rozsáhlejší, často básnicky laděné prózy. Její tvorba pro děti obsahuje mj. omalovánky, návrhy loutek a dekor hraček. Ilustrovala i učebnice a další výukové materiály.

Popis komplexu učebních pomůcek k výuce českého jazyka v 5. ročníku základní školy

Učební komplex je tvořen:

- učebnicí,
- dvěma pracovními sešity,
- příručkou učitele,
- audionahrávkou.

Seznam použitých zkratk a orientačních prvků v učebním komplexu:

RČ – červený rámeček označující mezipředmětové vztahy

RM – modrý rámeček označující aktivity

RZ – zelený rámeček pro vysvětlení, zajímavosti, přibližnou výslovnost slov cizího původu, slouží i k odběru na přehled učiva

SSČ – Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost

PČP – Pravidla českého pravopisu

MV – mezipředmětové a mezipředmětové vztahy

náročnější úkol nebo jeho část

poučka, shrnutí

skupinová práce

hra

Teoretická východiska a soulad s RVP

Učebnice *Český jazyk 5* pro jazykovou a komunikačně-slohovou výchovu vychází z *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* a z principů uvedených v koncepci celé učebnicové řady Nakladatelství Fraus pro vzdělávací obor *Český jazyk a literatura*, tj. odpovídají moderním trendům v didaktice mateřského jazyka.

V souladu s celkovou koncepcí učebnicové řady představují tyto učebnice jazyk/jazyky a text/texty jako nástroje, díky nimž se mohou lidé i kultury potkávat, vzájemně si porozumět, nacházet soulad a konsenzus a lépe rozumět svému světu/svým světům.

Při práci s učebnicí si žáci ve zvýšené míře uvědomují, že jazyk a dorozumívání mají svá pravidla, že je vhodné pravidla dodržovat a vyžadovat jejich dodržování od druhých. Žáci se učí zamýšlet nad funkcí textů a vytvářejí si povědomí o kvalitách veřejného projevu mluveného i psaného.

Nové učivo je zařazováno ve shodě s požadavky RVP ZV, je uváděno různými postupy, nejčastěji induktivně. Užívané termíny vycházejí z RVP ZV a ze slovníku *Školská jazykovedná terminologie*, viz <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolska-jazykovedna-terminologie-1>. Pro snadné hledání, ale i k návaznému vedení žáků k práci s informacemi, je v závěru učebnice zařazen opět rejstřík.

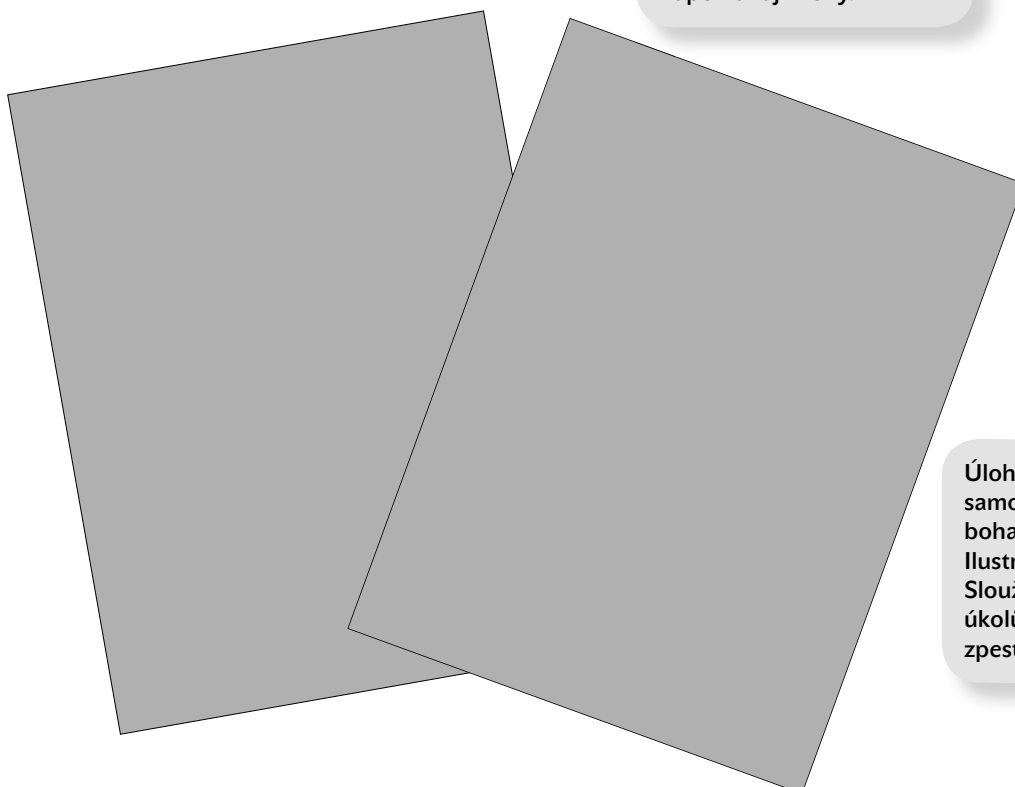
Učebnice

Originální grafické řešení využívající fotografie a ilustrace. Vhodnost a atraktivnost pro současnou generaci dětí byly potvrzeny odbornými didaktiky i rozsáhlou pilotáží.

Pracovní sešity

K lepší orientaci v tištěných i elektronických publikacích napomáhají ikony.

Úlohy různého typu pro samostatnou práci žáků doplněné bohatým obrazovým materiálem. Ilustrace je možné vybarvovat. Slouží sice především k plnění úkolů, ale jsou zároveň vítaným zpestřením pro děti.

ROZVÍJENÍ KLÍČOVÝCH KOMPETENCÍ V UČEBNICÍCH ČESKÉHO JAZYKA PRO 5. ROČNÍK

(ČESKÝ JAZYK 5 – UČEBNICE, ČESKÝ JAZYK 5 – PRACOVNÍ SEŠIT 1, 2)

Název a vymezení kompetence v RVP	Naplnění v učebnicích ČJ pro 5. ročník
Kompetence k učení – umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení.	Ke zprostředkování učiva jsou použity nejrůznější typy souvislých textů, rozmanité vyučovací metody a četné, často netradiční typy úloh. Žáci dostávají příležitost k vytváření vlastních závěrů, k „objevování“ zákonitostí a pravidel. Značná pozornost je upřena na čtení s porozuměním, na vyjádření vlastních názorů a na získávání dalších informací z nejrůznějších zdrojů. Žáci se učí vyhodnocovat a třídit nové poznatky na základě svých zkušeností. Podstatné je i osvojování dovednosti uvádět zdroje, jejichž důvěryhodnost se žáci učí posoudit přiměřeně svému věku. Zároveň jsou vybízeni k ověřování správnosti jazykového projevu v jazykových příručkách a ve slovnících. Setkávají se i s požadavky na reflexi a sebehodnocení.
Kompetence k řešení problémů – podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů.	Jako základ řešení skutečných problémů slouží předkládané třídící a uspořádací úlohy. Žáci řeší problémové úlohy samostatně i při skupinové práci, formulují a obhajují své názory a porovnávají své zkušenosti se zkušenostmi ostatních. Mají tak možnost pracovat s chybou jako s příležitostí umožňující vyhledat správné řešení (a následně chybu opravit). Na základě získaných informací žáci upevňují nebo mění své názory a postoje.
Kompetence komunikativní – vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci.	Na základě využití jazykových i komunikačních vědomostí zprostředkovaných v učebnici dokáže žák vyhodnotit komunikační situace odpovídající jeho věku a zvolit adekvátní komunikační prostředky: umí vhodně reagovat a dosáhnout svého cíle. Tato dovednost je podporována mj. zařazením nepříliš běžných témat, jako jsou manipulace, reklama, podstatné a okrajové informace, fakta a názory. Výchozími body účinné komunikace v učebnici jsou čtení s porozuměním a aktivní naslouchání.
Kompetence sociální a personální – učit žáky pečovat o své zdraví, chránit ho a být za ně zodpovědný, projevovali pozitivní city; rozvíjet vnímavost k lidem, prostředí i k přírodě a schopnost spolupracovat a respektovat úspěchy vlastní i druhých	Mnohé texty motivují žáky k zamyšlení nad vztahy mezi lidmi i vztahy k prostředí, v němž se žáci pohybují. Žáci o tématech diskutují, samostatně se k nim vyjadřují ve svých souvislých projevech, vyměňují si své zkušenosti. Pod vedením vyučujícího činí žádoucí závěry a osvojují si vhodné způsoby chování. Rozvíjejí dovednost spolupracovat, pomáhat si, povzbuzovat se, oceňovat se, ale i odhalit manipulaci a bránit se jí, využívat účinné argumenty.
Kompetence občanské – připravovat žáky, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a plnili své povinnosti; vést je k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit se žít společně s ostatními lidmi.	Žáci jsou pobízeni k prezentování svých prací ve školním/třídním časopise a na webových stránkách, při kulturních vystoupeních, a tím k většímu zapojení do života školy a obce. Porovnávají své zkušenosti se zkušenostmi žáků z jiných kulturních prostředí. Společně s vyučujícími formulují normy chování a kritéria hodnocení. V modelových situacích mají možnost prokázat své jazykové kompetence, vztah ke své rodině, přátelům a vlasti.
Kompetence pracovní – pomáhat žákům poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci.	Prostřednictvím cvičení a textů jsou žáci vyzýváni k rozmanitým praktickým činnostem, např. k vytváření vlastních školních pomůcek. Žáci vzájemně spolupracují, využívají své vědomosti a dovednosti. Ve skupině si dokáží rozdělit úkoly podle svých schopností, zorganizovat práci v určitém časovém úseku a nést odpovědnost za splnění daného úkolu.

PŘEHLED OČEKÁVANÝCH VÝSTUPŮ VZDĚLÁVACÍHO OBORU ČESKÝ JAZYK A LITERATURA PRO 1.-5. ROČNÍK ZŠ

UČEBNICE ČESKÝ JAZYK A LITERATURA PRO 1. ROČNÍK

Očekávaný výstup	Učivo
<p>Žák porozumí písemným nebo mluveným pokynům přiměřené složitosti.</p> <p>Komunikační a slohová výchova</p>	<p>Čtení s porozuměním Pozorné čtení Orientace v textu Dialog s partnerem Komunikační situace: pozdrav, oslovení, omluva, prosba, zpráva, adresa Naslouchání</p>
<p>V krátkých mluvených projevech žák správně dýchá a volí vhodné tempo řeči.</p> <p>Komunikační a slohová výchova</p>	<p>Cvičení správného dýchání a posazení hlasu Artikulační cvičení Nácvik správného tempa a frázování řeči Technika čtení</p>
<p>Žák zvládá základní hygienické návyky spojené se psaním.</p> <p>Komunikační a slohová výchova</p>	<p>Vyvození a upevnění základních pracovních, kulturních a hygienických návyků Rozvoj grafomotoriky Formy psaní: opis, přepis, diktát, autodiktát</p>
<p>Žák píše správné tvary písmen a číslic, správně spojuje písmena i slabiky, kontroluje vlastní písemný projev.</p> <p>Komunikační a slohová výchova</p>	<p>Nácvik plynulého psacího pohybu Nácvik sebekontroly Odstraňování individuálních nedostatků v písemném projevu</p>
<p>Žák rozlišuje zvukovou a grafickou podobu slova, člení slova na hlásky, odlišuje dlouhé a krátké samohlásky.</p> <p>Jazyková výchova</p>	<p>Rozvoj fonemického sluchu Čtení písmen, slabik, slov a vět Kvantita samohlásek, dvojhlásky</p>
<p>Žák čte a přednáší z paměti ve vhodném frázování a tempu literární texty přiměřené věku.</p> <p>Literární výchova</p>	<p>Rytmická říkadla, rozpočítadla Básničky Reprodukce textu Poslech</p>
<p>Žák vyjadřuje své pocity z přečteného textu.</p> <p>Literární výchova</p>	<p>Vyprávění Ilustrace, výtvarný doprovod Dramatizace Srovnávání</p>
<p>Žák pracuje tvořivě s literárním textem podle pokynů učitele a podle svých schopností.</p> <p>Literární výchova</p>	<p>Vyprávění Volná reprodukce Přednes</p>

Výstupy stanovené RVP

KOMUNIKAČNÍ A SLOHOVÁ VÝCHOVA

Žák:

- plynule čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti;
- porozumí písemným nebo mluveným pokynům přiměřené složitosti;
- respektuje základní komunikační pravidla v rozhovoru;
- pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost;
- v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči;
- volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích;
- na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev;
- zvládá základní hygienické návyky spojené se psaním;
- píše správné tvary písmen a číslic, správně spojuje písmena i slabiky; kontroluje vlastní písemný projev;
- píše věcně i formálně správně jednoduchá sdělení;
- seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh.

JAZYKOVÁ VÝCHOVA

Žák:

- rozlišuje zvukovou a grafickou podobu slova, člení slova na hlásky, odlišuje dlouhé a krátké samohlásky;
- porovnává významy slov, zvláště slova opačného významu a slova významem souřadná, nadřazená a podřazená, vyhledá v textu slova příbuzná;
- porovnává a třídí slova podle zobecněného významu – děj, věc, okolnost, vlastnost;
- rozlišuje slovní druhy v základním tvaru;
- užívá v mluveném projevu správné gramatické tvary podstatných jmen, přídavných jmen a sloves;
- spojuje věty do jednodušších souvětí vhodnými spojkami a jinými spojovacími výrazy;
- rozlišuje v textu druhy vět podle postoje mluvčího a k jejich vytvoření volí vhodné jazykové i zvukové prostředky;
- odůvodňuje a píše správně: i/y po tvrdých a měkkých souhláskách i po obojetných souhláskách ve vyjmenovaných slovech; dě, tě, ně, ú/ů, bě, pě, vě, mě – mimo morfologický šev; velká písmena na začátku věty a v typických případech vlastních jmen osob, zvířat a místních pojmenování.

Výstupy stanovené autory učebnic

2. ročník (pokračují aktivity z 1. ročníku, přistupují nové):
Jak se dorozumíváme.

1. *Složka komunikačně-slohová*
Povídáme si, čteme, kreslíme, hrajeme divadlo, hrajeme si s jazykem a texty atd.

Žák:

- si začíná uvědomovat, jakými různými způsoby se lidé dorozumívají, vnímat alternativní možnosti vyjadřování a sdělování;
- se zdokonaluje v zacházení s různými způsoby a prostředky vyjadřování, zvláště se psaným jazykem;
- se učí předat svůj zážitek z četby/poslechu krásné literatury, ze hry s jazykem a texty a sdílet ho s ostatními.

2. *Složka jazyková*
Hrajeme si s písmeny, hláskami, slabikami, slovy, větami, intonací, grafikou, hlasem, gesty, mimikou, obrázky, zvuky; učíme se správně psát a mluvit.

Žák:

- se hravou formou seznamuje s různými výrazovými prostředky a systémy;
- si začíná uvědomovat jedinečnost jazyka, zvláště psaného, a poznává jeho vlastnosti;
- si postupně osvojuje pravidla korektního vyjadřování (pravopis, výslovnost).

UČEBNICE ČESKÉHO JAZYKA PRO 3. ROČNÍK

Pokračování 1. období

Výstupy stanovené RVP

KOMUNIKAČNÍ A SLOHOVÁ VÝCHOVA

Žák:

- plynule čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti;
- porozumí písemným nebo mluveným pokynům přiměřené složitosti;
- respektuje základní komunikační pravidla v rozhovoru;
- pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost;
- v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči;
- volí vhodné verbální i nonverbální prostředky; řeči v běžných školních i mimoškolních situacích;
- na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev;
- zvládá základní hygienické návyky spojené se psaním;
- píše správné tvary písmen a číslic, správně spojuje písmena i slabiky; kontroluje vlastní písemný projev;
- píše věcně i formálně správně jednoduchá sdělení;
- seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh.

JAZYKOVÁ VÝCHOVA

Žák:

- rozlišuje zvukovou a grafickou podobu slova, člení slova na hlásky, odlišuje dlouhé a krátké samohlásky;
- porovnává významy slov, zvláště slova opačného významu a slova významem souřadná, nadřazená a podřazená, vyhledá v textu slova příbuzná;
- porovnává a třídí slova podle zobecněného významu – děj, věc, okolnost, vlastnost;
- rozlišuje slovní druhy v základním tvaru;
- užívá v mluveném projevu správné gramatické tvary podstatných jmen, přídavných jmen a sloves;
- spojuje věty do jednodušších souvětí vhodnými spojkami a jinými spojovacími výrazy;
- rozlišuje v textu druhy vět podle postoje mluvčího a k jejich vytvoření volí vhodné jazykové i zvukové prostředky;
- odůvodňuje a píše správně: i/y po tvrdých a měkkých souhláskách i po obojetných souhláskách ve vyjmenovaných slovech; dě, tě, ně, ú/ů, bě, pě, vě, mě – mimo morfologický šev; velká písmena na začátku věty a v typických případech vlastních jmen osob, zvířat a místních pojmenování.

Výstupy stanovené autory učebnic

3. ročník (pokračují aktivity z 2. ročníku, přistupují nové):
O čem se dorozumíváme a co o tom říkáme.

1. Složka komunikačně-slohová

Jak si lépe porozumět? Za slovy, obrázky a gesty nacházíme významy.

Žák:

- si začíná uvědomovat, že rozumět textu není samozřejmost;
- si všímá pozorně toho, co znamenají slova, věty, texty, obrazová a jiná sdělení;
- poznává další žánry krásné literatury, prohlubuje svůj zážitek z ní základním vhledem do její výstavby.

2. Složka jazyková

Slova, věty, gesta atd. mají různé významy, učíme se je poznávat.

Žák:

- pozorně sleduje různé významy slov, vět a dalších jazykových/výrazových prostředků;
- určuje jejich významy v diskusi i s pomocí slovníků a jiných pramenů;
- si osvojuje základní pojmové nástroje pro uvažování a diskuse o jazyku, zvláště o jeho sémantice.

2. období

Výstupy stanovené RVP

KOMUNIKAČNÍ A SLOHOVÁ VÝCHOVA

Žák:

- čte s porozuměním přiměřeně náročné texty potichu i nahlas;
- rozlišuje podstatné a okrajové informace v textu vhodném pro daný věk, podstatné informace zaznamenává;
- posuzuje úplnost či neúplnost jednoduchého sdělení;
- reprodukuje obsah přiměřeně složitého sdělení a zapamatuje si z něj podstatná fakta;
- vede správně dialog, telefonický rozhovor, zanechá vzkaz na záznamníku;
- rozpoznává manipulativní komunikaci v reklamě;
- volí náležitou intonaci, přízvuk, pauzy a tempo podle svého komunikačního záměru;
- rozlišuje spisovnou a nespisovnou výslovnost a vhodně ji užívá podle komunikační situace;
- píše správně po stránce obsahové i formální jednoduché komunikační žánry;
- sestaví osnovu vyprávění a na jejím základě vytváří krátký mluvený nebo písemný projev s dodržáním časové posloupnosti.

JAZYKOVÁ VÝCHOVA

Žák:

- porovnává významy slov, zvláště slova stejného nebo podobného významu a slova vícevýznamová;
- rozlišuje ve slově kořen, část příponovou, předponovou a koncovku;
- určuje slovní druhy plnovýznamových slov a využívá je v gramaticky správných tvarech ve svém mluveném projevu;
- rozlišuje slova spisovná a jejich nespisovné tvary;
- vyhledává základní skladební dvojici a v neúplné základní skladební dvojici označuje základ věty;
- odlišuje větu jednoduchou a souvětí, vhodně změni větu jednoduchou v souvětí;
- užívá vhodných spojovacích výrazů, podle potřeby projevu je obměňuje;
- píše správně i/y ve slovech po obojetných souhláskách;
- zvládá základní příklady syntaktického pravopisu.

Výstupy stanovené autory učebnic

4. ročník (pokračují aktivity z 2. a 3. ročníku, přistupují nové): **Rozumíme si opravdu?**

1. Složka komunikačně-slohová

Za informacemi nacházíme autora, adresáta a situaci.

Žák:

- si začíná uvědomovat, že každé sdělování je souhra dvou partnerů v určité situaci;
- dokáže vést rozhovor, uplatnit se v diskusi, naslouchat, vyjádřit vzkaz na záznamník;
- ovládá různé možnosti realizování omluvy a prosby;
- se učí rozpoznávat postavení, zájmy a záměry autora a adresáta, rozlišovat různé funkce vyjádření, mj. s ohledem na partnera a situaci;
- při mluvené komunikaci uplatňuje vhodně své vědomosti o větné melodii, přízvuku i tempu a pauzách;
- začíná odhalovat manipulaci, dokáže řešit jednoduché konflikty;
- dokáže vypravovat a popisovat (i činnost) ústně i písemně s ohledem na adresáta a situaci;
- poznává další žánry krásné literatury a pokouší se o vlastní tvorbu.

2. Složka jazyková

Komunikace znamená kontakt a jednání.

Žák:

- poznává jazykové a jiné dorozumívací prostředky jako prostředky kontaktu s druhými a působení na ně;
- porovnává významy slov, uvědomuje si různé vztahy ve slovní zásobě;
- určí stavbu slova a využívá ji při odhalování významů slov i při pravopisu;
- vyhledává skladební dvojice, určí základ věty;
- píše správně i/y v kořeni;
- začíná psát i/y v příponách, dále v koncovkách podstatných jmen a zakončeních sloves;
- píše správně interpunkční čárky v jednoduchých souvětích;
- poznává, jak vyjádření souvisí s komunikační situací; v této souvislosti si všimá možnosti využít různých výrazových prostředků;
- určuje mluvnické kategorie (pád, číslo, rod) a vzory podstatných jmen a mluvnické kategorie sloves (osoba, číslo, způsob, čas);
- volí vhodné prostředky národního jazyka (především s ohledem na spisovnost a nespisovnost);
- využívá vhodně vět jednoduchých a souvětí, v nich vhodné spojovací výrazy, analyzuje souvětí za pomoci vzorců;
- se učí užívat jazykových/výrazových prostředků vhodně se zřetelem k partnerovi a situaci; posuzovat užití jazykových/výrazových prostředků v textu se zřetelem k záměru autora a komunikační situaci, brát je v úvahu při interpretaci;
- se dokáže orientovat v kratším textu i knihách různých stylů – ovládá některé orientační prostředky;
- začíná odlišovat fakta od názorů a domněnek.

UČEBNICE ČESKÉHO JAZYKA PRO 5. ROČNÍK

POKRAČOVÁNÍ 1. období

Výstupy stanovené RVP

Výstupy stanovené RVP pro 4. a 5. ročník jsou uvedeny na str. 11.

Výstupy stanovené autory učebnic

5. ročník (pokračují aktivity z 2.–4. ročníku, přistupují nové): **Rozumíme textu a umíme ho hodnotit.**

1. Složka komunikačně-slohová

Texty mají různou hodnotu; učíme se je využívat.

Žák:

- si uvědomuje, že sdělování se řídí pravidly a normami, respektuje je při vlastním sdělování a vyžaduje jejich dodržování od druhých;
- tvoří mluvené i psané vypravování, popis, krátký referát i text úvahového charakteru a funkčně k zornu využívá osnovu
- při mluvených projevech využívá i mimojazykové prostředky;
- se učí brát v úvahu funkce textů, hodnotit je podle jejich funkčnosti a kvality, nacházet jejich vady a všimnout si postojů, které se v nich jasně projevují;
- funkci konkrétního textu odhaluje při pozorném čtení i naslouchání, staví na ní porozumění, zvláště ve zprávě, oznámení, inzerátu, reklamě (dokáže vysledovat manipulaci);
- orientuje se v textu přiměřené obtížnosti, rozliší podstatné a okrajové informace, fakta a názory, vytipuje klíčová slova;
- využívá vhodně spisovnou a nespisovnou slovní zásobu češtiny;
- poznává další žánry krásné literatury, hodnotí je, vytváří si vlastní čtenářský profil a pokouší se o vlastní tvorbu.

2. Složka jazyková

Jazyk a dorozumívání mají svá pravidla.

Žák:

- si uvědomuje účelnost pravidel a norem užívání jazyka i jiných kódů (včetně pravidel pravopisných a výslovnostních);
- využívá slovtvorný rozbor i rozbor stavby slova mj. pro pochopení a vysvětlení významu slova;
- využívá vztahů ve slovní zásobě při produkci i recepci textu;
- si uvědomuje hodnoty, které může mít vyjádření v různých situacích, snaží se je sledovat ve vlastním projevu a vyžadovat od druhých;
- rozlišuje slova spisovná (a jejich nespisovné tvary) a nespisovná a účelně je používá;
- ve zvýšené míře věnuje pozornost kladným i záporným hodnotám veřejného dorozumívání a vytváří si postupně povědomí o žádoucích kvalitách veřejného projevu mluveného i psaného (a také jeho formy).
- v psaném projevu uplatňuje vědomosti o psaní souhláskových skupin, předložek a předpon s- a z-, o koncovech přídavných jmen a shodě přísudku s podměttem téměř ve všech případech;
- ovládá interpunkci v jednoduchých souvětích.

UČEBNICE ČÍTANKY PRO 2.–3. ROČNÍK

KOMUNIKAČNÍ VÝCHOVA

Žák:

- plynule čte s porozuměním texty přiměřeného rozsahu a náročnosti;
- porozumí písemným nebo mluveným pokynům přiměřené složitosti;
- respektuje základní komunikační pravidla v rozhovoru;
- pečlivě vyslovuje, opravuje svou nesprávnou nebo nedbalou výslovnost;
- v krátkých mluvených projevech správně dýchá a volí vhodné tempo řeči;
- volí vhodné verbální i nonverbální prostředky řeči v běžných školních i mimoškolních situacích;
- na základě vlastních zážitků tvoří krátký mluvený projev;
- zvládá základní hygienické návyky spojené se psaním;
- píše správné tvary písmen a číslic, správně spojuje písmena i slabiky; kontroluje vlastní písemný projev;
- píše věcně i formálně správně jednoduchá sdělení;
- seřadí ilustrace podle dějové posloupnosti a vypráví podle nich jednoduchý příběh.

LITERÁRNÍ VÝCHOVA

Žák:

- čte a přednáší z paměti ve vhodném frázování a tempu literární texty přiměřené věku;
- vyjadřuje své pocity z přečteného textu;
- rozlišuje vyjadřování v próze a ve verších, odlišuje pohádku od ostatních vyprávění;
- pracuje tvořivě s literárním textem podle pokynů učitele a podle svých schopností.

2. ročník:

Jak se dorozumíváme.

Povídáme si, čteme, kreslíme, hrajeme divadlo, hrajeme si s jazykem a texty atd.

Žák:

- si začíná uvědomovat, jakými různými způsoby se lidé dorozumívají, vnímat alternativní možnosti vyjadřování a sdělování;
- se učí hravými formami zacházet s různými prostředky výrazu, zvláště s psaným jazykem;
- se učí reflektovat svůj zážitek z četby/poslechu krásné literatury, ze hry s jazykem a texty a sdílet ho s ostatními.

3. ročník:

O čem se dorozumíváme a co o tom říkáme.

Jak lépe porozumět textu. Za slovy, obrázky a gesty nacházíme významy.

Žák:

- si začíná uvědomovat, že rozumět textu není samozřejmost;
- se učí hledat významy slov, vět, textů, obrazových a jiných sdělení, také za pomoci slovníkových i jiných pramenů;
- poznává širší repertoár žánrů krásné literatury, prohlubuje svůj zážitek z ní základním vhladem do její výstavby.

Výstupy stanovené RVP

KOMUNIKAČNÍ VÝCHOVA

Žák:

- čte s porozuměním přiměřeně náročné texty potichu i nahlas;
- rozlišuje podstatné a okrajové informace v textu vhodném pro daný věk, podstatné informace zaznamenává;
- posuzuje úplnost či neúplnost jednoduchého sdělení;
- reprodukuje obsah přiměřeně složitého sdělení a zapamatuje si z něj podstatná fakta;
- vede správně dialog, telefonický rozhovor, zanechá vzkaz na záznamníku;
- rozpoznává manipulativní komunikaci v reklamě;
- volí náležitou intonaci, přízvuk, pauzy a tempo podle svého komunikačního záměru;
- rozlišuje spisovnou a nespisovnou výslovnost a vhodně ji užívá podle komunikační situace;
- píše správně po stránce obsahové i formální jednoduché komunikační žánry;
- sestaví osnovu vyprávění a na jejím základě vytváří krátký mluvený nebo písemný projev s dodržáním časové posloupnosti.

LITERÁRNÍ VÝCHOVA

Žák:

- vyjadřuje své dojmy z četby a zaznamenává je;
- volně reprodukuje text podle svých schopností, tvoří vlastní literární text na dané téma;
- rozlišuje různé typy uměleckých a neuměleckých textů;
- při jednoduchém rozboru literárních textů používá elementární literární pojmy.

Výstupy stanovené autory učebnic

4. ročník:

Rozumíme si opravdu?

Za informacemi nacházíme autora, adresáta a situaci.

Žák:

- si začíná uvědomovat, že každé sdělování je založeno na souhře dvou či více partnerů v určité konkrétní situaci;
- se učí rozpoznávat postavení, zájmy a záměry autora a adresáta, rozlišovat různé funkce vyjádření, mj. s ohledem na partnera a situaci;
- poznává další žánry, autory a tituly krásné literatury a pokouší se o vlastní tvorbu.

5. ročník:

Rozumíme textu a dovedeme ho zhodnotit.

Texty mají různou hodnotu; učíme se je využívat.

Žák:

- si ve zvýšené míře uvědomuje, že sdělování se řídí pravidly a normami, respektuje je při vlastním sdělování a vyžaduje jejich dodržování od druhých;
- se učí brát v úvahu funkce textů, hodnotit texty podle jejich funkčnosti a kvality, nacházet jejich vady a všimát si postojů, které se v nich jasně projevují;
- poznává další žánry, autory a tituly krásné literatury, hodnotí je, vytváří si vlastní čtenářský profil a pokouší se o vlastní tvorbu.

Zařazení průřezových témat v učebnicích ČJ pro 5. ročník

Průřezové téma	Kapitola
Osobnostní a sociální výchova	Odpočinuli jsme si, Vynalézali, Mění se, Vyrábíme, Sportuji, sportuješ, sportuje, Nocovali jsme, Odjíždíme, Připravujete se?, Přečetli jsme, Dívejte se, Připravujeme se, Počítáme, Hořelo, Jezděte!, Chráníš se?, Sokolničili, Věnuji se, Obdivujeme, Přemýšlíme, Budeme hodnotit
Výchova demokratického občana	Odpočinuli jsme si, Vynalézali, Mění se, Vyrábíme, Sportuji, sportuješ, sportuje, Nocovali jsme, Odjíždíme, Připravujete se?, Přečetli jsme, Dívejte se, Připravujeme se, Počítáme, Hořelo, Jezděte!, Chráníš se?, Sokolničili, Věnuji se, Obdivujeme, Přemýšlíme, Budeme hodnotit
Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech	Odpočinuli jsme si, Vyrábíme, Sportuji, sportuješ, sportuje, Odjíždíme, Připravujete se?, Připravujeme se, Počítáme, Chráníš se?, Věnuji se, Obdivujeme, Přemýšlíme
Multikulturní výchova	Odpočinuli jsme si, Sportuji, sportuješ, sportuje, Odjíždíme, Připravujete se?, Počítáme, Obdivujeme
Environmentální výchova	Odpočinuli jsme si, Vynalézali, Mění se, Vyrábíme, Sportuji, sportuješ, sportuje, Nocovali jsme, Připravujete se?, Připravujeme se, Hořelo, Jezděte!, Chráníš se?, Sokolničili, Věnuji se, Obdivujeme, Přemýšlíme, Budeme hodnotit
Mediální výchova	Odpočinuli jsme si, Vynalézali, Sportuji, sportuješ, sportuje, Nocovali jsme, Odjíždíme, Připravujete se?, Přečetli jsme, Připravujeme se, Počítáme, Hořelo, Jezděte!, Chráníš se?, Sokolničili, Věnuji se, Obdivujeme, Přemýšlíme, Budeme hodnotit

Přehled témat s orientačním harmonogramem

Učebnice obsahuje dvacet tematicky zaměřených kapitol po osmi stranách s výjimkou kratší kapitoly *Připravujete se?*.

M.	Kapitola	Učivo	Názvy textů	Str. v UČ	Str. v PS
	Učivo známé i neznámé			6	
IX.	1. Odpočinuli jsme si	Opakování ze 4. ročníku: vyjmenovaná slova, přípony, podstatná jména; vypravování – osnova, přímá řeč, věta uvozovací.	Mario píše dopis Letní brigáda	6–13	PS 1 4–7
	2. Vynalézali	Opakování ze 4. ročníku: slovesa a pravopis slovesných zakončení přítomného času, slovesný způsob; skladba a shoda přísudku s podmětem; popis.	Křížíkova fontána František Křížík	14–21	PS 1 8–11
X.	3. Mění se	Opakování ze 4. ročníku: stavba slova, vyjmenovaná slova. Slovtvorba; klíčová slova.	Letní čas Zimní pneumatiky	22–29	PS 1 12–16
	4. Vyrábíme	Opakování ze 4. ročníku: znělost, skupiny s ě , je , skupiny s mě , mně . Souhláskové skupiny; popis pracovního postupu, konflikt, omluva.	Přívěsek Ztráta	30–37	PS 1 17–21
XI.	5. Sportuji, sportuješ, sportuje	Předpony s- a z- ; slova přejatá.	Jak jsme na tom s pohybem? Vuvuzela	38–45	PS 1 22–25
	Pravopis přídavných jmen a shoda přísudku s podmětem			46	
	6. Nocovali jsme	Druhy přídavných jmen, přídavná jména měkká; zpráva.	Nocování ve škole Noční návštěva učebny přírodopisu	46–53	PS 1 26–29
XII.	7. Odjždíme	Přídavná jména tvrdá, přídavná jména přivlastňovací; vypravování, popis místa, přihláška.	Výlet za kanál La Manche Brusel	54–61	PS 1 30–34
	8. Připravujete se?	Opakování.	Vánoční jarmark Vídeňské vánoční trhy	62–67	PS 1 35–39
I.	9. Přečetli jsme	Přísudek slovesný a přísudek jmenný se sponou.	Kdo jsou lichožrouti? Lichožroutí bydlení	68–75	PS 1 40–43
	10. Dívejte se	Shoda přísudku s podmětem – podmět nevyjádřený, několikanásobný; podstatná jména pomnožná.	Co znamená zkratka 3D? Odměna za vysvědčení	76–83	PS 1 44–48
	Slovní druhy podrobněji			84	
II.	11. Připravujeme se	Spisovnost, slovesné tvary; oznámení, čtení s porozuměním.	Talentové zkoušky Rozhovor se svým já	84–91	PS 2 4–8
	12. Počítáme	Druhy číslovek, skloňování číslovek tři , čtyři , psaní složených číslovek; složenka, podací lístek.	Nové známky Největší poštovní schránka	92–99	PS 2 9–12
III.	13. Hořelo	Pravopis předložek s a z . Opakování ze 4. ročníku: spojky, příslovce; souvětí.	Požár Bezstarostná teta Bláza	100–107	PS 2 13–17
	14. Jezděte!	Reklama; druhy zájmen.	Dětské kolo Gepard Nové kolo?	108–115	PS 2 18–22
IV.	15. Chráníš se?	Opakování.	Co se mi honí hlavou Aler	116–123	PS 2 23–26
	Sdělování a přijímání informací			124	
	16. Sokolníci	Vztahy ve slovní zásobě; orientace v textu.	Nezapomenutelný zážitek Z historie sokolnictví	124–131	PS 2 27–30
V.	17. Věnují se...	Aktivní naslouchání, inzerát; vlastní jména.	Školní kapela Kdo je Pavel Jurkovič?	132–139	PS 2 31–35
	18. Obdivujeme	Zvuková stránka jazyka; mluvené projevy – mimojazykové prostředky; referát, e-mail.	Paralympiáda Běh Terryho Foxe	140–147	PS 2 36–40
VI.	19. Přemýšlíme	Rozlišování fakt a názorů.	Nahlédnutí do vesmíru Vyloučený Pluto	148–155	PS 2 41–44
	Učivo – neučivo			156	
	20. Budeme hodnotit	Opakování.	Co bychom bez školy neuměli? Zamyšlení	156–163	PS 2 45–48

METODICKÉ POZNÁMKY K UČEBNICI A PRACOVNÍM SEŠITŮM

Učebnice navazuje formálně i obsahově na učebnice pro předcházející ročníky: má opět dvacet kapitol (z nich první, poslední a dvě další opakovací) seskupených do pěti vyšších celků s názvy vyjadřujícími rámcově učivo: *Učivo známé a neznámé*, *Pravopis přídavných jmen a shoda přísudku s podmětem*, *Slovní druhy podrobněji*, *Sdělování a přijímání informací* a závěrečný opakovací a shrnující *Učivo – neučivo*. Učebnice je koncipována tak, aby rozvíjela kompetence podle RVP ZV. Učivo komunikační a slohové výchovy je průběžně začleňováno mezi učivo jazykové.

Každá z kapitol je stejně jako v předešlých ročnících členěna na **dvě části** se samostatným výchozím textem. Tyto texty spolu souvisí (tematicky, časově apod.). Texty zastupují různé styly, využívají různé slohové postupy, odpovídají věku žáků i současnému dění ve společnosti.

Kapitoly obsahují typově různorodá **cvičení** – jak procvičovací, tak opakovací. Symbolem jsou označena cvičení (nebo jejich části) s vyšší náročností. Příručka přináší mj. další tipy pro práci s mnohými cvičeními.

V textech i cvičeních jsou realizovány mezipředmětové vztahy, stejně tak jako průřezová témata, a je zohledněna genderová problematika. Tipy na práci přesahující náplň samotného českého jazyka, ale i různé vysvětlivky najdete v barevných rámečcích umístěných na listě v pravé části stránek.

Symbolem je označena **poučka**. Poučky opakující učivo z předcházejících ročníků jsou ve žlutém rámečku, nové učivo má rámeček podbarvený. Zelený rámeček poučky je věnován novému komunikačnímu učivu.

Na konci každé kapitoly je text (tematicky odpovídající dané kapitole) využitelný jako diktát. (Pozn.: Nové pravopisné učivo je vždy řazeno až do diktátu v následující kapitole.)

V celé řadě našich učebnic se kromě tradičního učiva objevuje i učivo další, především z oblasti komunikační výchovy. V této příručce pro učitele se zastavíme u **čtení s porozuměním**.

Porozumění textu je interaktivní proces zařazovaný k percepčním / recepčním dovednostem. Jde o komplexní proces skládající se z mnoha činností. Jejich soubor je však v různých teoriích porozumění různě rozsáhlý (stručně viz Encyklopedický slovník češtiny, heslo *Porozumění řeči*); problematické je stanovení okamžiku, kdy porozumění začíná, a možná ještě problematičtější je stanovení momentu, kdy proces porozumění už končí, tj. ve kterém momentu posluchač / čtenář textu již porozuměl. V souladu s Gavorou (Gavora, 1991, s. 16) chápeme porozumění spolu s vnímáním a zapamatováním jako součást recepce. V rámci vnímání člověk registruje a rozlišuje grafické prvky textu a přisuzuje jim významy (tj. identifikuje slova a syntaktické struktury). Porozumění v Gavorově pojetí začíná v okamžiku, kdy si žák uvědomuje, co je komunikováno, a podle typu textu a svých potřeb / zadaných úloh s textem dál zachází: přetváří jej (parafrázuje, v matematice převádí do symbolů apod.), interpretuje jej (vysvětluje, shrnuje apod.), popř. provádí extrapolace (odhalování implicitních informací, domyšlení důsledků).

Přistupuje-li čtenář / posluchač ke konkrétnímu textu, má již o něm nějakou představu, má nějaká očekávání označovaná jako expektace. Mají-li si např. žáci otevřít učebnici ve fázi zprostředkování nového učiva, zpravidla očekávají, že budou číst poučku nebo demonstrační / motivační text. Další názorný příklad expektací uvádí Encyklopedický slovník češtiny (s. 321): „... učitel ve škole může přistupovat jinak k omluvě žáka vzorného a jinak k omluvě žáka problémového“ (heslo *Porozumění řeči*), k prvnímu přistupuje s jistým respektem, k druhému s despektem.

Na základě expektací a vnímání textu čtenář / posluchač aktivuje konkrétní mentální vzorce ve své mysli, jejichž souhrn tvoří předpokladovou bázi, a vytváří inference, tj. zařazuje vnímané texty do kontextu vlastních zkušeností (řadí je do vlastní předpokladové báze), tedy usuzuje (co z textu pro něj vyplývá), domýšlí (co v textu podle něj chybí), vyvozuje (nová fakta a závěry, které z textu podle něj vyplývají). Inference pomáhají čtenáři / posluchači také porozumět v textech implicitním vyjádřením; kvůli nesprávným inferencím však často vznikají nedorozumění.

Vydeme-li z tradičního členění předmětu český jazyk a literatura na tři složky, tj. jazyk – sloh – literatura, obrácení pozornosti k nácvičku porozumění textu se projevilo především v rozšíření slohové složky na složku komunikační výchovy (nejedná se jen o změnu názvu složky; viz některé učebnice pro ZŠ, RVP). Slohová výchova (někdy dokonce označovaná jako „slohový výcvik“) byla tradičně chápána jako výuka tvorby textů (a to především psaných), jako soubor návodů, jak napsat text konkrétního slohového útvaru. Zanedbávání receptivních dovedností, tj. čtení a naslouchání, které jsou součástí či základem porozumění, přetrvávalo dlouhou dobu, někde dokonce přetrvává i nyní. Uvádí to též K. Šebesta v monografii *Od jazyka ke komunika-*

ci (Šebesta, 1999), kde se těmto dovednostem věnuje a zdůrazňuje potřebu jejich nabývání a rozvíjení. Jeho text přináší pro výuku českého jazyka v dané oblasti mnoho podnětného.

Prostor pro systémové a komplexní začlenění dovedností týkajících se porozumění textu najdeme tedy určitě v oblasti komunikační výchovy, dále v literatuře především ve spojení s interpretací uměleckých textů a okrajově potom i ve složce jazykové, budeme-li se zabývat významem a funkcí jazykových prostředků. Téma porozumění čtenému textu je účelné vhodně kombinovat a propojovat s porozuměním textu mluvenému.

Rozhodnete-li se začít se žáky systémově pracovat s textem z hlediska porozumění (nebo chcete rozšířit a obohatit nabídku naší učebnice), stojíte před velkým úkolem: vytvořit dostatek odpovídajících úloh. Na počátku řešení tohoto úkolu je třeba najít texty, které budou pro žáky zajímavé a zároveň na nich bude možné realizovat různé typy úloh rozvíjejících čtenářskou gramotnost.

Není podmínkou práce s textem, aby žák porozuměl každému slovu, tj. totální porozumění: proto nacvičujeme s žáky především to, aby dokázali zachytit důležité informace. Aktivně využíváme to, co je kolem nás, s čím se žáci setkávají každodenně - texty jsou všude (v tiskopisech, návody, různé instrukce, např. v dopravních prostředcích, jízdní řády).

Úlohy, které budeme žákům zadávat (v kterékoliv fázi práce), mohou mít různou formu:

- úlohy otevřené jsou takové úlohy, které vyžadují rozsáhlejší odpověď formulovanou žákem samotným;
- úlohy uzavřené jsou úlohy, které mají jednoznačné řešení nebo několik jednoznačných řešení které/á je možno stručně formulovat (úlohy s tvorbou odpovědi), nebo vybrat z nabídky možností (úlohy s výběrem odpovědi; dichotomické úlohy, tj. ano – ne; přiřazovací úlohy; uspořádací úlohy).

Zadání úloh mohou být formulovaná jako otázky zjišťovací i doplňovací, neúplná tvrzení (tj. úloha doplňovací), didaktické výzvy v imperativní výpovědní formě (např. „Opíš přesně větu, která říká,...“).

Před realizací čtení s porozuměním si musíme v neposlední řadě rozmyslet, jak budeme práci žáků hodnotit, příp. kdy a co klasifikovat.

Porozumění textu je kompetence, která je vyžadována rámcovými vzdělávacími programy základního, gymnaziálního i odborného vzdělávání. Je to kompetence nezbytná pro život v současné společnosti, nemůže být tedy ve škole opomíjena.

Témata pro komunikační a slohovou výchovu:

1. Odpočinuli jsme si

Monolog, dialog ve dvojici, vypravování, dopis: *Která zajímavá místa a lidi jsem poznal(a) o prázdninách* (psaný nebo mluvený projev)

Diskuse, dialog: *Jak o prázdninách pomáhám, Letní brigády aneb proč studenti o prázdninách pracují*

2. Vynalézali

Popis: *Oblíbený pomocník v domácnosti* (psaný nebo mluvený projev)

Diskuse: *Svět vlaků/automobilů/počítačů v minulosti a dnes*

3. Mění se

Vypravování: *Moje oblíbené roční období* (psaný nebo mluvený projev)

Diskuse, zamyšlení: *Co si myslím o posunu (změně) času* (psaný nebo mluvený projev)

4. Vyrábíme

Popis pracovního postupu: *Výroba dárku pro kamaráda/kamarádku* (psaný projev)

Omluva: *Za pozdní příchod/za lež* (psaný nebo mluvený projev)

5. Sportuji, sportuješ, sportuje

Vypravování, zamyšlení: *Vysněný/Netradiční sport* (psaný projev)

Diskuse: *Proč lidé sportují?*

6. Nocovali jsme

Popis pracovního postupu: *Výroba rychlé večeře/snídaně (např. sendvič, toast)* (psaný projev)

Zpráva do školního časopisu: *Vybraná školní akce* (psaný projev)

7. Odjíždíme

Zpráva: *Výměnný pobyt* (psaný projev)

Přihláška: *Vyplnění/Příprava přihlášky na školu v přírodě* (psaný projev)

8. Připravujete se?

Vypravování: *Vánoce mých prarodičů* (psaný projev na základě domácí přípravy a předem připravených písemných bodů)

Popis: *Ozdoba ze stromečku mé babičky/mého dědečka* (psaný projev)

9. Přečetli jsme

Popis: *Jak si představuji vánoční trhy* (psaný projev)

Diskuse: *Jak probíhaly oslavy Vánoc našich předků a jak probíhají dnes?*

10. Dívejte se

Vypravování: *Jak žijí lichožrouti* (psaný nebo mluvený projev)

Popis: *Jak si představuji Hihlíka* (psaný nebo mluvený projev)

11. Připravujeme se

Vypravování: *Odměna za vysvědčení* (psaný nebo mluvený projev), *Jak probíhaly přijímací zkoušky* (psaný nebo mluvený projev)

Diskuse: *Jak se lidé chovají v kinech? Jak se změní/může změnit život po přestupu na jinou školu?*

12. Počítáme

Vzkaz: *Vzkaz pro budoucí generace/kamaráda/kamarádku/rodiče* (psaný projev)

Oznámení: *Zajímavá kulturní akce* (psaný projev)

13. Hořelo

Popis pracovního postupu: *Jak uhasit oheň* (psaný nebo mluvený projev)

Zpráva: *Lesní požár* (psaný projev (tisk) nebo mluvený projev (televizní zpravodajství))

14. Jezděte

Reklama: *Cyklistická přilba* (psaný nebo mluvený projev)

Popis: *Moje (vysněné) kolo* (psaný nebo mluvený projev)

Popis: *Vybavení lékárníčky* (psaný nebo mluvený projev)

15. Chráníš se?

Oznámení: *O přednášce nebo besedě na téma „Zdraví“* (psaný projev)

Vypravování: *Příběh o alergikovi* (psaný nebo mluvený projev)

Diskuse: *Jak se žije alergikům?*

16. Sokolničili

Vypravování: *Pohádka (příběh) o dravých ptácích* (psaný projev), *Nezapomenutelný zážitek* (psaný nebo mluvený projev)

Diskuse, vypravování: *Moje práce v kroužku např. mladých přírodovědců* (psaný nebo mluvený projev)

17. Věnují se

Reklama: *Neobvyklý hudební nástroj – např. plastová lahvička naplněná čočkou* (psaný nebo mluvený projev)

Inzerát: *Prodej/koupě hudebního nástroje* (psaný projev)

18. Obdivujeme

Referát: *Významný/Oblíbený sportovec* (mluvený projev)

E-mail: *Domácí úkoly pro kamaráda/kamarádku*

Dialog: *Jak se zachovám při úrazu*

Vzkaz na záznamník: *Omluva za nepřítomnost na kroužku* (mluvený projev)

19. Přemýšlíme

Zpráva: *Objevení nové planety, Zpráva z jiné planety* (psaný projev)

Diskuse: *Jak si představuji vesmír?*

20. Přemýšlíme?

Zamyšlení: *Jací jsou moji spolužáci* (psaný projev)

Diskuse: *Život na 1. stupni ZŠ* (psaný nebo mluvený projev)

1. KAPITOLA

ODPOČINULI JSME SI

Český jazyk 5 – učebnice, str. 6–13

Žák si připomíná učivo, s nímž se setkal v předchozích ročnících. Zjišťuje, do jaké míry bylo jeho ovládnutí trvalé, a podle pokynů vyučujícího své procvičování prohlubuje tam, kde je třeba. Kapitola se soustředí především na pravopis spojený s vyjmenovanými slovy, pravopis přípon a koncovek podstatných jmen, kategorie podstatných jmen a vypravování.

Okruh RVP:

Učivo a činnosti této kapitoly podporují především následující **očekávané výstupy**:

Žák:

- čte s porozuměním přiměřeně náročné texty potichu i nahlas;
- porovnává významy slov, zvláště slova stejného nebo podobného významu a slova vícevýznamová;
- rozlišuje ve slově kořen, část příponovou, předponovou a koncovku;
- sestaví osnovu vyprávění a na jejím základě vytváří krátký mluvený nebo písemný projev s dodržением časové posloupnosti;
- určuje slovní druhy plnovýznamových slov a využívá je v gramaticky správných tvarech ve svém mluveném projevu;
- píše správně i/y po obojetných souhláskách uvnitř slov.

Cíl:

Žák si zopakuje vědomosti a dovednosti osvojené v předchozích ročnících; především si opakuje pravopisné vědomosti spojené s vyjmenovanými slovy i pravopisné vědomosti o psaní přípon a prakticky je využívá, v jasných případech určuje u podstatných jmen pád, číslo a rod (životnost) a tvoří správné (i pravopisně) tvary podstatných jmen, dokáže přehledně vypravovat vlastní zážitky (využívá osnovu, přímou řeč). Vyznačuje hláskovou a slabičnou stavbu slov. Pracuje s významem slov – užívá synonyma, uvádí antonyma a významy slov vícevýznamových.

Motivace:

Prázdninové zážitky, prázdninové činnosti, cestování, pomoc rodičům a dalším dospělým, brigáda. Dopisy.

Pomůcky:

Nástěnné tabule vyjmenovaných slov, přehled vzorů podstatných jmen a slovních druhů, přehled přímé řeči, druhů vět, kartičky s vyjmenovanými slovy

na doplnění i/y, kartičky se slovy, pohlednice, mapy (vlastivědná mapa Moravy a Slezska, Itálie), suvenýry, letáky, katalogy cestovních kanceláří v rámci celé Evropy, fotografie památek, sochy Jana Žižky na Vítkově, cizokrajných druhů ovoce (karambola, kaki), euromince.

Mezipředmětové a mezisložkové vztahy:

Literární výchova – Reprodukce a dramatizace textu podle osnovy. P. Braunová: *Neuvěřitelné září. Tajný deník Tomáše S.*, J. Seifert: báseň *Píseň o slabikáři* (Čítanka 5).

Matematika – Závislosti, vztahy a práce s daty (uplatňování manipulační činnosti při práci s penězi, porovnávání cen zájezdů, potravin, hospodaření s penězi – příjmy, výdaje, zisk, spoření, kapesné).

Cizí jazyk – Interaktivní a produktivní řečové dovednosti (jednoduché sdělení – dopis z prázdnin, adresa, vytvoření jednoduchého textu na téma *Jak jsem strávil(a) prázdniny*, komunikace v běžných situacích v zahraničí, vyřízení jednoduchých úkolů).

Společnost, Příroda (Člověk a jeho svět) – Evropa a svět (kontinenty, evropské státy, poznávání evropských památek, pokrmů, zprostředkování zájmovosti z vlastního cestování, práce s mapou). Lidé kolem nás (uvědomění si významu pracovní činnosti – brigády, orientace ve formě vlastnictví – získání a používání peněz), Rozmanitost přírody (seznámení s méně známými druhy exotického ovoce).

Hudební výchova – Vokální činnosti (trampské písně z prázdnin).

Výtvarná výchova – Uplatňování subjektivity (kresba/malba: návrh dopisního papíru a obálky).

Praktické činnosti (Člověk a svět práce) – Práce s drobným materiálem (využití přírodních materiálů k vytvoření různých výrobků, např. koláž nebo obraz z mušlí), využití tiskovin (výroba ručního papíru, skládání origami, tvorba filigránových tvarů, papírová vlajka), vytvoření talíře s oblíbenými pokrmy (koláž – využití letáků), diskuse na téma *Co si myslíš o italské kuchyni a jaký má význam pro zdravou výživu?*

Tělesná výchova – Činnosti ovlivňující pohybové dovednosti (plavání, frisbee).

Didaktické hry:

Hádej, odkud jsem (přímá řeč, literatura pro děti a mládež)

Hra pro dvojice či skupiny.

Žák si vylosuje kartičku s textem přímé řeči ze známého literárního díla, kterou přečte. Ostatní k ní utvoří (napíší) větu uvozovací a snaží se uhádnout název literárního díla (popř. autora), ze kterého ukázka byla.

Obměna: Žák přečte uvozovací větu, ostatní doplňují (píší) přímou řeč.

Kde žijí? (tvorba otázek, pozorné naslouchání, orientace na mapě ČR, popř. Evropy)
 Žák si vybere město nebo kraj v ČR. Ostatní pokládají otázky tak, aby zjistili, o který kraj nebo které město ČR se jedná. Žák smí odpovídat pouze ano, nebo ne.

Osnova a příběh

Hra pro dvojice. Menší počet skupin, hra je časově náročnější.

Učitel připraví pro každou dvojici/skupinu jednu obálku ve formátu A4, do které vloží vždy jeden barevný papír, rozstříhaný obrázek s prázdninovým nebo podzimním motivem apod. Žáci si obálku podepíší a co nejrychleji složí na barevný papír rozstříhaný obrázek. Na druhou stranu obálky napíší osnovu příběhu, která by se k obrázku hodila a bude obsahovat maximálně 4 body. Učitel obálky vybere, provede kontrolu osnov, promíchá a po jiné aktivitě nebo další den je rozdává.

2. fáze: Učitel po třídě rozmístí barevné papíry s obrázky. Žáci mají za úkol podle osnovy příběhu najít správný obrázek. Následně si vezmou obálky se svým jménem, správný obrázek a napíší příběh, který poté přečtou ostatním.

Obměna: Žáci si vylosují obálky s osnovami příběhů. Každá dvojice/skupina píše příběh podle vylosované osnovy. Po přečtení příběhu si vzájemně sdělují, jakou měli autoři osnovy při jejím tvoření o příběhu představu a jestli se spolužákovi (spolužačce) podařila naplnit.

Přebíjená (pravopis)

Hra pro dvojice nebo skupiny.

Žák řekne slovo, ve kterém je po obojetné hláске **i/y**. Další žák musí říci slovo, ve kterém je po obojetné hláске druhé **y/i**.

Obměna: Vymezíme pouze koncovky podstatných jmen, **i/y** uvnitř slova atd.

Činnosti:

Text Mario píše dopis: str. 6

Dopis uvádí uživatele učebnice přímo do prázdninového dění textem žáka 5. ročníku. Dává mj. možnost diskutovat o mateřském jazyce, bilingvistu (o němž byla zmínka v učebnici pro 4. ročník), multikulturalitě (např. jak se liší život přistěhovalců v ČR od života v jejich vlasti).

Pozn.: V dopise v učebnici není uvedeno datum a místo. Doporučujeme k diskusi. Pozn.: Mario je synem Čecha a Italky, rodina nyní žije v ČR (viz učebnice ČJ 4). Jako úvodní činnost se nabízí aktivní práce žáků: *Co dokážeš o textu, jeho částech a slovech říct?* Učitel může navést např. uvedením termínů **abece-da, slabika, hlásky, vzory podstatných jmen** apod. Podle úrovně vědomostí a dovedností jednotlivých žáků zadáváme tvorbu textů inspirovaných úvodním dopisem (viz cv. 6): Napiš dopis co nejpodobnější Mariovu z místa, kde jsi trávil(a) část prázdnin. Napiš dopis jako tvůj vrstevník (tvá vrstevnice) / kamarád(ka), bratranec (sestřenice), který trávil část

Víš ty, co už všechno víš? Vyzkoušej se – uvidíš!

Odpočinuli jsme si

Opakování ze 4. ročníku: vyjmenovaná slova, přípony, podstatná jména; vypravování (osnova, přímá řeč, věta uvozovací)

Mario píše dopis svému kamarádovi.

Ahoj Tadeáš,
 jsem na prázdninách u babičky v Itálii. Mluvím tady anglicky i italsky. Bydlíme u pláže, slyšíme šumění moře. Sbíráme ty nejhezčí mušle, které si schováváme.
 Vyrazíme i na výlety po okolí.
 Včera jsem viděl, jak se dosypávala nějaká hráz. Pak jsem vystoupal na vysokou věž.
 Babička vás k nám zve na návštěvu. Myslím, že by se vám tady líbilo.
 Vaří nám děda a umí to výborně.

Zdraví Mario

1 Vyhledej v dopise synonyma (slova souznačná) k uvedeným slovům. Zdůvodni jejich pravopis.

stařenka, zvedáme, spatřil jsem, domnívám se, pozdravuje, vyjíždíme, skvěle

Uveď antonyma (opozita, slova protikladná) ke slovům z dopisu. líbilo se, nejhezčí, včera, vysokou, slyšíme, výborně

Přehled učiva str. 14, 6-9, 18.

6 UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ

2 Zopakuj si hláskovou a slabičnou stavbu slov. Tvoř dvojice podle vzoru: ahoj o|xox.

fík, maják, cestou, teplo, hrdoš, euro, běhat, autobus, větrolam, pěst, vyrážíme
 o|x|o|x|o|x, x|x|x|x, x|o|x|o|x|o|x, x|x|x|x, o|x|o, x|x|x, x|x|x|x|x|x|x|x, x|x|x|x, x|x|x|x, x|x|x|x|x, x|x|x|x|x

■ Vyber si v úvodním textu tři slova a vyznač jejich hláskovou a slabičnou stavbu.

3 Obrázky v textu nahraď slovy.

Na konci některých učebnic najdeš ke cvičením. Vytrhni ze .

V máme a v mailové adrese je také rybí fileť.

■ Uveď další příklady slov s více významy. Jak se taková slova nazývají?

4 Zdůvodni pravopis vyznačených písmen. Kde můžeš slyšet tyto větné celky?

Nachystej si trojúhelník, kružítko a tužku. Přijďte na oběd, budou řízky. Kéž bys přečetl Radce pohádku! Kup si radši knížku s obrázky. Nehty na rukou si stříháme do obloučku, na noze rovně. Zúčastníte se náročnější túry horskými průsmyky? Na tento úkol si připrav krátké pravitko a nůžky. Vyhoď starou žárovku. Naučná stezka vede přes visutou lávku.

■ Urči druhy vět. Přehled učiva str. 2-3.

5 Přifaď k souvětím jejich vzorec.

V Římě je téměř na každém rohu kašna s pitnou vodou, proto si s sebou nemusíš nosit limonádu. Když jsou velké vlny, nemůžeme se koupat. Nemám recept na pizzu, neznáš ho?

V1, V2?
 V1, proto V2.
 Když V1, V2.

■ Vyhledej v časopise nebo novinách souvětí o třech větvích a zapiš jeho vzorec.

■ Tvoř souvětí o vaší třídě podle těchto vzorců.
 V1, ale V2. Když V1, V2. V1 a V2, protože V3.

Přehled učiva str. 11.

UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ **7**

prázdnin u vás doma. Napiš dopis z prázdnin v podobné délce jako je ten Mariův, ale obsahově naprosto odlišný (zaměřený např. na tvé pocity a dojmy, ne na činnosti).

Možnost: Vyhledej slova s předponami **vy-**, **vý-**. (řešení: *Vyrážíme, výlety, vyšplhal, výborně*)

- 1 Řešení: *babička – přípona -ička, sbíráme – není vyjm. slovo ani s vyjm. příbuzné, viděl jsem – není vyjm. slovo ani s vyjm. příbuzné, myslím – je vyjm. slovo; slovesné zakončení přít. č., zdraví – slovesné zakončení přít. č., vyrážíme – předpona vy-; pravop. měkká souhl., výborně – předpona vy-*

Možnost: Uveď základní tvary jednotlivých slov (1. p., č. j., infinitiv).

- Řešení: *nelíbilo se, nejošklivější, zítra, nízkou, neslyšíme, špatně.*

Možnost: V uvedených slovech vyhledej předponové části.

- 2 Řešení: *fík xox, maják ox|xox, cestou xox|xox, teplo xox|xox, hrdost xox|xox, euro ox|xox, běhat xxox|xox, autobus ox|xox|xox, větrolam xxox|xox|xox i xxox|xox|xox, pěst xxox|xox, vyrážíme xox|xox|xox.*

- Řešení např.: *jsem xxox, babičky xox|xox|xox, líbilo se xox|xox|xox*

Možnost: Vytvoř hádanku s popisem. Např. *ox – jsem roh místnosti, můžu být i sloveso, pak mě najdeš u kovářů.* (řešení: *kout*)

- 3 Řešení: *klíč, sešitu, list, uchu, hlemýždě, kovadlinku, bubínek, zavináč.*

- Řešení např.: *oko, pero, žít; slova vícevýznamová (mnohoznačná).*

- 4 Řešení např.: *nachystej si – pravop. tvrdá souhl., trojúhelník – spojení troj- (první část složenin) a úhelník, kružítko – kružítek, tužku – tužek, přijďte – přijde, oběd – obědy, řízky – řízek, Radce – Radunka, pohádku – pohádek, kup – koupí, si – není slovo vyjm. ani s vyjm. příbuzné, radši – raději, nehty – nehet, zúčastníte se – předpona z-, túry – pamatujeme si, průsmyky – ů uvnitř slova, úkol – ů na začátku slova, připrav – připraví, krátké – kratoučkový, pravítko – pravítek, nůžky – nůžek, vyhod – vyhodí, žárovku – žárovek, stezka – stezek. Např.: ve škole, doma, na výletě atd.*

Možnost: Uveď další příklady s ů uvnitř slova. (řešení např.: *kúra, manikúra, pedikúra, neúnavný*)

- Řešení: *rozkazovací, rozkazovací, prací, rozkazovací, oznamovací, tázací, rozkazovací, rozkazovací, oznamovací.*

6 Vytvoř osnovu Mariova dopisu. Do závěru můžeš uvést pozdrav. Jak jinak může Mario kamaráda oslovit a rozloučit se s ním?

Osnova má tři části: úvod, střed (ta může mít i víc odstavců), závěr.

Napiš svému kamarádovi (své kamarádce) podobný krátký dopis, jako napsal Mario.

7 Zjistí, jak strávili prázdniny tvoji spolužáci. Dokážeš ze získaných informací vytvořit přehlednou tabulku?

Přehled učiva str. 3, 12.

8 Urči slovní druhy. Nejprve si je zopakuj.

Oba kluci se veselé přivítali. Celá rodina si svůj pobyt v Itálii náramně užila.

Vyznač ve větách základní skladební dvojice.

Jak asi Mario svého kamaráda přivítal? Předveď.

Který známý český fotbalista hrál v Itálii? Které značky aut se v Itálii vyrábějí?

9 Napiš větu o svých prázdninách. Použij tyto slovní druhy.

přídavné jméno, podstatné jméno, sloveso, předložka, přídavné jméno, podstatné jméno

10 Vyznač stavbu pěti (všech) uvedených slov (předponová část – kořen – příponová část – u podstatných jmen koncovka).

LETОВISKO, VÝHLED, LETNIČKA, PODMOŘSKÝ, LETEC, NÁMOŘNÍK, PŘEDSKOLÁK, PARNÍK, LETNÍ, ZÁMOŘSKÝ, ŠKOLNÍK, POHLEDY

Uspořádej slova do skupin podle příbuznosti.

Přehled učiva str. 5.

11 Rozděľ slova do dvou skupin – vyjmenovaná slova a jejich tvary, slova příbuzná.

výmysl, myšlenka, myslí, namyšlené, plyne, uplynulý, plynoměr, synovi, (u) syna, synovec, pytel, pytli, pytlovina, pytle, žvýká, žvýkání, žvýkačka, dobytka, dobytčí, dobytek, pytlák, přežvýkavec, dožvýkat, myšlenkou, jazykem

12 Které slovo do řady nepatří? Urči slovní druh těchto slov.

- syslovi, sysle, syslům, syslí, sysly
- mlyn, mlynář, mlynice, mlít, mlynářka
- nesmysl, úmysl, výmysl, průmysl, namydlit
- vysoký, výborně, vypočítat, výskok, výkres
- líbil, nebyl, slíbil, políbil, rozbil

8 UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ

13 Popsané věci pojmenuj slovy s i, í, ý, y po obojetné souhlásce. Napiš.

mléčný výrobek k sypání spaget, žlutá květina, část dolní končetiny, námořní lupič, hnědočervená houba jedlá i za syrova, věc k otiskování symbolů, písmen apod. na papír, přístroj sloužící k luxování, plody jeřábu, hnědé skvrny na kůži

Vytvoř s některými slovy věty, které se hodí do Mariova dopisu.

Po obojetných souhláskách uvnitř slova píšeme obvykle í, í, např. *sílva, místo*. Ale ve slovech vyjmenovaných nebo slovech s nimi příbuzných se píše y, ý, např. *slyšet, nabýskaný*. Ve většině přípon se v odvozených slovech a jejich tvarech píše i, í, např. *krabička, připravil*.

14 Vyber si z každé řady vyjmenovaných slov jedno a napiš k němu co nejvíce slov příbuzných. Zápisy porovnejte ve třídě a vyhodnoťte, která ze slov mají nejvíce slov příbuzných.

15 Zjistí, co mají tato slova společného.

- odcestovat, cestovatel, přicestovala, cestý
- jezdecký, příjezdy, nájezd, sjezd
- odvedl, vedoucí, vyvede, zavede, vede
- ohrada, ohradit, zahrada, ohradka

16 Vyber ze závorek vhodné slovo a text napiš správně.

Tadeáš a jeho rodiče vyjeli v (srpnu – lednu) za Mariem. Jeli na (sever – jih). Projeli přes (čínu – rakousko). Přejeli (alpy – taty). Přijeli do hlavního města Itálie (londýna – říma).

Kde můžete zjistit potřebné informace? Co je to atlas? Má toto slovo ještě jiný význam?

Vyhledej slovesa a vyznač v nich předponu.

V každé větě použij vhodné jedno slovo vyjmenované nebo s vyjmenovaným příbuzné.

Vyhledej vlastní jména. Napiš je v základním tvaru (1. p., č. j.).

17 Doplní neúplná slova a hádej, co jsem za ovoce. Můžete mě v _ _ _ dět na zmrzl _ _ _ nebo zákuscích. Rostu na n _ _ kých stromcích nebo větších keřích. Jsem p _ _ ti- až šesticípý plod s ostrými hranami _ _ . Mám hladkou zelenožlutou sl_u _ _ ku, sla _ _ kou nebo m _ _ rně kyselou chu _ _ .

Zjistěte, odkud uvedené ovoce pochází. Připravte si podobné hádanky o jiném druhu exotického ovoce.

Nápověda: 13 | 1 | 21 | 1 | 15 | 2 | 18 | 14 | 1
(Číslíce zastupují pořadí písmen v abecedě.)

9 UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ

5 Řešení: V1, proto V2.; Když V1, V2.; V1, V2?.

Možnost: Vyhledej v úvodním textu souvětí a napiš jeho vzorec.

Řešení např.: Šli jsme spolu do kina, ale film nikoho nebavil. Když skončí vyučování, jdeme všichni na oběd. Můžeme si doma připravit vyprávění a ve škole ukázat i obrázky, protože rádi fotografujeme.

6 Řešení např.: 1. Úvod: Pozdrav od babičky, 2. Stat': a) Výlety, b) Pozvání, 3. Závěr: Rozloučení. Závěr je možné naplnit pouze pozdravem nebo k němu připojit i odstavec s pozváním. Úvodem může být jen pozdrav nebo i odstavec pod pozdravem (v našem příkladu je úvodem pozdrav + první odstavec vlastního textu, závěrem jen pozdrav).

Žáci začínají tvorbou osnovy, pak teprve píšou souvislý text.

7 Žáci si mohou tabulku nejdříve společně vytvořit a pak doplňovat nebo ze zjištěných údajů vytvořit tabulku a své návrhy porovnat – kdo má nejpřehlednější, nejvíce údajů, nejoriginálnější, ...

8 Řešení: číslovka, podstatné jméno, zájmeno, příslovce, sloveso, přídavné jméno, podstatné jméno, zájmeno, zájmeno, podstatné

jméno, předložka, podstatné jméno, příslovce, sloveso.

Řešení: kluci se přivítali, rodina si užila.

RM Řešení: Pavel Nedvěd; Fiat.

9 Řešení např.: Letošní prázdniny jsem strávil s nejlepším kamarádem (nejlepší kamarádkou).

10 Řešení: let-ovisk-o, vý-hled, let-ničk-a, pod-moř-ský, let-ec, ná-moř-ník, před-škol-ák, par-ník, let-ní, zá-moř-ský, škol-ník, pohled-y.

Řešení: letovisko, letnička, letní; výhled, pohledy; předškolák, školník; podmořský, námořník, zámořský (zbude letec, parník).

11 Řešení: slova vyjm. a jejich tvary: myslí, plyne, synovi, (u) syna, pytel, pytlí, pytle, žvýká, (bez) dobytka, dobytek, jazykem; slova příbuzná s vyjm. slovy: výmysl, myšlenka, namyšleně, uplynulý, plynoměr, synovec, pytlovina, žvýkání, jazykový, žvýkačka, dobytčí, pytlák, přežvýkavec, dožvýkat, myšlenkou.

12 Řešení: syslí – přídavné jméno, mlít – sloveso, namydlit – sloveso, vysoký – přídavné jméno, nebyl – sloveso.

Letní brigáda

Tadeáš vzpomíná, co dělal jeho starší bratr v létě o prázdninách: „Štěpáne, dostal jsi už peníze za brigádu?“ „To víš, že ano, bráško! Za polovinu prázdnin je to hezká částka!“ „Taky bych si chtěl vydělat nějaké peníze doopravdy. Ne je jen občas dostat od našich nebo od dědy.“ „Musíš si ještě pár let počkat. Ale nemysli si, že je to jako si hrát. Musíš brzy vstávat, zanést přesný počet tiskovín na určené adresy. A nic nepopleš!“ „A pak si za peníze koupíš třeba motorku,“ trochu závidí Tadeáš. „To hned tak nebude,“ směje se Štěpán, „budu muset roznést ještě hodně letáků! Nebo si najít nějakou lepší brigádu,“ uvažuje.

- 18. Co ses dozvěděl(a) z textu nahoře? Vypravuj.
19. Zdůvodni pravopis i, í, y, ý uvnitř zvýrazněných slov z textu Letní brigáda.
20. Urči slovní druhy slov z prvního odstavce úvodního textu. Která z nich se časují a která se skloňují?
21. Uveď slova významem souhradná se slovy Tadeáš, léto, bratr, polovina, motocykl.
22. Předveď rozhovor obou bratrů. Potom ho převyprávěj. Vzor: Tadeáš se ptá Štěpána, jestli...
Jak se nazývají větné celky, které jsou v textu Letní brigáda v uvozovkách?
Jak označujeme řeč, pomocí níž jsi převyprávěl(a) rozhovor ve cvičení 22?

Přesné výpovědi osob se zapisují jako přímá řeč pomocí uvozovek. Přímá řeč bývá doprovázena větou uvozovací, např.
„Chtěl bych být starší,“ přeje si Tadeáš.
„Nepospíchej,“ odrazuje ho bratr, „budeš mít jen víc povinností.“
Táta Tomáše uklidňuje: „Však se dočkáš!“
Když vypravujeme, co někdo řekl, používáme nepřímou řeč. Zapisuje se bez uvozovek. Např. Tadeáš si přeje, aby byl starší.

- 23. Napiš krátký rozhovor se sourozencem nebo kamarádem (kamarádkou) na téma Uplýnulé prázdniny. Podle poučky si zkontroluj zápis uvozovek.
24. Vyhledej tři slovesa z uvozovacích vět v textu Letní brigáda. Urči u nich osobu, číslo, způsob a čas.
25. Převyprávěj následující text s vhodným využitím přímé řeči.
V létě bylo krásné počasí, proto jsme vyrazili na plavbu po Labi. Na polích zrálo obilí. Při jízdě údolím nás vyděsilo tajemné klepání, někteří z nás se lekli a skončili v rákosí. Chlapci naštipali dříví. V tábořišti jsme si na ohništi uvařili vejce a jedli je s pečivem a rajčaty.
Vypiš podstatná jména rodu středního a urči jejich vzory.
Vyznač ve větách jednoduchých skladební dvojice.
Která slova by mohla být citově zbarvená zdobnělá? Zdůvodni.

VZORY PODSTATNÝCH JMEN STŘEDNÍHO RODU s některými tvary
město, -a s městy, pod sedadly
moře, -e k moři, na poli
kuře, -ete kuřeti, na koštěti
stavení, -i za stavení, k příslovím
Přehled skloňování vzorů podstatných jmen najdeš v Přehledu učiva na str. 14–16.

Slovo vejce skloňujeme podle vzoru moře (vejce, o vejci, vejcem), kromě 2. p., č. m. n., kde je tvar vajec.

26. Kdo bude první v cíli? Pořadí závodníků určíš podle počtu chyb na trati.

Table with 2 columns: START and CIL. It contains three rows of text describing different activities: shopping, working in fields, and mathematics.

13 Řešení: *sýr, pampeliška/tulipán, lýtko, pirát, syrovinka, razítko, vysavač, jeřabiny, pihy.*

Řešení např.: *Pod okny nám rostou pampelišky. Při koupání jsem si namohl lýtko.*

Poučka: Možnost: *Která slova z úvodního textu obsahují příponu s i? (řešení: **babička**, možná **žáci** odhalí i **anglicky**. Ve slovesných tvarech zatím neodlišujeme koncovku od přípony – označujeme souhrnně slovesné zakončení.*

14 Vzhledem k přetrvávajícímu zaměňování tvarů vyjmenovaných slov a slov příbuzných doporučujeme, aby učitel dle vlastního uvážení zařadil k procvičování např. typ cvičení 11.

15 Řešení: *kořen – cest, jezd, ved, hrad.*

Možnost: Vysvětlí význam slov s předponami.

RM Řešení: *Na fotografii je jezdecká socha v Neratovicích. Další můžeme vidět např. v Praze, Brně, Českých Budějovicích, Olomouci, Františkových Lázních, Lánech.*

16 Řešení: *srpnu, jih, Rakousko, Alpy, Říma.* Podle potřeby před zadáním úkolu upozorníme na pravopis vlastních jmen nebo jej zopakujeme.

Řešení: *vy/jeli, pro/jeli, pře/jeli, při/jeli.*

Možnost: Vytvoř nová slovesa s dalšími předponami. Můžeš i soutěžit: *Kdo jich vymyslí nejvíce?*

Řešení: *Vyjeli z Litomyšle, Jeli plynule, Brzy projeli, třpytící se/vysoké Alpy, do starobylého hlavního města.*

Řešení: *Tadeáš, Mario, Rakousko, Alpy, Itálie, Řím.*

Možnost: Urči slabičnou a hláskovou stavbu vlastních jmen vyskytujících se ve třídě nebo jiných řešení např.: *Eva, Hana, Max, Inka, Michael, Danuše, Naděžda, Isabela* – o|x|o, x|o|x|o, x|x, o|x|x|o, x|o|x|o|x, x|o|x|x|o, x|o|x|x|x|o, o|x|o|x|x|o .

RM Řešení: *atlas je soubor map, krční obratel, hedvábná látka, Atlas je název pohoří v severní Africe.*

17 Řešení: *vidět, zmrzlině, nízkých, pěti-, hranami, slupku, sladkou, mírně, chuť; karambola.*

RM Řešení: *z Asie;* další hádanky viz Kopírovatelná příloha 1.2.

Text Letní brigáda: str. 10

Text založený na prázdninovém zážitku staršího sourozence – získání finanční odměny za práci je lákavé a motivující – zprostředkovaný jako dialog v prostěsdělovacím stylu.

27 Vyhledej podstatná jména rodu ženského a urči jejich vzor.

Tak promluvila Libuše a všichni viděli, že bude dobrou kněžnou i spravedlivou soudkyní, která moudrostí všechny předčí.

Který vzor podstatných jmen rodu ženského chybí? Uveď k němu tři příklady.

VZORY PODSTATNÝCH JMEN ŽENSKÉHO RODU s některými tvary

žena, -y	ženy, na školy	Pozor! 7. p. ženami
růže, -e	na ráži, s cibulí	
píseň, -ě	s písní, ve větvích	
kost, -i	bez kostí, v obuvi	

28 Urči vzor a doplň i, í, y, ý.

salát s těstovinam__, výroba mozzarell__, procházky uličkam__, centrum křestanstv__, černé oliv__, sklizeň vinné rév__, okol__ Milána, jih Evrop__, ulice zaplněné tavernam__, chutné ryb__, plující gondol__, loď s vesl__, trvalé přátelstv__, příložit k uchu mušl__, náměstí zářící světl__, v zem__ zalité sluncem, příjemně obydľ__, výhled z teras__, vozík se zavazadľ__, známé přístav__

Mozzarella [mocarrela] je slovo přejaté. Označuje druh italského sýra.

Taverna je malá restaurace především v jihoevropských zemích.

Zdůvodni psaní i a y po obojetných souhláskách uvnitř slov. Ve kterých případech jde o součást přípony?

29 Jak pomáhali spolužáci? Doplň do vět uvozovky a interpunkční znaménka.

Posekal jsem **dědovi** celý **trávník** chlubí se **Aleš** Jana se přidala **Trhala** jsem s **rodiči** **angrešt** a **rybiž** **Náš soused** je nemocný proto jsem mu v **srpnu** nakupoval nezůstává pozadu **Jirka** Taky bych pomáhal řekl **Milan** ale nikdo mi za práci nechtěl dát **peníze**

Jak se ti líbí Milanův názor? Co si myslíš ty?

Kdybys měl(a) jedno z dětí fotografovat při jeho práci do školního časopisu, které by to bylo? Zdůvodni svůj výběr.

Urči rod a vzor vyznačených slov.

12 UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ

VZORY PODSTATNÝCH JMEN RODU MUŽSKÉHO ŽIVOTNÉHO

pán, -a	na pány, se lvy	Pozor! 3., 6. p. (o) pánovi, 1. p. lvi
muž, -e	o muži, se spisovatelí	
předseda, -y	s předsedy, bez hokejisty	Pozor! 3., 6. p. (o) předsedovi
soudce, -e	k soudci, se správcí	

VZORY PODSTATNÝCH JMEN RODU MUŽSKÉHO NEŽIVOTNÉHO

hrad, -u (lesa)	hrady, na lesy	Pozor! 6. p. (v) lesích
stroj, -e	se stroji, k počítači	

30 Napiš v množném čísle.

členitý záliv, úspěšný rybolov, vzácný krokodýl, zlomek se sudým jmenovatelem, mladý cestovatel, cesta na ostrov, významný přístav, modrý motýl, místní pokrm, s majitelem kanceláře, kužel na silnici, zpožděný autobus, nečekaný hlavolam, léčba tabletou a sirupem, výprava horolezců, vstup do zámku, katalog zájezdů

31 Umíš se dobře orientovat na mapě Moravy a Slezska? Pracuj s mapou ČR.

největší moravské město
nejsevernější lázeňské město
slezské město s železárnami
město ležící na JZ od Šumperka
město v blízkosti Slezské Harty
město na řece Haná
jihomoravské město na SV od Nových Mlýnů

Tajenka obsahuje název jednoho velmi známého italského města i jednoho českého města na Jizeře.
Kdo zjistí nejvíc informací o městech z tajenky?

32 Diktát

Zbynek se vyřítíl z lesa. Vysypal maliny i houby. Proč je tak vyděšený? V údolí stojí starý mlýn a jsou odtud slyšet divné zvuky. To asi pracoval místní mlýnář. Neбудь strašpytel a všechno zase vrat do košíku!

13 UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ

18 Můžeme zadat žákům vytvoření osnovy jako podkladu pro vlastní ústní vypravování.

Možnost: *Jakou brigádu měl Štěpán? Na co může vydělané peníze použít?* Piš vše, co tě napadne. Slova pak roztríd' do několika skupin podle pravidel, která si sám určíš, např. slovní druhy, vzory podstatných jmen, význam slova.

Možnost: Vyhledej v textu *Letní brigáda* přímou řeč a přečti ji. Přines do školy různé letáky. Vyhledej na nich názvy firem, které letáky připravily. Letáky roztríd' podle rodů názvů.

19 Řešení: *bych – tvar vyjm. slova, vydělat si – předpona, nemysli si – příbuzné k vyjm. slovu, tiskovin – pravop. měkká souhl.; přípona, koupíš – slovesné zakončení přít. č.*

20 Řešení: *skloňují se: podstatná jména – Tadeáš, bratr, léto, prázdninách, Štěpáne, peníze, brigádu; přídavná jména – starší; zájmena – co, jeho; časují se: slovesa – vzpomíná, dělal, dostal jsi; neohebné slovní druhy: příslovce – už, předložky – v, o, za.*

Řešení: *Tadeášův – přídavné jméno.*

21 Řešení: *Tadeáš – Štěpán, Lukáš, Jan; léto – jaro, podzim, zima; bratr – sestra, babička, otec; polovina – čtvrtina, třetina, šestina; motocykl – automobil, kolo.*

Řešení: *(chlapecké) jméno, roční období, příslušník/člen rodiny, část (celku), dopravní prostředek*

22 Náměty pro práci s textem, použití vhodné intonace, tempa řeči.

➤ Řešení: *přímá řeč.*

➤ Řešení: *nepřímá řeč.*

Poučka: Je sice opakovací, ale doporučujeme znovu připomenout pravopisná pravidla spojená se zápisem přímé řeči (interpunkci, velká/malá písmena).

23 Možnost žakovy volby. Komunikativní dovednosti.

24 Řešení např.: *vzpomíná, závidí, směje se, uvažuje – všechny tvary 3. os., č. j., zp. ozn., č. přít.*

Řešení: *myslí (na to), posmutní, přeje si.*

25 Řešení např.: *„Je krásné počasí, pojedme na výlet na lodích,“ láká nás Honza...*

Řešení: *město – léto, pečivo; moře – Labe, pole, tábořiště, ohniště, vejce; kuře – rajče; stavení – počasí, rákosí, obilí, údolí, klepání, dříví.*

Možnost: Vytvoř přehlednou tabulku se vzory pro vpisování slov.

Řešení: *obilí = zrálo, zrálo – na polích; chlapci = našťípali, našťípali – dříví.*

Možnost: Napiš vzorce souvětí.

Řešení např.: *na políčkách (malá), vajíčka (jsou malá, mám je rád(a)), rajčátky (jsou malá).*

Možnost: Uveď další slova stejných vzorů ve stejném tvaru, např. *s městy – s koly, pod sedadly – pod umyvadly.*

Poučka: V přehledu jsou uvedeny příklady různých tvarů vzorů skloňování podstatných jmen rodu středního a podstatných jmen podle nich skloňovaných.

26 Řešení: *dříví, uhlí; na polích; čísly, kružítky, měřidly; zvítězí závodník ve druhé dráze, poslední je závodník na 3. dráze.*

Možnost: Vytvoř obdobné věty s chybami jako hádanky pro spolužáky.

27 Řešení: *žena – kněžna; růže – Libuše, soudkyně; kost – moudrost.*

Řešení: *píseň – lázeň, báseň, kázeň.*

Možnost: Vyhledej v Mariově dopise na straně 6 podstatná jména rodu ženského a přiřaď je ke vzorům. *Slovo kterého vzoru chybí?* Dopln' do dopisu vhodné podstatné jméno tak, aby se objevily všechny vzory. (řešení: *Chybí vzor kost. Přijed' se za mnou podívat, budu mít radost.*) Zapiš si další slova jednotlivých vzorů v některých tvarech s *i, í, y, ý* po obojetných souhláskách, např. *sovy, levanduli.*

Poučka: V přehledu jsou opět uvedeny příklady různých tvarů vzorů a podstatných jmen podle nich skloňovaných.

28 Řešení: *žena – těstovinami, mozzarely, uličkami, olivy, révy, Evropy, tavernami, ryby, gondoly, terasy, katedrály; růže – mušli, zemi; město – vesly, světly, zavazadly; stavení – křesťanství, přátelství, okolí, obydlí.*

Řešení: *přípona – těstovinami, vozík; předpona vý- – výroba, výhled; slovo příbuzné s vyjm. – obydlí; ostatní slova nejsou vyjm. ani s vyjm. příbuzná – uličkami, olivy, sklizeň, vinné, Milána, ulice, zalité.*

29 Řešení: *„Posekal jsem dědovi celý trávník,“ chlubí se Aleš. Jana se přidala: „Trhala jsem s rodiči angrešt a rybíz.“ „Náš soused je nemocný, proto jsem mu v srpnu nakupoval,“ nezůstává pozadu Jirka. „Taky bych pomáhal,“ řekl Milan, „ale nikdo mi za práci nechtěl dát peníze.“*

- Problémový úkol. Diskuze o tom, zda by žáci za pomoc v rodině a okolí měli dostávat peníze.
- Možnost žákovy volby. Společensky vhodné vyjádření názorů a správná argumentace.
- Řešení: *rod mužský životný: pán – soused, Milan; muž – Aleš, rodiči; předseda – dědovi, Jirka; rod mužský neživotný: hrad – trávník, angrešt, rybíz, srpnu; stroj – peníze.*

Poučka: V přehledu jsou uvedeny příklady různých tvarů vzorů podstatných jmen rodu mužského životného a neživotného a podstatných jmen podle nich skloňovaných. Zopakujeme, proč je vedle vzoru *hrad* uveden ještě vzor *les*.

- 30 Řešení: *členité zálivy, úspěšné rybolovy, vzácní krokodýli, zlomky se (> sudými) jmenovateli, mladí cestovatelé, cesty na ostrovy, významné přístavy, modří motýli, místní pokrmy, s majiteli kanceláří, kužele/y na silnicích, zpožděné autobusy, nečekané hlavolamy, léčby tabletami a sirupy, výpravy horolezců, vstupy do zámků, katalogy zájezdů.*

Před zadáním úkolu zopakujeme tvary 1. p. č. mn. Upozorníme žáky na spisovné tvary přídatných jmen.

- 31 Řešení: **BRNO, JESENÍK, TŘINEC, ZÁBŘEH, BRUNTÁL, VYŠKOV, KYJOV.**

- Řešení: *italské město Benátky (Venezia), české město Benátky nad Jizerou.*

- Možnost vyhledávání na internetu, v encyklopediích.

- 32 Diktát. Před jeho realizací doporučujeme zopakovat druhy vět.

Práce s Pracovním sešitem:

Pracovní sešit 1, str. 4–7 (řešení na str. XY)

- 2 Pozn.: Všechna slova a spojení musí mít stejné mluvnické číslo, např.: oči – ruce ... části těla, oko – ruka ... část těla.
- 4 Připomeneme, že slovo **kronika** je přejaté, proto se liší pravopis od výslovnosti.

Kopírovatelné přílohy:

Kopírovatelné přílohy 1.1–1.2, str. XY

1.1 Podstatná jména rodu ženského

Řešení např.: *vsí, mezi, houby, mísy, Břeclavi, Prahy, cibuli, žáby, neděli, ryby.*

1.2 Exotické ovoce (pravopis, abeceda)

Řešení: *kaki; velikostí, barvy, stopky, lístky, kombinace, hrušky, nazývá, dorůstá, výšky, název, slabiky; kiwi; bobulovité, slupkou, vysokým, vitamínu, pecičkami, vyslovíte, myslet, mluvíte, ptákovi, lesích, vybírá, hlíny, červy, liší, písme-nem, víš; w – v.*

Pracovní listy:

Pracovní list č. 1, str. XY

Inspirace k dalším činnostem:

1 Dopis neoblíbenému/oblíbenému jídlu nebo neoblíbené/oblíbené věci

Žáci pod dobu 5–7 minut píšou dopis svému neoblíbenému/oblíbenému jídlu (své neoblíbené/oblíbené věci). Zdůvodňují, proč ho (ji) nemají/mají rádi. Učitel upozorní žáky, aby nepoužívali hanlivá a vulgární slova. Dopis by měl být stručný a výstižný. Jsou-li žáci hotovi, otočí list a představí si, jak by mohlo jídlo (mohla věc) na jejich dopis reagovat, co by jim asi odpovědělo (odpověděla). Následně jeho jménem na druhou stranu listu píšou po dobu 5–7 minut odpověď.

2. KAPITOLA VYNALÉZALI

Český jazyk 5 – učebnice, str. 14–21

Kapitola je vystavěna opět jako opakovací – zaměřuje se na učivo související se slovesy: jejich tvary a pravopis (zakončení přítomného času a shoda přísudku s podmětem v případě jednoduchého – nikoliv několikanásobného – podmětu). Druhá polovina kapitoly přináší již v rámci nového učiva termíny větný člen, základní větný člen, větný člen holý a rozvíjí a rozpoznání podmětu ve spojeních typu *davy turistů, desítky lékařů*. Pozornost je dále věnována popisu – nabízí se možnost využití dalších sloves (aby se žáci vyvarovali častého nešvaru – opakované užívání tvarů slovesa být).

Okruh RVP:

Učivo a činnosti této kapitoly podporují především následující **očekávané výstupy**:

Žák:

- rozlišuje podstatné a okrajové informace v textu vhodném pro daný věk, podstatné informace zaznamenává;
- reprodukuje obsah přiměřeně složitého sdělení a zapamatuje si z něj podstatná fakta;
- vyhledává základní skladební dvojici;
- píše správně i/y po obojetných souhláskách uvnitř slov a v koncovkách podstatných jmen a zakončeních sloves;
- zvládá základní příklady syntaktického pravopisu.

Cíl:

Žák si zopakuje vědomosti a dovednosti osvojené v předchozích ročnících; především časuje slovesa ve všech způsobech, píše správně -í ve slovesných zakončeních přítomného času a správnou koncovku v přičestí činném v základních případech shody přísudku s podmětem, popisuje jemu známé nebo právě pozorované: věc, prostředí, jev, zvíře, člověka. Správně užívá termíny týkající se základních větných členů. Zopakuje si vědomosti týkající se popisu.

Motivace:

Vynálezy a objevy, významné (české) osobnosti vědy a techniky, návštěva muzea/skanzenu.

Pomůcky:

Nástěnné tabule časování sloves, encyklopedie (cestovatelé, objevitelé, vynálezci apod.), populárně-naučné knihy a časopisy, ukázky starých předmětů, které nahradily věci moderní, DVD *Byl jednou jeden vynálezce*.

Mezipředmětové a mezisložkové vztahy:

Literární výchova – věcné čtení: čtení jako zdroj informací, čtení vyhledávací (publikace *CO– JAK– PROČ Vynálezy*, H. a E. Škodovi: *Už vím proč*, I. Březinová: *Velká dětská encyklopedie*, P. Augusta; T. Vávra: *Vynálezy na všední den*, F. Škoda; V. Houška: *Dobrý den, vážení vynálezci*), zážitkové čtení (M. Macourek; H. Franková: *Jak řídit inženýra Křečka*, M. Kvítek: *Průkopníci vědy a techniky v českých zemích*, R. Jonsson: *První kniha Vikinga Víka*, I. Peřinová: *Maminka, tatínek a moudrá Athéna (Čítanka 5)*), práce s časopisy, např. časopis *Panorama 21. století, ABC*.

Matematika – Závislosti, vztahy a práce s daty (orientace v čase, přímá úměrnost, jízdní řády vlaků, pojem **desítky, tisíce**).

Cizí jazyk – Receptivní řečové dovednosti (pochopení a vytvoření jednoduchých textů vyskytujících se na nápisech v dopravních prostředcích). Poslech a záznam bezpečnostních pokynů např. v metru, ve vlaku – námět pro úkol.

Společnost, Příroda (Člověk a jeho svět) – Místo, kde žijeme (dopravní síť – železniční trať), Lidé a čas (orientace v čase, časový sled událostí, letopočet, známí vynálezci), Současnost a minulost v našem životě (proměny způsobu života, význam vynálezů pro lidstvo), Regionální památky (např. Vyšehradský hřbitov), Rozmanitost přírody (rozmanitost živočišné říše – naklonování ovce).

Hudební výchova – Poslechové činnosti. Instrumentální činnosti (vyjadřování hudebních představ a myšlenek pomocí hudebního nástroje – fontána).

Výtvarná výchova – Uplatňování subjektivity (výtvarné ztvárnění fontány – malba, návrh na modely tramvají, lokomotiv).

Praktické činnosti (Člověk a svět práce) – Práce s drobným materiálem (papír, karton, drát, modelovací hmota). Konstrukční činnosti (návrhy na modely letadla, tramvaje, lokomotivy, fontány, práce se stavebnicemi).

Tělesná výchova – Činnosti podporující pohybové učení (pohybový doprovod k hudební produkci fontány, napodobování řemesel – vynálezů – pohybem).

Didaktické hry:

Co právě dělají? (slovesa, pravopis slovesných tvarů, popř. popis, podmět a přísudek)

Práce pro dvojice nebo skupiny.

Jeden žák si vylosuje kartičku s názvem nebo obrázkem předmětu, s nímž se běžně setkává. Úkolem dvojice/skupiny je napsat na papír co nejvíce slovesných tvarů v přítomném čase, které vyjadřují, co daný předmět dělá, případně co se s ním děje, např. *Tramvaj brzdí, troubí, stojí, ...*

Obměna I: Žák, který si kartičku vylosoval, začne předmět popisovat. Ostatní hádají, o který předmět se jedná.

Obměna II: Žáci k názvu předmětu ve tvaru množného čísla zapisují přísudky v minulém čase, např. *Tramvaje se rozjely, přijely, ...*

Tvořením různých větných celků podle zadání lze procvičit podmět/přísudek holý a rozvíty:

Pošli mě dál (shoda přísudku s podmětem)

Učitel rozdává mezi žáky sedící v kruhu čtyři kartičky s nápisy: rod střední -a, rod ženský -y, rod mužský neživotný -y, rod mužský životný -i. V předem určeném směru a na smluvený povel si žáci kartičky podávají. Na povel učitele (např. tlesknutí, dozpívání krátké písně) musí žáci, kteří drží v ruce kartičku, vytvořit/napsat větný celek, ve kterém správně použijí podstatné jméno a koncovku přičestí činného podle kartičky.

Obměna: Žáci si mohou kartičky předávat za zády nebo se zavřenýma očima, otevřou je až na povel učitele.

Činnosti:

Text Křížíkova fontána: str. 13

Populárně-naučný text výkladového charakteru. Využívá jak postup výkladový, tak popisný. Přiměřenost dětskému čtenáři je dána přiměřenou slovní zásobou a jednoduchou skladbou větných celků, což je možné porovnat s podobným odborným textem.

Možnost: Využij fotografie k popisu (hledání rozdílů původní a současné podoby fontány). *Které texty využívají také ve zvýšené míře číslovek?* (řešení: *technické, dále různé soupisy, např. sportovní výsledky*)

1 Řešení: *Výstavišti – předpona vy-; není vyjm. slovo ani s vyjm. příbuzné, lampy – žena, umístil – není vyjm. slovo ani s vyjm. příbuzné, vystřikovala – předpona vy-; pravop. měkká souhl., zpěněné – skupiny pě, ně; vyvolaly – předpona vy-, stavby – žena, Vltavy – vlastní jméno; žena, metrů – ů na konci slova. podstatná jména – výstavišti, lampy, stavby, Vltavy, metrů; přídavná jména – zpěněné, slovesa – umístil, vystřikovala, vyvolaly.*

Řešení: *Výstavišti – 6. p., č. j., r. stř., moře; lampy – 4. p., č. mn., r. žen., žena; stavby – 2. p., č. j., r. žen., žena; Vltavy – 2. p., č. j., r. žen., žena; metrů – 2. p., č. mn., r. muž. neživ., hrad.*

2 Řešení: *kašna, nehoda, veliký, originál.*

RZ Možnost: Uveď další slova přejatá. (řešení např.: *motocykl, tenis, klinika*)

3 Řešení: *nová ×o|x|o, fontána ×o|x|o|x|o, Vltavy ×o|x|o|x|o, vynálezce ×o|x|o|xox|x|o, filtr ×o|x|o|x|o, světla xxxox|x|o, obloukových ox|x|o|x|o|x|o, zpěněné xxxo|x|o|x|o.*

RZ MV Společnost, Příroda (Člověk a svět práce).

Vynalézali

Opakování ze 4. ročníku: slovesa a pravopis zakončení přítomného času, slovesný způsob; skladba a shoda přísudku s podmětem; popis

Křížíkova fontána

Roku 1891 vznikla na nynějším Výstavišti v Praze nová fontána. Řešení jejího elektrického osvětlení se ujal významný český vynálezce.

Pro fontánu o velikosti 30 × 40 m tehdy použil 26 obloukových lamp. Lampy umístil pod prosklený strop a kolem nich rozmístil 50 vodních trysek. Elektrické čerpadlo do nich vhánělo vodu, která vystřikovala do výše několika metrů. Osvícení zdola zajišťovala světla s barevnými filtry umístěná pod hladinou.

Za 2. světové války došlo k podmačení a havárii stavby. Teprve 15. května 1991 zazářila fontána opět v plné kráse. Měníci se barva zpěněné vody pozorovaná proti temné obloze s tóny Smetanovy Vltavy vyvolaly v divácích silný dojem.

Tento evropský unikát dnes řízený počítačovou technikou najdete i nyní na stejném místě. (podle Martina Kvitky)

1 Zdůvodni pravopis slov z textu a urči jejich slovní druh.

Výstavišti, lampy, umístil, vystřikovala, zpěněné, vyvolaly, stavby, Vltavy, metrů

Urči pád, číslo, rod (životnost) a vzor podstatných jmen.

2 Vysvětle význam slov vyznačených v úvodním textu a nahraď je vhodnými synonymy.

3 Vyznač slabičnou a hláskovou stavbu slov.

nová, fontána, Vltavy, vynálezce, filtr, světla, obloukových, zpěněné

Text obsahuje mnohá slova přejatá, např. **elektrického, havárii, unikát** [-ny-], **technikou** [-ny-].

Přehled učiva str. 2.

Oblouková lampa je elektrický světelný zdroj vyzařující silné světlo.

4 Vyhledej v textu *Křížíkova fontána* slovesa a uveď jejich infinitiv.

Urči osobu, číslo a čas slovesných tvarů v prvním a posledním odstavci.

5 Rozhodni, které slovesné tvary jsou jednoduché a které složené.

vzniká, budou objevovat, vymysleli bychom, najdete, vznikla, otáčely se

Slovesa jsou ohebná slova, která vyjadřují děj, činnost (léta), stav (rozkládá se) nebo změnu stavu (zbledl). Při časování svými tvary vyjadřují osobu (1. – myslím, 2. – myslíš, 3. – myslí), číslo (jednotné – myslím, množné – myslíme), čas (přítomný – myslím, minulý – mysl(e)a, o jsem, budoucí – budu myslet) a způsob (oznamovací – myslíš, rozkazovací – mysl, podmiňovací – mysl(e)l bychom).

Základním slovesným tvarem je **infinitiv** (neurčitý slovesný tvar), zakončený na -t, např. *svítit, vynalézt*. Dále odlišujeme **slovesné tvary jednoduché**, např. *sestrojí, radí se*, a **složené**, např. *budou vystavovat, navrhli byste, svítili*. Všechny složené tvary slovesné byly původně tvořeny několika slovy, ve 3. os. jednotného i množného čísla v č. min. se však pomocné sloveso **být** přestalo používat.

Některá slovesa nemohou vyjádřit právě probíhající děj. Svým přítomným tvarem vyjadřují čas budoucí (*přijdu, napíšeme*).

6 Utvoř se slovesy větné celky tak, aby vyjadřovaly budoucnost. Rozhodni, zda jsi užil(a) tvar jednoduchý (přečtu), nebo složený (budu cvičit).

svačit, práť, čistit, spát, vyhrabat, chovat, malovat, sázet, nakrmit, pláče, počítaje, jedeme

V zakončeních slovesných tvarech přítomného a budoucího času píšeme vždy -i. Např. *uhasi, postavím, vyprávíš, nakreslí, slíbíme, přicházíte*.

7 Doplní správné písmeno do zakončení slovesných tvarů.

dozv__ se, nev__ ustoup__, nerozum__
postav__ me, pokrop__ te, omez__ te, omluv__ se,
odsouhlas__ š, doprováz__, dorozum__ me se,
nesm__, nepov__, troub__ m, hroz__ te, tráp__
val__ se, vypráv__ š, stráv__, přicház__
top__ te, opál__ m se, rozház__

- 4 Řešení: vzniknout, ujmout se, použít, umístit, rozmístit, vhnět, vystřikovat, zajišťovat, dojít, zazářit, vyvolat, najít.
- Řešení: vznikla, ujal se – 3. os., č. j., zp. oznam., čas min.; najdete – 2. os., č. mn., zp. oznam., čas bud.
- 5 Řešení: vzniká – jednod., budou objevovat – slož., vymysleli bychom – slož., najdete – jednod., vznikla – slož., otáčely se – slož. Pozn.: Vysvětlení v poučce na str. 15.
- 6 Řešení: složené: budu svačit, budu prát, budu čistit, budu spát, budu chovat, budu malovat, budu sázet, bude plakat, budete počítat; jednoduché: vyhrabu, nakrmím, pojedeme.
- 7 Řešení: všechna -í.
- 8 Řešení: počkal(a) bys, přišel (přišla) bych, pokosil(a) bych, pomohl(a) bych, přidala by se, chtěla by, pletlo by se, zakopl bys, přál(a) by sis.
- Řešení: počkej, počkejme, počkejte, přijď, přijďme, přijďte.
- Řešení: Větné celky druhého odstavce.
Možnost: Co je to vynález? Kdo je to vynálezce? Které vynálezce znáš?
- Žáci si při tvorbě popisu zopakují základní rysy slohového útvaru popis.
- 9 Řešení např.: dřevavý, zrcadlo/hladina, mohutný, korouhvička/vrtule, přesný, vanilka/fialka, rychlý, pila, valí se, jezevec.
- 10 Řešení: Výtah neboli zdviž patří k vybavení vysokých domů. Je zavěšen na laně, které se nahoře navíjí na buben poháněný elektromotorem. Na druhém konci lana je závaží. Stisknutím tlačítka uvádíme výtah do pohybu. Vyveze i sveze nás do libovolného podlaží. Na staveništích a ve skladištích mívají velké nákladní výtahy. V metru se výtahem vyvezou lidé na vozíku, s kočárkem i s těžkými zavazadly.
- Řešení: tlačítko (razítko, ukazovátko), skladiště (hřiště, staveniště), kočárek (dárček, pohárček).
- 11 Řešení např.: vypravování o „životě“ jednoho bankomatu, popis starého automobilu, popis výroby banánového koktejlu, vypravování o ztrátě MP4, popis podzimního dne.
- Řešení např.: Výroba banánového koktejlu: 1. Úvod: Které suroviny a přístroj si připravíme, 2. Stat: a) V jakém pořadí vkládáme suroviny do mixéru, b) Jak dlouho nápoj připravujeme, 3. Závěr: Jakým

Slovesné tvary podmiňovacího způsobu:

	číslo jednotné	číslo množné
1. osoba	vymyslel(a, o) bych (si)	vymysleli(y, a) bychom (si)
2. osoba	vymyslel(a, o) bys (by sis)	vymysleli(y, a) byste (si)
3. osoba	vymyslel(a, o) by (st)	vymysleli(y, a) by (st)

Obdobně se tvoří podmiňovací způsob pomocí tvarů **abych a kdybych**.

8 Doplní správné slovesné tvary podmiňovacího způsobu.
Počkat (2. os., č. j.) na nás před domem? Přijít (1. os., č. j.) za vámi rovnou na zahradu. Pokosit (1. os., č. j.) trávu a pomoci (1. os., č. j.) vám ji i shrabat. Magda přidat se (3. os., č. j.) určitě také.
Možná chtít (3. os., č. j.) s sebou vzít štěně. Nejspíš plést se (3. os., č. j.) pod nohama. Ty se bojiš, že zakopnout (2. os., č. j.) a spadl? Přát si (2. os., č. j.) aby ho nechala raději doma?

První dva slovesné tvary převed' do tvarů rozkazovacího způsobu obou čísel.

Vyhledej v úvodním textu větné celky, které popisují vynález.
Zavři učebnici a pokus se Křížkovu fontánu popsat svými slovy.

Připisujeme přesně, jasně a názorně, aby si druhý mohl vše co nejlépe představit. Popis musí být uspořádaný, např. od nápadného k méně nápadnému, od důležitého k méně důležitému, zleva doprava, shora dolů, od blízkého k vzdálenému. Vhodné je užívání **přirovnání**, např. vysoký jako topol. Druhým popis je popis pracovního postupu (viz str. 30).

9 Doplní vhodná slova a vysvětlí, co přirovnání znamenají. Vzor: skácel se jako podtátý _____ jako síto, leskne se jako _____ jako Golem, otáčí se jako _____ jako hodiny, voní jako _____ jako raketa, řeže jako _____ se jako velká voda, je zalezlý jako _____

16 UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ

10 Doplní i, í, y, ý. Seřaď větné celky do správného pořadí.
V_ veze i sveze nás do libovolného podlaží. Na druhém konci lana je závaží. V_ tah neboli zdv_ ž patří k v_ bavení v_ sokých domů. Je zavěšen na laně, které se nahoře nav_ jí na buben poháněný elektromotorem. Stisknutím tlačítka uvádíme v_ tah do pohybu. Na staveništích a ve skladištích m_ vají velké nákladní výtahy. V metru se v_ tahem v_ vezou l_ dě na voz_ ku, s kočárkem i s těžkými zavazadl_.

Vyhledej přípony ve slovech **tlačítka, skladiště, kočárek** a uveď jiná slova se stejnými příponami.

11 Rozhodni, o čem bude asi text, jehož nadpis zní:
Příběh o bankomatu, Dědeček automobil, Banánový koktejl, Ztracená MP4, Podzimní den
Použij některý z nadpisů a připrav si osnovu pro popis některého z uvedených předmětů.

12 Doplní i, í, y, ý a infinitivy převed' do správných tvarů.
Moci b_ t v_ nálezem zv_ fe?
V roce 1996 (narodit se) ovce Dolly. (Nev_ v_ nout se) však z vaječné buňky, jak je v přírodě běžné. Vědci (rozhodnout se), že (zkop_ rovat) buňku dospělé ovce. Z Dolly se 23. 2. 1997 (stát) slavná ovce. Dolly (b_ t) prvním savcem, kterého se vědcům (podařit) naklonovat. O dva roky později (b_ t) zjištěno, že buňky v jejím těle (neodpov_ dat) tělesnému stáří, ale její šestileté předchůdkyni. Za svůj život (přivést) na svět šest zdravých jehňat. Dne 14. 2. 2003 (muset) ovcí z důvodu pl_ cni infekce utratit.

Vymysli přirovnání vhodná ke slovu **ovce**.
Vyhledej v textu alespoň jeden slovesný tvar složený a jeden jednoduchý.

Rozdělte se do skupin a zjistěte o výtahu více informací. Sdělte je spolužákům.

17 UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ

způsobem můžeme nápoj ozdobit a podávat; Přehrávač MP4: 1. Úvod: Kterou značku přehrávače používám/která mě zajímá, 2. Stat: a) Čím nás na první pohled dokáže zaujmout, b) Jaké jsou jeho základní funkce, 3. Závěr: Jaký je jeho přínos/význam, jak pomáhá/škodí.

12 Řešení: Může být vynálezem zvíře, se narodila, nevyvinula se, se rozhodli, zkopírují, stala se, byla, podařilo se, bylo, neodpovídají, přivedla, museli, plicní.

Řešení např.: kudrnatá jako ovce, tvrdohlavá jako ovce, chodí jako bludná ovce nebo těž tato ovce je velká jako bernardýn.

Řešení např.: složené – narodila se, byla, rozhodli se; jednoduché – může, být, je, zkopírují.

Text František Křížík: str. 18

Populárně-naučný text výkladového charakteru využívající výkladový postup. Počáteční slova prvního větného celku fungují zároveň jako název (žáci se s tímto jevem setkali již v učebnici ČJ 4).

13 Okamžitě po prvním čtení necháme zavřít učebnice a zjišťujeme, co si žáci zapamatovali. Práci můžeme provést frontálně, ale doporučujeme zadat spíše individuálně písemně. Po čase vyhrazeném na zápis může text přečíst ještě jednou vyučující a žáci si poznámky na základě pozorného

naslouchání doplní. Lze také rozdělit třídu na dvě poloviny – jedné dát písemný pokyn, aby si článek přečetla, druhé napsat, aby si článek přečetla pozorně. Porovnání práce obou skupin by mělo podpořit upozornění učitele.

14 Řešení:

např.: T. G. Masaryk – nádraží, ulice, gymnázium; Karel IV. – hrad, univerzita, most; B. Němcová – divadlo (ve Františkových Lázních).

např.: opravoval.

Názory žáků se budou lišit na základě vlastních zkušeností. Tento úkol umožňuje žákům sdělit a obhájit si vlastní názor.

Názory žáků se budou lišit nejspíše na základě jejich zájmů. I tento úkol umožňuje sdělení a obhájení názoru.

RM MV Společnost, Příroda (Člověk a svět práce): Námět k vyhledávání informací.

RM Řešení např.: Marie Curie-Sklodovská (objev radia, Nobelova cena za výzkum radioaktivního záření), bratrance Veverkové (tzv. rychadlo, tedy významně zlepšený pluh).

15 Řešení např.: odcházím, chybím, scházím se; nelze vyrobit, postavit, sestrojít, zhotovit, vytvořit (protože jde o slovesa dokonavá

František Křížík

patří mezi naše nejznámější vynálezce. V roce 2017 uplyne 170 let od jeho narození v Plánici u Klatov. Od mládí byl patrný jeho talent a nadšení pro techniku, kterou také vystudoval. Často potom opravoval v dílnách železniční signalizační přístroje. Když se stal přednostou telegrafu, sestrojil elektrické staniční návěstí a signalizační zařízení, které udržovalo vlaky jedoucí za sebou v přiměřené vzdálenosti.

V Plzni začal vyrábět první obloukové lampy. V Praze lidé obdivovali jeho fontánu, první elektrárnu a elektrickou tramvaj. Mezi Táborem a Bechyní vybudoval železniční trať a pro Vídeň sestrojil elektrickou lokomotivu.

Nepracoval pro zisk, chtěl jen realizovat své myšlenky. Zemřel v 93 letech a byl pohřben na Vyšehradském hřbitově. Národ na něho nikdy nezapomněl.

13 Co si ze životopisného vyprávění o Františku Křížíkovi pamatuješ?

14 Vypracuj následující úkoly.

Jmenuj jiná místa nebo objekty, která jsou pojmenována po významné české osobnosti.

Které slovo v textu je synonymem ke slovu **rekonstruoval**?

Vyjmenuj vynálezy, bez nichž by ses neobešel (neobešla) ty nebo tvoji blízcí. Vysvětlí proč.

Představ si, že jsi vynálezcem (vynálezkyní). Co bys dělal(a) a kterému oboru by ses věnoval(a)?

15 Tvoř slovesné tvary přítomného času oznamovacího způsobu. U kterých sloves to není možné?

odcházet, vyrobit, chybět, postavit, sestrojít, zhotovit, scházet se, vytvořit

Tvoř z uvedených infinitiv slovesné tvary podmiňovacího způsobu.

Vyber si jeden infinitiv a utvoř všechny tvary rozkazovacího způsobu.

Užij některé určité slovesné tvary ve větných celcích.

Uved podstatná jména přibuzná s některými z infinitivů a urči jejich vzor.

16 Utvoř příslušné slovesné tvary a užij je ve větných celcích.

hledat (2. os., č. mn., zp. oznam., č. přít.), najít (1. os., č. j., zp. podmiň.), zavřít (2. os., č. j., zp. rozkaz.), získat (3. os., č. j., zp. oznam., č. min.), pátrat (2. os., č. mn., zp. rozkaz.), sledovat (1. os., č. mn., zp. oznam., č. přít.), poděkovat (3. os., č. j., zp. podmiň.), odhalit (2. os., č. j., zp. oznam., č. min.)

Zjistěte o životě F. Křížíka podrobnější informace.

Znáte někoho, kdo stejně jako F. Křížík dává ve své profesi přednost prospěchu pro společnost před osobním ziskem?

17 Dokonči větné celky v podmiňovacím způsobu.

Kdybych byl(a) vynálezcem (vynálezkyní), _____ . Kdybych vyhrál(a) milion, _____ . Kdybych byl(a) neviditelný(á), _____ . Kdybych se ocitl(a) uprostřed oceánu, _____ .

Kdybych rozuměl(a) zvířecí řeči, _____ . Kdybych uměl(a) létat, _____ .

Slova se ve větách sdružují do skladebních dvojic, např. Naše loď zakotvila u břehu. Skladební dvojici tvoří vždy dva **větné členy**, např. naše loď. Základní skladební dvojici tvoří **základní větné členy podmět a přísudek**, např. loď zakotvila. Podmětem se ptáme na přísudek a přísudkem na podmět, např. Co zakotvilo u břehu? Co dělá loď? Je-li podmět (přísudek) členem ještě další skladební dvojice než jen základní, je **rozvitý**. Pokud ne, je **holý**.

18 Doplni chybějící větný člen základní skladební dvojice a spojení užij ve větách.

_____ odešel, přednosta _____, národ _____, vlak _____, přinesl, telefon _____, _____ chyběly, _____ sestrojili

Urči, jakého rodu jsou podměty doplněné do předchozího cvičení.

Přísudek se shoduje s podmětem v rodě a čísle. Psaní koncovky přísudku se tedy řídí podmětem. Podmět je v č. mn., rodu středního -a *Zvířata se rozutekla.* ženského -y *Nastaly studené noci.* mužského životného -i *Muzikanti ladili nástroje.* mužského neživotného -y *Rozbité kohoutky kapaly.*

Ve větě pozorně vyhledáme podmět ve tvaru 1. pádu, abychom jej nezaměnili za jiný větný člen. Např. *Zástupy turistů se tláčily na náměstí.*

– ta svým přítomným tvarem vyjadřují budoucí čas, např. vyrobím).

■ Řešení např.: *odešli by, vyrobili bychom, chyběli byste, postavil bych, sestrojili by, zhotovil bych, scházeli bychom se, vytvořil by.*

■ Řešení např.: *sestroj, sestrojme, sestrojte.*

■ Řešení např.: *Kdybych mohl, postavil bych vysokou věž. Sestrojte trojúhelník.*

■ Řešení např.: *stroj (stroj), strojek (hrad), strojař (muž), strojník (pán), postroj (stroj), strojovna (žena), strojrenství (stavení).*

16 Řešení: *hledáte, našel(a, o) bych, zavřil, získal(a, o), pátrejte, sledujeme, poděkoval(a, o) by, odhalil(a, o); Hledáte vašeho ztraceného psa? Našel bych hodně hub. Zavřil prosím dveře. Získala nové přátele. Pátrejte po příčině problému. Sledujeme zprávy o počasí. Kdyby dostal knihu Petr, poděkoval by? Policistka odhalila pachatele.*

17 Řešení např.: *Kdybych byl(a) vynálezcem (vynálezkyň), vymyslel(a) bych přístroj pravdy. Kdybych vyhrál(a) milion, jel(a) bych kolem světa. Kdybych byl(a) neviditelný(á), napovídal(a) bych ve škole spolužákům. Kdybych se ocitl(a) uprostřed oceánu, prozkoumal(a) bych svět pod hladinou. Kdybych rozuměl(a) zvířecí řeči, stal(a)*

bych se zvěrolékařem (zvěrolékařkou). Kdybych uměl(a) létat, fotografoval(a) bych svět z výšky.

18 Řešení např.: *Náš trenér odešel dnes dříve. Přednosta pochválil pracovníky za dobrou práci. Národ zvítězil v rozhodující bitvě. Vlak nepřišel včas. Žák přinesl zajímavý plod. Telefon zazvonil velmi nevhod. Na opravu mostu chyběly peníze. Konstrukteři sestrojili novou loď.*

➤ Řešení: *rod mužský životný – trenér, žák, konstruktéři; rod mužský neživotný – peníze.*

Poučka: Pravopis shody přísudku s podmětem s důrazem na správné určení podmětu v případech, kdy je vedle sebe více podstatných jmen (např. podmět a přívlastek neshodný).

19 Řešení: *vynálezy = přinesly, vynálezci = přicházeli, léta = se skrývala, nápady = usnadnily, železnice = spojovala, bratřenci = zdokonalili, výnosy = se zvýšily, stroje = nahradily, automobily = překonaly, vysavače = se objevily, technici = využívali, období = neskončilo.*

■ Řešení: *holé podměty – vynálezci, železnice, stroje, automobily, vysavače, technici; holý přísudek – zvýšily se; všechny ostatní přísudky jsou rozvité.*

19 Urči ve větách základní skladební dvojice a doplň koncovky.

Některé vynálezy přinesl zlepšení do života mnoha generací. Vynálezci přicházeli s novými myšlenkami. Za objevy se skrýval i léta dřiny. Dobré nápady usnadnil pohyb a práci. Železnice spojoval části země. Bratřenci Veverkové zdokonalili pluh. Zvýšil se výnosy polí. Stroje mnohdy nahradil práci hned několika lidí. V roce 1899 překonal automobily rychlost 100 km za hodinu. V roce 1912 se v některých domácnostech objevil vysavače. Kolem roku 1980 využíval počítače především technici. Období výzkumů však rozhodně neskončil.

Bicykl, automobil, technici jsou slova přejatá.

■ Vyhledej ve větách holé podměty a holé přísudky. Najdi jeden rozvitý přísudek.

➤ Urči rod slova **dítě** v čísle jednotném i množném.

Slovo **dítě** je v jednotném čísle rodu středního, ale v množném čísle rodu ženského.
Dítě (kuře) pobíhalo po zahradě. Děti (kosti) pobíhaly po zahradě.

■ Napiš tři větné celky o tom, co všechno dělaly děti např. na hřišti.

20 Urči rod a vzor podstatných jmen.

- hřbitov, trať, městečko, strašák, vynálezce, přístroj, drahokam, lampy
- davy, zástupy, proudy, člověk, rodič, tisíc, desítky

Slovo **lidé** je podstatné jméno rodu mužského životného a také tvar množného čísla slova **člověk**.

K určení podmětu mezi několika podstatnými jmény, např. *davy turistů, houfy dětí apod.*, napomůže určení jejich pádu. Podmět je vždy ve tvaru 1. pádu, např. *Davy (1. p.) zákazník (2. p.) se tlačily před nákupním centrem. Desítky (1. p.) prodáváček (2. p.) obsluhovaly nakupující (4. p.).*

20 UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ

21 Doplň do větných celků vhodné podměty z nabídky.

_____ lidí proudily ulicemi. _____ dobrovolníků pomáhaly při úklidu. Do parku přiběhly sousedovy _____. Z okapů se valily _____ vody. Na akademii přišli všichni _____. Při přehlídce pochodovaly vyrovnané _____ vojáků. _____ se nám povedli. _____ létali vysoko v oblacích. Na zahrádce stáli otrhaní _____. _____ nakupovali ovoce a zeleninu.

Nabídka: stovky, davy, draci, zástupy, tisíce, sněhuláci, děti, strašáci, rodiče, lidé, proudy

Pozor na ne/životnost podmětu. Neživotná podstatná jména mají shodný tvar 1. a 4. pádu, životná nikoliv. Např. 1. p. *dobytek*, 4. p. *dobytek* – r. muž. neživ., *ALE* 1. p. *sněhulák*, 4. p. *sněhuláka* – r. muž. živ.

Nejmenší část věty, která má smysl, se nazývá **základ věty**. Je obvykle tvořen přísudkem, většinou i podmětem a někdy i dalšími větnými členy. Příklady: *Mrzne. Dveře se zavřely. Karel nastupuje do tramvaje.*

Při určování základu věty nejprve vypustíme všechna slova, která tvoří skladební dvojici s přísudkem. Např. *Zmoklý Karel z Větruše právě rychle nastupuje do tramvaje číslo čtyři.* Potom vynecháme i slova, která nepotřebujeme pro pochopení smyslu věty. Např. *Karel právě rychle nastupuje do tramvaje.* Zbývající slova tvoří základ věty.

22 Doplň koncovky.

Po obloze plul _____ bílí beránci. Do začátku koncertu zbýval _____ jen čtyři minuty. Houfy chlapců směřoval _____ na hřiště. Skupiny výtelníků procházel _____ bludištěm. Davy lidí spěchal _____ k východu. Divadla nabízel _____ v září premiéry. Výkony herců se mi líbil _____. Děti jezdil _____ na toboganu. Lidé postával _____ před hřbitovem. U školy stál _____ dva sněhuláci. Závodníci vyrazil _____ na trať.

■ Vyhledej základy vět. Vzor: *Po obloze pluli beránci.*

Premiéra [premiéra] a tobogan jsou slova přejatá.

23 Zdůvodni pravopis a doplň koncovky. Zjisti vyřešením příkladů v závorkách správný rok.

Od roku (2 011 – 108) začal _____ lidé používat ramínka na šaty. V 90. letech minulého století se objevil _____ bezpečnostní pás _____ i ve školních autobusech. První zubní pasty byl _____ dodávány v roce (3 700 : 2) ve skleničkách. Od roku (1 124 + 802) se prodával _____ elektrické sekačky na trávu. První obchod s deštníky otevřel _____ obchodníci v Londýně v roce (500 . 2 + 830).

UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ

21

► Řešení: č. j. – stř., č. mn. – žen. (vzor kost).

■ Řešení např.: *Malé děti běhaly za míčem. Hbité děti vylezly až do špičky provazové pyramidy. Děti se pevně držely madel houpačky.*

20 Řešení:

- *hřbitov* – r. muž. neživ., *hrad (les)*; *trať* – r. žen., *kost*; *městečko* – r. stř., *město*; *strašák* – r. muž. živ., *pán*; *vynálezce* – r. muž. živ., *soudce*; *přístroj* – r. muž. neživ., *stroj*; *drahokam* – r. muž. neživ., *hrad*; *lampy* – r. žen., *žena*.
- *davy, zástupy, proudy* – r. muž. neživ., *hrad*; *člověk* – r. muž. živ., *pán*; *rodič* – r. muž. živ., *muž*; *tisíc* – r. muž. neživ., *stroj*; *desítky* – r. žen., *žena*.

Poučka: Pokračování poučky o pravopisu shody přísudku s podmínkem ze str. 19 s podrobnějším vysvětlením.

21 Řešení: *davy (stovky), tisíce (stovky), děti, proudy, rodiče, zástupy, sněhuláci, draci, strašáci, lidé.*

RZ Připomeneme rozdíl mezi skutečností, kterou slovo označuje, a mluvnickým rodem tohoto slova (např. dobytek je živý, ale slovo **dobytek** je rodu muž. neživ., opačně je tomu např. u slova **sněhulák**, **beránek** apod.).

Poučka: Opakování termínu **základ věty** ze 4. ročníku užitého v následujícím cvičení se stručným popisem postupu hledání. Protože je v některých případech určení základu věty subjektivní, jsou možná i další řešení. Učitel by měl proto vždy zvážit, jaký příklad zvolí.

22 Řešení: *pluli, zbývaly, směřovaly, procházely, spěchaly, nabízela, líbily, jezdily, postávali, stáli, vyrazili.*

■ Řešení: *minuty zbývaly (do začátku), houfy směřovaly na hřiště, skupiny procházely bludištěm, davy spěchaly, divadla nabízela premiéry, výkony se mi líbily, děti jezdily, lidé postávali, sněhuláci stáli, závodníci vyrazili (na trať).*

23 Řešení: *začali* – podmět r. muž. živ., *objevily* – podmět r. muž. neživ., *pásky* – *hrad*, *byly* – podmět r. žen., *prodávaly* – podmět r. žen., *otevřeli* – podmět r. muž. živ.; 1903, 1850, 1926, 1830.

Práce s Pracovním sešitem:

Pracovní sešit 1, str. 8–11 (řešení na str. XY)

4 Žáci si mohou libovolně zvolit osobu, číslo, čas. Případně si mohou ve dvojici vzájemně zadávat konkrétní kategorie.

9 Pozn.: Kostkový cukr se na Moravě začal vyrábět v polovině 19. století (údajně r. 1843 v Dačicích – zde má kostka cukru i svůj žulový pomník – před kostelem).

Možnost: Námět pro diskusi, slohovou práci na téma *Co asi zanechá lidstvu naše generace?*

Kopírovatelné přílohy:

Kopírovatelné přílohy 2.1–2.2, str. XY

2.1 Hádej, kdo jsem (pravopis, slovesné kategorie)

Řešení: *nesmím, mi, vyrábějí, mívám, odlišných, velikostí, vyžadují, vítězí, vyráběli, byl, oblíbeným, abych, nevypadl, musíte, by, způsobit, líbí, viry, čockami; jsem* – 1. os., č. j., zp. ozn., č. přít., používají – 3. os., č. mn., zp. ozn., č. přít., *nesmím* – 1. os., č. j., zp. ozn., č. přít., *chybět* – infinitiv, *vyrábějí* – 3. os., č. mn., zp. ozn., č. přít.; *sekyra/kladivo, baterka, nůž, mikroskop.*

Možnost: Vyhledej slovesa, která odpovídají těmto mluvnickým kategoriím – 1. os., č. j., zp. ozn., č. přít. (řešení: *jsem, nesmím, mívám, vyžadují, nemám, neposloužím, zbožňuji, sleduji*). První popis můžeš doplnit o informaci, ze které bude více zřejmé, jedná-li se o sekyru, nebo kladivo, např. *sekyra – sloužím ke kácení stromů, kladivo – sloužím k zatloukání hřebíků*. Příklady předmětů vhodných k popisu do hádanek: vidlička, udice, semafor, myčka, nůžky, hřeben, kalkulačka, mixér, vodovod, topení, vysavač, pračka, pero, váhy.

2.2 Letopočty (procvičování pravopisu skloňování podstatných jmen a shody přísudku s podmínkem)

Řešení: *objevily* – podmět r. muž. neživ., *rozsvítily* – podmět r. muž. neživ., *doby* – žena, *obsluhovali* – podmět r. muž. živ., *znali* – podmět r. muž. živ., *šťávy* – žena, *začali* – podmět r. muž. živ., *vozíků* – není slovo vyjm. ani s vyjm. příbuzné, *obvykle* – slovo příbuzné s vyjm., *poháněly se* – podmět r. muž. neživ., *dovážely* – podmět r. muž. neživ., *vozy* – *hrad*, *soli* – *kost*, *skončila* – podmět r. žen., *vybudováním* – předpona vy-; 1870, 1927, 1922, 18., 1832.

Inspirace k dalším činnostem:

1 Práce ve dvojicích nebo skupinách.

Vymyslete svůj vlastní vynález (nakreslete nebo vyrobte) a vytvořte jeho přesný popis. Předvedte spolužákům. Lze využít jako domácí úkol, miniprojekt, soutěž.

Možnost: Žáci si mohou vybrat, zda vynález bude sloužit proti zapomínání, lidské hlouposti, závisti, pomlouvání atd.

2 Hledání odpovědí na otázky

Kdy a kde jsi viděl(a) nejstarší věc ve svém životě? K čemu se používala a jaké je její využití v dnešní době? Mají tvoji prarodiče, rodiče nějaký předmět, který se používal v dávných dobách, ale dnes už jej nahradil předmět mnohem dokonalejší, modernější? Jaký? Popiš jej a sděl spolužákům jeho využití.

3 Projekt střednědobý, prolínající se hodinami příbuzných předmětů, jehož cílem je vytvoření katalogu, knihy nebo kalendáře s názvem *Vynálezy, které ovlivnily lidstvo* – práce ve skupině s dětskými encyklopediemi, časopisy, internetem, vyhledávání a zpracování informací o vynálezech.

3. KAPITOLA MĚNÍ SE

Český jazyk 5 – učebnice, str. 22–29

Tato kapitola přináší učivo opakovací i nové, týkající se slova (jeho významu i formy). Rozbor slovo- tvorný a rozbor stavby slova jsou tak představeny vedle sebe, což umožňuje žákovi oba přístupy porovnat. U rozboru stavby slova zdůrazníme jeho static- nost – kořen je v řadě příbuzných slov stálý (např. *kopr* – *kopr-ová* – *kopr-ovka*). Rysem slovo- tvorného rozbo- ru je naopak jeho dynamičnost – slovo- tvorný základ není u příbuzných slov stejný (např. *kopr* – *kopr-ová* – *koprov-ka*). Opakování stavby slova podporuje procvičování pravopisu spojeného s vyjmenovanými slovy.

V oblasti komunikační výchovy se zaměřujeme na ne- tradiční učivo – **klíčová slova**.

Okruh RVP:

Učivo a činnosti této kapitoly podporují především následující **očekávané výstupy**:

Žák:

- čte s porozuměním přiměřeně náročné texty potichu i nahlas;
- posuzuje úplnost či neúplnost jednoduchého sdělení;
- rozlišuje ve slově kořen, část příponovou, předponovou a koncovku;
- určuje slovní druhy plnovýznamových slov a využívá je v gramaticky správných tvarech ve svém mluveném projevu;
- píše správně i/y po obojetných souhláskách uvnitř slov a v koncovkách podstatných jmen a zakončeních sloves.

Cíl:

Žák si zopakuje vědomosti a dovednosti osvojené v předchozích ročnících; především si opakuje vě- domosti o stavbě slova, zejména v souvislosti s pra- vopisem. Žák popisuje slova z hlediska slovo- tvornosti v jasných případech. V textech určených jeho věku vyhledává klíčová slova.

Motivace:

Letní čas, příprava vozidel na zimní období (letní a zimní pneumatiky), vliv počasí na dopravu, do- pravní značky, měření času různými typy hodin.

Pomůcky:

Atlas světa a glóbus (střídání ročních období), růz- né typy hodin, letáky z prodejen pneumatik, infor- mační materiály o významu použití zimních pneu- matik (možno i videoklip AMK), dopravní značky, měřič vzorku pneumatik, obrázek/ukázka práce parního stroje (lze využít interaktivní učebnice fy- ziky), obrázek fyzika Celsia.

Mezipředmětové a mezisložkové vztahy:

Literární výchova – J. V. Sládek: *Babí léto* (*Čítan- ka 5*), E. de Amicis: *Marnivost* (*Čítanka 5*).

Matematika – Závislosti, vztahy a práce s daty (ori- entace v čase). Nestandardní aplikační úlohy a pro- blémy – slovní úlohy (slevy). Užívání matematického jazyka, pojmy **miliarda**, **minimálně**. Jednotka délky – milimetr. Grafické znázornění vztahu délky brzdné dráhy vozidel vzhledem k jejich rychlosti a použitým pneumatikám (typ, kvalita, hloubka vzorku).

Cizí jazyk – Receptivní řečové dovednosti (správné určování času).

Společnost, Příroda (Člověk a jeho svět) – Roz- manitost přírody (životní podmínky, Země – roční období: letní čas, časová pásma, počasí, podnebí). Měření venkovní teploty. Člověk a jeho zdraví – ro- dina (rodinné aktivity).

Hudební výchova – Zpěv písně *Rožnovské hodiny*. Využití metronomu.

Výtvarná výchova – Uplatňování subjektivity (gra- fická technika – otisky vzorků (desénů), např. vtip- né návrhy nových desénů inspirovaných říší zvířat či módními vzory, kresba lepidlem a pískem).

Praktické činnosti (Člověk a svět práce) – Práce s drobným materiálem, konstrukční činnosti (pa- pír, karton) – výroba přesýpacích hodin s jejich ka- librací (využití PET lahve).

Tělesná výchova – Činnosti podporující zdraví – měře- ní a posuzování pohybových dovedností při sportov- ních aktivitách (současné rekordy). Činnosti ovlivňují- cí úroveň pohybových dovedností – nabídka k dalším pohybovým aktivitám (návštěva kluziště, plavání).

Didaktické hry:

Umím říkat jen ANO/NE (vyjmenovaná slova, pří- buzná slova, kladení otázek)

Žák si vylosuje kartičku s vyjmenovaným slovem. Ostatní se snaží pomocí maximálně tří otázek zjiš- ťovacích (ano/ne) slovo odhalit. Každou otázku pokládá jiný žák. Může se ptát na význam, slovní druh i a na formu slova. Např.: Je to název zvířete? Má to slovo více než čtyři písmena? Žák, který slo- vo uhodne, získává bod. Pokud ani po třetí otázce slovo nikdo neuhádne, dostává bod žák, který si slovo vylosoval. Žák, který uhodl, si poté vylosuje kartičku se slovním druhem a jeho úkolem je říci 1–2 příbuzná slova.

Obměna: Žák si slovo sám vymyslí. Doporučujeme, aby ho pošeptal učiteli.

Hledej klíčová slova (klíčová slova, tvořivost)

Hra pro jednotlivce či skupiny.

Rozdáme všem žákům stejný titulek/obrázek z no- vin/časopisů. Během stanoveného limitu žáci píší/ říkají slova, která by mohla být klíčovými pro text s uvedeným titulkem/obrázkem. Po skončení text přečteme. Žáci by si měli barevně vyznačit slova, která se jim podařila uhodnout.

Obměna: Práce pro dvojice. Každý z dvojice si přinese text, který ho zaujal. Odstrihne titulky a předá ho spolužákovi. Ten se snaží napsat klíčová slova, která by mohl obsahovat text s tímto názvem. Následně provedou vzájemnou kontrolu a všechna uhodnutá slova si barevně označí a spočítají.

Činnosti:

Text Letní čas: str. 22

Text publicistického stylu.

Možnost: Sestav osnovu textu. *Ke kterým slovům textu dokážeš uvést synonyma?* Napiš je.

1 Procvičování komunikačních dovedností na základě vlastních i zprostředkovaných zkušeností.

2 Řešení např.: **čas-ový, let-ní, od-sun-out, myšl-enka, mlyn-ář, od-syp-at, síp-ající, syr-eček, třpyt-ka, < nevý-znam-ný, brz-íčko, tř-etí.**

3 Řešení např.:

- *ne-být, roz-vzlykat, po-myslit, u-slyšet.*
- *obyčej-ný, obyčej-ně, syr-eček, sýr-ový, dmých-adl-o, mýt-o, mýt-in-a, < smýč-it, smyč-k-a, smyč-ec.*

Řešení např.: *vydrou, syslovi, slepýši, lýtka, vyžlete.*

4 Řešení: *nabude, přemýšleli jste; např.: Těsto kynutím nabude. Přemýšleli jste o tom, jak se rozdělíte?*

5 Řešení: *blýskat se, bydlet, být, čepýřit se, dmýchat, klopýtat, mýlit se, myslit, mýt, mýtít, nachomýtnout se, nazývat se, plynout, plýtvat, polykat, pykat, pýřit se, slyšet, smýkat, syčet, sypat, třpytit se, usychat, výskat, výt, vzlykat, zamykat, zpytovat, zvykat, žvýkat; např.: Viníci pykali za své činy.*

Možnost: Rozdělte si skupiny vyjmenovaných slov, vypište je na kartičky a pak seřadte podle abecedy. (výběrové pro konkrétní žáky nebo v případě, že je ve třídě tento problém)

6 Řešení: *visely, starobylé, hlasitě, vyzváněl, bílém, přesýpací, odbila, víkendu, navštívili, výstavu, plyne, mi, rozbilo se, blýskavé, sklíčko, vyměnil, novinku, mobil.*

Řešení: (na) zdi – 6. p., č. j., r. žen., kost; hodina – 1. p., č. j., r. žen., žena; klenotů – 2. p., č. mn., r. muž. neživ., hrad; sklíčko – 1. p., č. j., r. stř., město; hodinář – 1. p., č. j., r. muž. živ., muž; baterii – 4. p., č. j., r. žen., růže; novinku – 4. p., č. j., r. žen., žena.

Pozn.: **Koncovky** vyznačujeme pouze u podstatných jmen. Řešení: *pře-sýp-ací, vý-stav-a, blýska-vý, vy-měn-it.*

Mění se

Opakování ze 4. ročníku: stavba slova, vyjmenovaná slova Slovo tvořba; klíčová slova

Letní čas

Poslední říjnový víkend nás znovu čeká posun času. Tentokrát z letního středoevropského času zpět na středoevropský (SEČ). V neděli se ručičky hodin posunou ze tří zpátky na dvě, noc tedy o hodinu nabude.

Letním časem jsme se řídili od poslední březnové neděle. Je tomu tak vždy od roku 1996, i když předtím to platilo jen do konce září. Nyní se na letní čas přechází v určenou dobu téměř v celé Evropské unii podle polohy jejich zemí. Přemýšleli jste někdy o tom, jaké důsledky má změna času třeba v dopravě? Vlaky, které jedou v noci, musejí hodinu čekat. Celá cesta potom trvá o hodinu déle.

1 Jak se projevuje změna času ve vaší rodině? Např. při vstávání, usínání a jiných denních činnostech. Vypravuj.

2 Uveď slova příbuzná s následujícími slovy. Urči jejich kořen.

čas, léto, posun, myšlení, mlýn, sypat, sípat, sýr, třpytit se, < významný, brzy, tři

Slova příbuzná jsou slova se stejným kořenem. Např. *ruka, rukáv, ručička.*

Stavba slova
předpona předpona kořen přípona koncovka
ne vy myšl en ý

3 Uveď ke slovům různé:

- předpony: být, vzlykat, myslit, slyšet,
- příponové části (u podstatných jmen určí koncovky): obyčej, sýr, dmýchat, mýtít, smýkat.

Říkej tvary slov s různými koncovkami: vydra, sysel, slepýš, lýtko, vyžle.

4 Vyhledej v úvodním textu všechna slova příbuzná s některým z vyjmenovaných slov. S vyhledanými slovy utvoř nové věty.

5 Vypiš z vyjmenovaných slov deset sloves (< všechna slovesa). Seřaď je podle abecedy. Některá slovesa užiž ve tvaru minulého času množného čísla ve větách.
Vzor: *Obě moje tetý bydlely v Mostě.*

6 Doplni i, í, y, ý.

Na zdi v__sely starob__lé kukačky. Budík hlas__tě v__zváněl. Na b__lém stolku stály přes__pací hodiny. Právě odb__la šestá hodina. O v__kendu jsme navštív__li v__stavu hodin a klenotů. Čas pl__ne jako voda. U hodiněk se m__rozb__lo bl__skavé skl__čko. Hodinář v__měnil baterii. Za skvělou nov__nku je považován mob__l v hodinkách.

- Urči u zvýrazněných podstatných jmen vše, co umíš.
- Urči stavbu slov **přesýpací, výstava, blýskavý, vyměnit.**

7 Vyber si nějaké hodiny a co nejpodrobněji je popiš.

8 Doplni i, í, y, ý.

- p__tlovali ob__lí, b__blický příběh, om__vatelný nátěr, přechodné b__dliště, p__skovcové skály, l__cní kost, b__tové divadlo, b__l ob__něn z krádeže, mluv__ sm__řlivě, ohrnoval p__sky, průhledná zám__nka, pol__kal slab__ky, pl__nule v__právěl, příb__la nám práce, pl__nová maska, b__dné vědomosti, sm__čky p__smen, zam__tnutý v__robní postup, l__chotivá slova, igel__tový p__tlík
- m__nerálka z B__liny, l__bovolný předkrm, v__tr sm__kl padákem, kv__tky pel__ňku, odm__tl v__nu, náb__tkářský prům__sl, sm__šená čtyřhra, l__šácký úsměv, to je m__lka, kop__tnatý savec, zdv__hající se p__st, spodní voda vzl__ná, dob__tčí l__st, b__t na om__lu, svezli se l__muzínou, uv__díme se poz__tří
- Prav__delně si m__jeme ruce m__dlem. Zde se v__bírám__tné. M__slivna je ob__dlí lesníka. Hlem__žď je suchozemský plž s ul__tou. Z__skal s__každého v__braným chováním. V__zval jsem ji, ab__m__to v__světčila, ale odm__tla.

7 V popisu můžeme v případě potřeby postupovat podle bodů, které připraví učitel společně se žáky, např. druh, velikost, tvar, barva, použití. Žáci si mohou popisy vzájemně číst, na jejich základě kreslit obrázky a následně porovnat.

8 Řešení:

- *pytlovali, obilí, biblický, omyvatelný, bydliště, pís-kovcové, lícní, bytové, byl, obviněn, mluvil, smíř-livě, pysky, záminka, polykal, slabiky, plynule, vy-právěl, přibyla, plynová, bídné, smyčky, písmen, zamítnutý, výrobní, lichotivá, igelitový, pytlík.*
- *minerálka, Bíliny, libovolný, vítr, smýkl, kvítka, pe-lyňku, odmítl, vinu, nábytkářský, průmysl, smíše-ná, lišácký, mýlka, kopytnatý, zdvihající, píst, vzlí-ná, dobytčí, list, být, omylu, limuzínou, uvidíme, pozítří.*
- *pravidelně, myjeme, mýdlem, vybírá, mýtné, mys-livna, obydlí, hlemýžď, ulitou, získal si, vybraným, vyzval, aby, mi, vysvětlila, odmítla.*

9 Řešení: *noc = nabude, vlaky = čekají, bratři = pře-mýšleli, hodiny = se posunou.*

Řešení: *noc nabude (o hodinu), vlaky čekají, bra-tři přemýšleli o změnách, hodiny se posu-nou na tři.*

10 Řešení: *doby – žena, do práce – růže, na schůzku/y – žena, lidstva – město, jevů*

– hrad, objekty – hrad, období – stavení, času – hrad.

11 Řešení: *visí, neví, bije, neví, neví, neví, kolik.*

Řešení: *osobu, číslo, čas, způsob (mluvnické kate-gorie), tvar příř. č., slovesné zakončení -í.*

12 Řešení: *časy, se změnilo, chodili, nejezdily, nebyla, měnily, vynálezy, podílely se, hlavy, víte, používali, písek, vyvařená, kolik, několik, desítek, tisícovek, vesmíru, ovládly, celý.*

Řešení: *měření času přesýpacími hodinami, stro-je byly poháněny párou (parní stroje), jaký výkon měl „automobil“, příroda se vzepřela – brání se. Úkol možno motivo-vat i náhradou těchto částí textu jinými se stejným významem.*

RM Řešení: *Vědní obor je součástí vědy. Každý věd-ní obor se zabývá shromažďováním po-znatků, zkoumáním a různými metoda-mi bádání určité oblasti, např. lékařství, zoologie, astronomie, fyzika.*

Možnost: *Kterým vědním oborem by ses chtěl(a) zabývat a proč?*

13 Řešení: *×○×: pes, les, chov, moc; ××○×: věk, sloup, kruh, hněv; ×⊗×: krk, mrk, brk, frk.*

9 Urči skladební dvojice ve větách.

Noc o hodinu nabude. Vlaky hodinu čekají. Moji bratři každoročně přemýšleli o změnách času. V neděli zrána se hodiny posunou ze tří na dvě.

Urči základy vět.

10 Vyhledej chybné tvary podstatných jmen. Urči jejich vzor a nahraď je správnými tvary.

Člověk moderní doba potřebuje znát přesný čas. Potřebuje chodit včas do školy, do práce, na nádraží nebo na schůzka. V počátcích vzniku lidstvo se k určení období využívalo přírodních jev. Nejsnáze pozorovatelnými objektem bylo Slunce, Měsíc a hvězdy. Určit podle nich aktuální čas nebo roční období nebylo jednoduché. K odměřování času se začalo využívat přesýpacích nebo vodních hodin.

11 Doplň.

Vis__to, nev__kde,
b__je to, nev__koho,
ukazuje, nev__kam,
počítá a nev__kol__k.

Co mají všechna slovesa v hádance společného?

12 Doplň i, í, y, ý.

Čas__se změnil__

V minulosti lidé chodil__ jenom pěšky. Žádné dopravní prostředky nejezdil__.

Příroda nebyl__ zničená. Svět postupně měnil__ převratné vynález__.

Na nich se podílel__ moudré hlav__ ze všech oborů lidské činnosti. V__te, že k měření času používal__ naši předkové p__sek a že v__vařená voda poháněla obrovské stroje? Kol__k koní měl „pod kapotou“ královský kočár?

O několik__k des__tek, stovek i tis__covek let později létáme do vesm__ru, automaty ovládl__ snad cel__ svět, a příroda se postavila na zadní.

Vysvětlí význam tučně vytištěných částí textu.

Co jsou to vědní obory? Jmenujte některé.

24 UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ

13 Rozděľ slova do tří skupin podle jejich hláskové stavby: ×○×, ×⊗×, ××○×.

kruh, pes, krk, mrk, les, věk, chov, frk, brk, hněv, moc, sloup

Pracuj podobně i s následujícími slovy: rozděľ je do skupin podle jejich hláskové stavby: mokro, lov, pěna, děs, nově, buch, sláva, kus, běda, temně, chlupy, chutný

Uveď další slova patřící do jednotlivých skupin.

Vyber z uvedených slov podstatná jména. ☒ U kterých se neuzivá tvar množného čísla?

Uveď slova příbuzná se slovy **temně, chlupy, kus**.

14 Doplň i, y, a. Podtrhni slova přejatá, která poznáš.

11. 11. zákazníci netrpělivě postávali__ před novým nákupním centrem. Dveře se otevřel__ přesně v 11 hodin a 11 minut. Chodby vedl__ návštěvníky do obchodů. Téměř všechny prodejny nabídly__ zákazníkům zahajovací slevy. Ženy zamířily__ do parfumerie a potravin. Muži vyrazil__ za elektronickým zbožím. Celé rodiny zavítal__ do hračkářství. Návštěvníci ocenil__ rovněž služby opravny obuvi nebo optiky. Projektanti kladl__ důraz na zábavu, proto zde najdete i fontánu a kluziště. Sportovní nadšenci obdivoval__ fitcentrum. Milovníci jídla a pití využil__ nabídek kaváren a restaurací. Tyto stavby si vyžádal__ miliardové náklady.

Urči skladební dvojice ve třetím a posledním větě. Uveď příklady.

Vymysli krátké vypravování o tom, co se mohlo přihodit v nákupním centru, např. o ztrátě peněženky. Připrav si ho a přednes ve třídě.

15 Pomoz kamarádovi ze sousední země s češtinou. Oprav koncovky podstatných jmen.

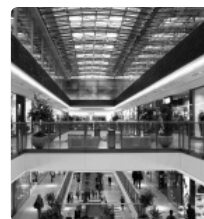
Chci stihnout úkol ještě před odjezdem na chalupu. Na kolik hodina máš nastavený budík? Přijede tvoje kamarád zítra na návštěvu? Nezapomeň na zítřejší změna času. Cesta do Praha nám netrvala příliš dlouho. Nejraději mám zima, protože lyžování je můj velký koníček. V srpnu vyrazíme na putování po našich velechory.

Urči mluvnické kategorie (pád, číslo, rod a vzor) podstatných jmen, která jsi převedl(a) do správného tvaru.

Vymysli, odkud by kamarád mohl pocházet. Který jazyk by byl jeho mateřský?

Přehled učiva str. 5.

UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ 25

Řešení: $\times \circ \times$: *lov, děs, buch, kus*; $\times \circ \times \times \circ$: *mokro, nově, temně, chutný*; $\times \times \circ \times \circ$: *pěna, sláva, běda, chlupy*.

Možnost: *Která slova mají více hlásek než písmen?* Pozn.: **ch** je v češtině jedno písmeno.

Řešení např.: $\times \circ \times$: *noc, rez, mez, let, led*; $\times \times \circ \times$: *slet, hned, hlad*; $\times \circ \times$: *vlk, hlt*.

Řešení: *kruh, pes, krk, les, věk, chov, brk, hněv, moc, sloup; mokro, lov, pěna, děs, sláva, kus, chlupy*; \blacktriangleleft *hněv, mokro*.

Řešení např.: *temnota, chlupatý, kousek*.

14 Řešení: *postávali, se otevřely, vedly, nabídly, zamířily, vyrazili, zavítaly, ocenili, kladli, obdivovali, využili, si vyžádaly*.

Řešení: *chodby = vedly; stavby = si vyžádaly*.

Prostor pro vypravování na základě žákovy zkušenosti. Osnova např.: 1. *Úvod: Jdeme nakupovat*, 2. *Stat: a) Máme plný vozík, b) Maminka nemůže najít peněženku*, 3. *Závěr: Soused nás zachránil*.

Možnost: Vymysli vhodný český název pro nové nákupní centrum.

15 Řešení: *odjezdem, chalupu, hodin, budík, kamarádka, návštěvu, změnu, Prahy, zimu, srpnu, (po) velehorách*.

Řešení: *odjezdem – 7. p., č. j., r. muž. neživ., hrad; chalupu – 4. p., č. j., r. žen., žena; hodin – 2. p., č. mn., r. žen., žena; budík – 4. p., č. j., r. muž. neživ., hrad; kamarádka – 1. p., č. j., r. žen., žena; návštěvu – 4. p., č. j., r. žen., žena; změnu – 4. p., č. j., r. žen., žena; Prahy – 2. p., č. j., r. žen., žena; zimu – 4. p., č. j., r. žen., žena; srpnu – 6. p., č. j., r. muž. neživ., hrad; (po) velehorách – 6. p., č. mn., r. žen., žena*.

Řešení např.: *z Rakouska, Německa (podle velehor); německý*.

Možnost: *Skloňuje se také v cizím jazyce, který se učíš? Co je pro tebe v tomto jazyce obtížné?*

Text Zimní pneumatiky: str. 26

Publicistický text.

Pozn.: Pneumatiky se stejným vzorkem nemusí být na všech kolech vozidla, ale na kolech stejné nápravy (přední, zadní). Text je pro žáky zjednodušen.

Možnost: Vyhledej v textu příklady jednotlivých slovních druhů, urči, které slovní druhy chybí. Ve třetím odstavci najdi sloveso v podmiňovací způsobu a v tomto způsobu ho vyčasu.

16 Popis – prostor pro využití vědomostí a zkušeností žáků. Příprava popisu – porovnáme sdělení chlapců a dívek, využijeme vědomostí pravděpodobně manuálně zručnějších žáků se zájmem

Zimní pneumatiky

S blížící se zimou musí každý řidič myslet na výměnu pneumatik.

Zimní pneumatiky jsou **vyvinuty** tak, aby lépe přilnuly k vozovce, když teploty klesnou pod sedm stupňů Celsia. Mají **větší** záběr a zajišťují kratší brzdnou dráhu, tedy i bezpečnější jízdu.

Pneumatika na zimu má více zářezů a navíc další jemné vlnkovité zářezy. Ty odvádějí vodu a sníh.

Na boku bývá symbol sněhové vločky nebo nápis M+S. Hloubka vzorku je minimálně čtyři milimetry. Čím větší hloubka, tím lépe se pneumatiky na sněhu udrží. Na všech kolech vozidla **musejí** být pneumatiky se **stejným** vzorkem, jinak by se vozidlo hůře ovládalo.

Zimní pneumatiky jsou stále nezbytnější, a to nejen proto, že jejich použití bývá předepsáno.

(podle <http://auto.idnes.cz> a www.pneumatiky-zimni.info)

Pneumatika [ty], **mini-** **mátné** [ny], **milimetr**, **symbol** jsou slova přejatá. **Anders Celsius** [celzijus] byl švédský fyzik.

16 Napiš krátký popis pneumatiky \square pro člověka, který žil v době, kdy ještě nejezdily automobily.

17 Pro pravopis kterých slov z textu nahoře potřebuješ znát vyjmenovaná slova?

Zdůvodni pravopis í, ý v tučně vyznačených slovech.

Pro která slova nemůžeš použít česká pravopisná pravidla?

18 Doplň í, ý, y, ý.

v zimním období __, mechanici rychle vyměňoval __ kola, teploty klesal __, vozovky se leskl __, pneumatiky nepodkluzoval __, silničáři opravil __ krajnice, příkopový odváděl __ vodu, spolujezdci četl __ nápis __, podjezd se zrcadl __, policisté zastavoval __ vozidla, motoristky požádaly __ o pomoc, řidiči poslouchal __ vysílání Zelené vlny, na tabul __ ch se objevil __ nové symbol __, výmol __ se prohluboval __, díry byl __ zřetelně vyznačeny, cesty se prodloužil __ objížďkam __, nechráněné železniční přejezdy někde vymizel __, posádky zasahoval __ i v nevidném počasí __

19 Proveď rozbor stavby slova (urči kořen, předponu, příponovou část, u podstatných jmen i koncovku).

výměna, brzdný, zajistit, zářez, označit, vzorek, \square jízda, nápis, sněhový, hloubka, ovládat

26 UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ

20 Napiš vzorce uvedených souvětí.

Zimní pneumatiky lépe přilnou k vozovce, když teploty klesnou pod 7 °C. Pneumatiky na zimu mají vlnkovité zářezy, které odvádějí vodu a sníh. Zimní pneumatiky jsou nezbytné proto, že zabrání mnohým nehodám, zajišťují snazší ovládání vozidla a řidič neriskuje pokutu.

\triangleright Co znamená slovo **zimní**? Které slovo se stejným kořenem jsi při vysvětlování využil(a)?

\blacktriangleright Mnohá slova vznikají (nejčastěji se odvozují) z jiných slov, např. *zima* \rightarrow *zimní, hodiny* \rightarrow *hodinář* \rightarrow *hodinářův*. Slovo, ze kterého bylo utvořeno jiné slovo, se nazývá **slovo základové**, např. *hodiny* je slovo základové pro slovo *hodinář*, *hodinář* je slovo základové pro slovo *hodinářův*. Slovo, které není odvozené z jiného slova, je **prvotní**, např. *zima, hodiny*. Tvořením slov se zabývá **slovo tvorbá**.

\triangleright Porovnej následující odvozená slova s jejich slovy základovými.

vzor \rightarrow vzorek	vnuč \rightarrow pravnuč	počítat \rightarrow počítadlo
pecka \rightarrow peckovitý	modrý \rightarrow modrat	hluboký \rightarrow zhluboka

\blacktriangleright Část slova, kterou má základové slovo shodnou se slovem odvozeným, se nazývá **slovo tvorný základ**. Část, která se liší, je **slovo tvorný prostředek** (obvykle je jím předpona nebo přípona). Např. *peck* = slovo tvorný základ, *ovitý* = slovo tvorný prostředek.

Slovo tvorný základ se může shodovat se základovým slovem (*pralesní*) nebo s kořenem slova (*výlet*). Ve slovo tvorném základu mohou být stejné hláskové změny jako v kořenu slova, např. měkčení: *ruka* \rightarrow *ručka*.

21 Vyber správná základová slova ke slovíčkům v levém sloupci. Urči slovo tvorný základ.

jablečný	jaro	přelézt	učit, učitel
chodivát	hluboký	vzpomínka	plavání, plavat
jarní	vrrr	učitelův	žák, žákovský
hluboko	vrtat	plavec	vzpomínat, upomínka
vřčet	chodit	mražený	lézt, přelézat
vrtáčka	jablko	žákyně	mráz, zamražený

UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ 27

o techniku apod. ◀ Využití popisu k rozvoji představitosti i výběru vhodných slov, kterým by člověk žijící v době, kdy automobily neexistovaly, rozuměl.

17 Řešení: *blížíci se, zimou, myslet, výměnu, zimní, vyvinuty, zimu, více, navíc, bývá, symbol (popř. přejaté slovo), nápis, minimálně, milimetry (popř. přejaté slovo), vozidla, být, nezbytnější, bývá.*

Řešení: *výměnu – předpona vý-, vyvinuty – předpona vy-; není vyjm. slovo ani s vyjm. příbuzné, větší – pravop. měkká souhl., zářezy – hrad, musejí – tvar přít. č./měkká souhl., stejným – pravop. tvrdá souhl.*

Řešení: *pro přejatá (pneumatika, Celsia, symbol, minimálně, milimetr).*

18 Řešení: *období, vyměňovali, klesaly, se leskly, nepodkluzovaly, opravili, odváděly, četli, nápisy, zrcadly, zastavovali, požádaly, poslouchali, tabulích, objevily se, symboly, výmoly, se prohlubovaly, byly, prodloužily se, objížděly, vymizely, zasahovaly, počasí.* Budeme s žáky diskutovat o posádkách v silničním provozu, tedy posádkách jakéhokoliv automobilu, nejen o záchranářích a hasičích. Upozorníme na fakt, že poskytnutí první pomoci je sa-

mozřejmé a že její neposkytnutí může být trestným činem.

19 Řešení: *vý-měn-a, brzd-ný, za-jist-it, zá-řez, o-znač-it, vzor-ek, ◀ jíz-d-a, ná-pis, sněh-ový, hloub-k-a, o-vlád-at.*

20 Řešení: *V1, když V2. V1, které V2. V1, že V2, V3 a V4.*

➤ Řešení: *vztahující se k zimě (např. zimní sporty = provozované v zimě, zimní obuv = nošená v zimě); zima.*

Poučka: Je založena na srovnávání slova základového se slovem utvořeným (konkrétně odvozeným; další možnosti tvoření slov, jako je skládání a zkracování, budou probírány ve vyšších ročnících).

➤ Řešení: *dvojice slov mají shodný základní význam a část slova (vzor, vnuk, počíta, peck, modr, hlub).*

Poučka: Zdůrazníme zjištění slovtvorného základu pomocí slova, které je z hlediska slovtvorby zkoumanému slovu nejbližší (slova základového). Již zde můžeme provést srovnání (a zdůraznění různosti pohledů na slovo) – pomocí vhodných příkladů – kořene a slovtvorného základu.

21 Ke slovům prvního sloupce žáci pouze vybírají jedno slovo, v případě druhého sloupce musí už

◀ Určení základového slova, slovtvorného základu a slovtvorného prostředku nazýváme **slovtvorný rozbor**. Např. *lékařský* – základové slovo *lékař*.
Určení kořene, předpon, přípon, popř. koncovky, je **rozbor stavby slova**. Např. *lék-ář-sk-ý*.

22 Proveďte slovtvorný rozbor. Slova základová vyberte z nabídky; pomůže ti, když si řekneš význam zkoumaného slova.

lístek	rostlina	dobrota	sladký
	stonek		obr
	list		nedobře
bramboračka	listový	rádce	dobrý
	bramborový		porada
	zelňačka		radit
	naběračka		radní
	bramborák		rada

Kořen mají všechna příbuzná slova stejný, **slovtvorný základ** nikoliv. Např. *les – lesník – prales – pralesník – kořen les.*

23 Proveďte slovtvorný rozbor. Pomocí slov základových vysvětli význam uvedených slov. Vzor: *kominík – čistí komíny*
míček, prodavačka, výletní, souhra, lepidlo, slunečnicový, Portugalec, nožka, ◀ bučet

24 Rozděli slova do skupin podle slovtvorných prostředků. Vysvětli význam těchto prostředků pro význam slov ve skupině. Vzor: *přípona -ář (kuchař, tiskař) – názvy povolání*
cvičiště, chlapeček, zmrzlinový, rozdělit, skladiště, rozlomit, stromček, rozkrojit, zeleninový, koupaliště, pracoviště, rozpílit, hrneček, makový, dědeček, masový

25 Přemýšlej, proč jsou slova seřazena v tomto pořadí.
běhat – běžec – běžekně
Vyhledej trojice slov, která spolu významově souvisejí, a uspořádej je obdobně.
dovést • plavat • letec • výměna • Pavlík • nedovést • vyspalý • plavec • spát • vyspat • Pavel • vézt • vyměnit • Pavlíkův • letecký • plavecký • měnit • letecky

28 UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ

➤ Které informace z textu *Zimní pneumatiky* jsou podstatné a které okrajové?
➤ Vypiš z podstatných informací nejdůležitější slova a slovní spojení.

◀ **Klíčová slova** jsou nejdůležitější slova nebo slovní spojení určitého textu. Částečně vyjadřují jeho obsah. Často slouží čtenáři jako další orientační prostředek a i pro rozhodování, zda pro něj četba textu bude přínosná. Např. text *Zimní pneumatiky* je možné popsat klíčovými slovy *zimní pneumatiky, označení zimních pneumatik, vzorek pneumatik*. Podle klíčových slov můžeme vyhledávat např. (odborné) knihy v knihovně.

26 Napiš klíčová slova k textům *Letní čas* a *Křížkova fontána*.

27 Vyber si asi jednostránkový text z učebnice *Člověk a jeho svět*. Sepiš k němu klíčová slova.

28 Doplň a zdůvodni pravopis.
Na prvních hodinách z počátku 17. století neukazoval__ čas dvě ručičky, ale pouze ručička hodinová. M__nutová ručička se objev__la až kolem roku 1700, sekundová ještě o několik__k des__tek let později. Skl__čka na hodinách nebyl__, muselo stačit ochranné v__čko. Majitelé drahých strojků je nosil__ na krku. Hodinky na ruku připevněné na náramku nos__ nejprve ženy. Muži je až do roku 1914 téměř nepoužíval__. Zv__kl__si na ně za první světové války až vojáci v zákopecích. Tam totiž neb__ čas ani prostor na jejich v__tahování z kaps__.

➤ Vyhledej v textu klíčová slova.

29 Diktát.
Majitelé připravili svá vozidla na zimní období. Řidiči přezuli pneumatiky. A jak se chystají cyklisté? Ti nezodpovědní jezdí bez přípravy v každém počasí. Někdy nepoužívají ani vhodné osvětlení. V zimě je brzy tma a oni nejsou na silnici vidět. Myslete na své bezpečí a zdraví!

UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ 29

vybrat ze dvou nabízených variant. Řešení: *jablko, chodit, jaro, hluboký, vrrr, vrtat; přelézt (lézt), vzpomínka (vzpomínat), učitelův (učitel), plavec (plavat), mražený (mráz; pozn.: došlo k měkčení z v ž), žákyně (žák).*

Poučka: Zdůraznění rozdílu **slovotvorného** rozboru a rozboru **stavby slova**.

22 Řešení: *list, bramborový, dobrý, radit.*

23 Řešení: *míček, prodavačka, výletní, souhra, lepidlo (lepit), slunečnicový (slunečnice), Portugalec (Portugalsko), nožka (noha, měkčení h v ž), bučet (búú).*

Pozn.: Změny souhlásek znají žáci již ze 4. ročníku.

24 Náročnost cvičení můžeme pro některé žáky snížit sdělením počtu skupin: 4. Řešení: *-(e)ček – zdobnělina (dědeček, chlapeček, hrneček, stromeček), -iště – místo (cvičiště, koupaliště, skladiště, pracoviště), roz- – na části (rozdělit, rozlomit, rozpůlit, rozkrojit), -ový – obsahující (zeleninový, makový, zmrzlinový, masový).*

25 Řešení: *Jsou uspořádána tak, jak byla postupně odvozena/jak postupně vznikla.*

Pozn.: Jde o tzv. **slovotvorné řady**.

Řešení: *plavat, plavec, plavecký; spát, vyspat, vyspalý; vézt, dovézt, nedovézt; měnit, vyměnit, výměna; Pavel, Pavlík, Pavlíkův; letec, letecký, letecky.*

➤ Řešení: *podstatné informace: S blížící se zimou musí každý řidič myslet na výměnu pneumatik. Zimní pneumatiky zajistí bezpečnější jízdu. Zimní pneumatika je označena nápisem M+S nebo symbolem sněhové vločky na boku. Na všech kolech vozidla musí být pneumatiky se stejným vzorkem, jinak by se vozidlo hůře ovládalo. Zimní pneumatiky jsou nezbytností nejen proto, že bez nich hrozí řidiči pokuta. Ostatní informace jsou okrajové (ale je možné diskutovat: podstatnost informací se může měnit v závislosti na tom, co by konkrétní čtenář v textu hledal).*

➤ Řešení: *zima, výměna pneumatik, zimní pneumatiky, pokuta (možná i některá další).*

Poučka: Klíčová slova jsou užívána při vyhledávání informací čím dál častěji.

26 Řešení např.: *středoevropský čas, letní středoevropský čas, poslední říjnová neděle, se posunou zpátky, o hodinu, Evropská unie; Výstaviště Praha, (Křižkova) fontána, oblouková lampa, vodní trysky, elektrické čerpadlo.*

27 Možnost: 1. Ve dvojicích si vzájemně přečtete vypsaná slova a zkuste svými slovy říct, o čem text byl. 2. Rozdělit třídu několik textů, žáci vypíšou klíčová slova, vytvoří skupiny podle vypsaných slov, porovnají je a nakonec se domluví na společné skupině klíčových slov, představí je třídě, která poté určí text, se kterým pracovali.

RM Řešení: *Klíčová slova jsou zpravidla nejdůležitější podstatné informace.*

28 Řešení: *neukazovaly, minutová, objevila se, několik, desítek, sklíčka, nebyla, víčko, nosili, nosily, nepoužívali, zvykli si, nebyl, vyta-hování, kapsy.*

Řešení např.: *(první) kapesní hodinky, ručičky, hodinky na ruku.*

29 Diktát. Doporučujeme diskuzi o vhodném cyklistickém oblečení a vybavení pro zimní období i mimo ně.

Práce s Pracovním sešitem:

Pracovní sešit 1, str. 12–16 (řešení na str. XY)

Kopírovatelné přílohy:

Kopírovatelná příloha 3.1, str. XY

3.1 Vyjmenovaná slova ve skladebních dvojicích (vyjmenovaná slova, skladební dvojice)

Řešení např.: *syn, brzy, slyší, pyšný, sýkora, byt, výr/sýček, lýtko, zpytuje, vysoké, vysmýčil; přijď, slyší, zpytuje, vysmýčit; např.: Maminka důkladně vysmýčila dříve nepoužívaný sklep.*

Pracovní listy:

Pracovní list č. 3, str. XY

Inspirace k dalším činnostem:

1 Kresba/malba lepidlem a pískem

Pomocí lepidla z lahvičky (Herkules) nebo štětce nakreslíme na papír obrázek nebo jen obrys, např. královského kočáru, hodin. Když je obrys hotový, posypeme ho pískem. Papír uchopíme a necháme přebytečný písek sesypat. Můžeme ještě jednou opakovat. Po zaschnutí lepidla je možné obrázek vybarvit.

Obměna: Pískem naplníme kelímek, do kterého přidáme trochu temperové barvy v prášku, a tak získáme písek barevný

2 Vymysli nám název

Předložíme žákům seznam klíčových slov. Žáci vytváří název textu, jehož by byly obsahem – využití metody *brainstorming* (spontánní diskuze na dané téma, jejímž cílem je nalezení co největšího množství nových nápadů).

4. KAPITOLA VYRÁBÍME

Český jazyk 5 – učebnice, str. 30–37

Těžiště kapitoly je v lexikálním pravopise: opakování psaní párových souhlásek a skupin *bě/bje, pě, vě/vje* a nově skupin *mě/mně* a psaní souhláskových skupin. Z komunikačního učiva je pozornost soustředěna k popisu pracovního postupu, konfliktu a omluvě.

Okruh RVP:

Učivo a činnosti této kapitoly podporují především následující **očekávané výstupy**:

Žák:

- posuzuje úplnost či neúplnost jednoduchého sdělení;
- reprodukuje obsah přiměřeně složitého sdělení a zapamatuje si z něj podstatná fakta;
- porovnává významy slov, zvláště slova stejného nebo podobného významu a slova vícevýznamová;
- rozlišuje ve slově kořen, část příponovou, předponovou a koncovku.

Cíl:

Žák píše s jistotou slova s párovými souhláskami a se skupinami s *ě/je*. Zná a využívá pravidla psaní souhláskových skupin. Sestavuje srozumitelný popis pracovního postupu činnosti, kterou provádí. Porozumí popisu pracovního postupu určeného dětem jeho věku. Rozpozná konflikt a ví, jak se při něm vhodně zachovat, např. se omluvit, popř. omluvu přijmout.

Motivace:

Rukodělné práce, drobné dětské výrobky, výroba dárku pro radost, jak trávíme volný čas.

Pomůcky:

Popisy pracovního postupu určené žákům daného věku (např. návody ke společenským hrám, počítačovým hrám, návody na výrobu jednoduchých dekoračních předmětů, recepty), knihy s návody pro scoubidou, kuchařské knihy, scoubi („bužírky“), výrobky scoubidou, balíček předvařené čočky s návodem.

Mezipředmětové a mezisložkové vztahy:

Literární výchova – čtení vyhledávací (knihy s návody na výrobu scoubidou, recepty z kuchařek – příprava čočky), čtení s porozuměním (pochopení a realizace dle návodu).

Matematika – Geometrie v rovině a v prostoru (pojmy **poloměr, průměr, kružnice**).

Cizí jazyk – Receptivní, produktivní a interaktivní řečové dovednosti na téma *Volný čas a zájmová činnost*.

Společnost, Příroda (Člověk a jeho svět) – Místo, kde žijeme (škola – činnosti ve škole a mimo ni, např. vytváření výrobků), regiony ČR (města a jejich proslulost), Evropa (známá místa Evropy), Lidé kolem nás (povolání v minulosti/dnes), Rozmanitost přírody – měření látek (jednotky objemu – litr, mililitr, pojem půllitr).

Hudební výchova – Vokální činnosti (zpěv písní obsahujících skupiny *bě/bje, pě, vě/vje, mě/mně*, taktování ve 2/4, 3/4 a 4/4 taktu, valčík, polka, kánon).

Výtvarná výchova – Rozvíjení smyslové citlivosti (různé výtvarné techniky – samostatná práce podle návodu).

Praktické činnosti (Člověk a svět práce) – Práce s drobným materiálem (origami, scoubidou – práce podle návodu, nákresu – využití izolačních trubíček, tzv. „bužírek“ (scoubi)), seznámení se s lidovými řemesly (drážník, mydlář, hrnčíř), Příprava pokrmů (využití návodu). Návrhy pomůcek pro výuku českého jazyka – přehledy a systemizace ve formě plakátů s ilustracemi nebo kolážemi, kartičky apod. (využití slovních spojení se skupinou *bě/bje, pě, vě/vje* a nově skupin *mě/mně*).

Tělesná výchova – Činnosti ovlivňující úroveň pohybových dovedností (úpolová a kondiční cvičení). Zásady fair play při míčových i jiných hrách, společensky přijatelné řešení sporů, cvičení vytrvalosti a volních vlastností.

Výchova ke zdraví – osobností a sociální rozvoj (mezilidské vztahy, komunikace a kooperace – řešení konfliktu, přijímání názoru druhého, empatie, chování podporující dobré vztahy – omluva, vhodná reakce na lež, správná argumentace při odhalování lži, podezírání), Zdravý způsob života – správná výživa.

Didaktické hry:

Vyber správný talíř

Hra pro čtyř- až šestičlenné skupiny. Na stůl rozložíme 10 papírových talířů/táček (případně karton) s názvy skupin **bě/bje, pě, vě/vje, mě/mně** a souhláskami **n/nn**. Každý skupina vyšle ke stolu jednoho hráče, jehož úkolem bude co nejrychleji zvednout talíř/táček se správnou skupinou, kterou by doplnil do slova, které učitel vysloví nebo napíše na tabuli. Pokud žák zvedne co nejrychleji správný talíř/táček a svoje rozhodnutí zdůvodní, získává pro svoji skupinu 2 body. Bez zdůvodnění 1 bod a šanci na získání druhého bodu mají žáci z dalších skupin, a to i v případě, že nejrychlejší žák zvedl špatný talíř/táček. O tom, v jakém pořadí budou odpovídat zbývající žáci, rozhodne např. losování špejlí (delší vítězí) nebo hra kámen – nůžky – papír. Po procvičení slov lze zařadit pravopisné cvičení nebo diktát.

Co si asi povídají?

Hra pro dvojice. Je časově náročná, doporučujeme zařadit jako součást opakování učiva.

Učitel rozdává dvojicím fotografie, obrázky z novin a časopisů zachycující 2 lidi v nejrůznějších životních situacích, nejlépe při rozhovorech. Úkolem žáků je připravit si rozhovor těchto dvou lidí z jedné fotografie/jednoho obrázku a zahrát jej ve třídě. Ostatní žáci hádají, ke kterému obrázku rozhovor patří. Následně nebo druhý den mohou autoři sepsat rozhovor jako přímou řeč a nalepit ji k jednotlivým osobám.

Obměna: Žáci vytvoří rozhovor na základě fotografie zachycující jen 1 člověka v určité situaci. Žák bude reagovat například jako kolemjdoucí.

Učíme se omlouvat

Učitel rozmístí po třídě lístečky s popisem nepříjemných událostí, u nichž je omluva nutným předpokladem, např. žák vrazí při hře do paní učitelky, rozbije v jídelně talíř, polije spolužačce kalhoty tuší. Žák si vylosuje jeden papírek a ihned se pokusí reagovat – omluvou. Třída jeho výkon bodově hodnotí.

Činnosti:

Text Přívěsek: str. 30

Text představuje ukázkou popisu pracovního postupu. Doporučujeme podle něj výrobek opravdu vytvořit, a tím zhodnotit dovednost jednotlivých žáků číst s porozuměním.

Možnost: Vyhledej podstatná jména s obojetnou hláskou před koncovkou a napiš je v některém tvaru s **i, í, y, ý** v koncovce (*uzly, ozdoby*). Která ze sloves dokážeš nahradit synonymy vhodnými do textu? (řešení např.: *přichytila, protáhla, vyhledala, dá*)

1 Za dostatečné považujeme určení podstaty textu – popis pracovního postupu pletení přívěsku pro tatínka, ale je možné text i přečíst podrobněji. To je vhodnější až po skutečné realizaci činnosti. Osnova např.: 1. Úvod: Příprava drobného dárku, 2. Stat: a) Příprava pomůcek, b) Pletení přívěsku, c) Ozdobení přívěsku, d) Připevnění kroužku, 3. Závěr: Hotový přívěsek.

2 Řešení: *Vladka – Vladěna/Vladimíra, knot – knoty, kozoroh – kozorohy, srub – srubů, houf – houfů, vryp – vrypů, vzhled – vzhledů, sítko – sítek, pušky – pušek, hrách – hrachu, gong – gongů, splav – splavů, blok – bloků, tužky – tužek, labuť – labutí, hradby – hradeb, řepka – řepa, veš – vši, haluz – haluzí, tiráž – tiráží, muška – mušek, oves – ovsy, nehty – nehet, volavka – volavek, loď – lodí, lopatka – lopatek.*

Řešení: *Vladka/sítka; knot/vzhled; nehty, kozoroh/hrách; srub/vryp, řepka; houf/splav, volavka; pušky, muška/tužky; gong/blok; labuť/loď; hradby/lopatka; veš/tiráž; haluz/oves.*

Vyrábíme

Opakování ze 4. ročníku: znělost, skupiny s ě, je
Skupiny s mě, mně, souhláskové skupiny; popis pracovního postupu; konflikt, omluva

Přívěsek

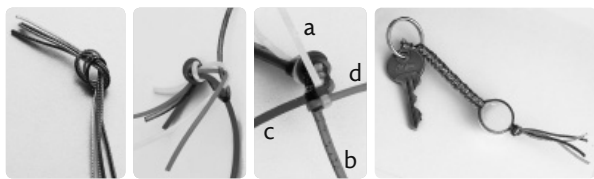
Odpoledne **upletla** Klára podle návodu z barevných izolačních trubiček, tzv. „bužírek“ nebo scoubi, tatínkovi přívěsek ke klíčům.

Připravila si čtyři „bužírky“ dlouhé asi 1 m, kroužek na klíče, barevné korálky a nůžky.

Čtyři prameny scoubi přiložila k sobě a na jednom konci je svázala jednoduchým uzlem. Prameny **a, b** ohnula přes prameny **c, d**. Prameny **c, d** provlékla vzniklými očky a pevně je utáhla. Stejným způsobem pletla, dokud nebyl přívěsek dost dlouhý. Jako ozdobu vybrala jeden korálek. Navlékla jej na žlutou „bužírku“ a pod ním pak všechny scoubi svázala uzlem. Počáteční uzel rozpletla a přívěsek několika uzlíky připevnila na kroužek ke klíčům. Všechny vyčnívající konce pak úhledně zastříhala.

A teď se už těší, až ho předá tatínkovi.

Scoubidou [skubiduj] znamená obvykle pletení z barevných „bužírek“, scoubi [skubij] jednotlivé prameny („bužírky“).

1 Řekni vlastními slovy, o čem je úvodní text. Vytvoř jeho osnovu.

2 Zdůvodni psaní zvláštních písmen.

Vladka, knot, kozoroh, srub, houf, vryp, vzhled, sítko, pušky, hrách, gong, splav, blok, tužky, labuť, hradby, řepka, veš, haluz, tiráž, muška, oves, nehty, volavka, loď, lopatka

Přiaď k sobě slova s párovými souhláskami.

3 Převeď vyznačené slovesné tvary do 2. os., č. j., zp. rozkaz.

30 UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ

4 Doplň do slov chybějící souhlásky.

umělé ne__ty, pru__ký srá__ hou__ ptáků, slu__ka z jablek, ko__jaho__, vyndat tří__ku, pozvánka na vernisá__, mnoho nástra__, umělý cho__perlorodek, blatou__bahenní, koží bra__ka, roho__ka před dveřmi, získal paten__, poškozená oční roho__ka, tě__ká zkou__ka, le__ce to zvládl, stará tvr__ bílá ře__kev, duso__kopy__, kuřecí drů__ky, bisku__Vojtě__, nadmořská vý__ka, neslyšel pro__by, hradní čele__, dosu__ neodjel, sna__přijdou, smo__ve městě, katalo__zájezdů, vanilkový pudín__

5 Vypravuj podle obrázkové osnovy, jak si připravíš zdravé a rychlé jídlo.

Řekni, jak bys jídlo dokončil(a) a s čím bys tento pokrm podával(a).

Urči kořen slov. Slova rozděl na ta s předponou **ob-**, **v-** a na ta se skupinami **bě, vě**.
vjezd, oběd, objevit, věda, objevitel, vědec, vjel, věnovat, věděli, objely, věnec, objízďka

Skupinu **-bje-**, **-vje-** píšeme tehdy, když po předponách **ob-**, **v-** následuje kořen začínající skupinou **je-**, např. *objev, vjel*.
Skupinu **-bě-**, **-vě-** píšeme ve všech ostatních případech, např. *chybět, věštit*.
Skupinu **-pě-** píšeme vždy bez **j**, např. *pěšina, poupat*.

6 Doplň **-je-**, nebo **-ě-**.

ob__l rybník, v__li do tunelu, sedět v trá__v, krevní ob__h, podivný z__v, vyčištěný b__houn, s__dnat schůzku, ob__mná nádoba, kruhový ob__zd, vyšlapaná p__šina, b__žecká dráha, ob__tavý člověk, sv__řit tajemství, s vyp__tím sil, b__lásek zelený, p__vecký kroužek, v__t na parkoviště, zp__vaví ptáci, oční b__lmo, ob__ma rukama, skv__lý úsp__ch, průb__h utkáni, nervové vyp__tí, neop__tovat pozdrav, sep__tí s minulostí, b__žný účet, nový v__troň, pov__sit v__trovku na v__šák, přesv__dčil v__tšinu posluchačů, b__lení chrupu, mluvil jen o sob__

UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ 31

3 Řešení: *uplet, připrav si, svaž, ohni.*

4 Řešení: *nehty, prudký, sráz, houf, slupka, koš, jahod, třísku, vernisáž, nástrah, chov, blatouch, bradka, rohožka, patent, rohovka, těžká, zkouška, lehce, tvrz, ředkev, dusot, kopyt, drůbky, biskup, Vojtěch, výška, prosby, čeled, dosud, snad, smog, katalog, pudink i puding.*

5 Řešení např.: *Do hrnce nalij/eme 1 litr vody a přivedu/eme k varu. Obsah krabičky vsypu/eme do hrnce s 1 litrem vroucí vody. Za občasného míchání vařím/e 10–15 minut.*

Řešení např.: *Osolím/e a přidám/e trochu octa. Případný zbytek vody slijí/eme. Podávám/e s uzeným masem, okurkou a vejcem uvařeným natvrdo.*

Řešení: *vjezd, objevil, objevitel, vjel, objely, objíždka; oběd, věda, vědec, věnovat, věděli, věnec.*

6 Řešení: *objel, vjeli, v travě, oběh, zjev, běhoun, sjednat, objemná, objezd, pěšina, běžec-ká, obětavý, svěřit, s vypětím, bělásek, pěvecký, vjet, zpěvaví, bělmo, oběma, skvělý, úspěch, průběh, vypětí, neopětovat, sepětí, běžný, větroň, pověsit, větrovku, věšák, přesvědčil, většinu, bělení, o sobě.*

7 Řešení: *běží, pějme, běží, hvězdičky, pěkné, svět, květ*

Řešení: *běží xxo|xo, pějme xxox|xo, hvězdičky xxxox|xox|xo, pěkné xxox|xo, svět xxxox, květ xxxox.*

Řešení: *mladých, býval.*

Řešení rébusu: *Kol-í-n.*

Možnost: *Jak by vypadal rébus, aby řešení odpovídalo tvaru z písničky, tj. Kolíne? (řešení: místo „N“ by musela být „NE“.)*

RČ Řešení: *3/4 takt – Zajíček běží po silnici, Hvězdičky, dobrou noc; 2/4 takt – Pějme píseň, Běží voda, Kolíne; kánon Bejvávalo.*

8 Řešení: a) *cukr-ář-k-a, drát-eník, tisk-ařk-a, truhlář, kov-ářk-a, mydl-ář, bank-ěř, brus-ič; mlyn-ářk-a, pek-ařk-a, obuv-ník, lék-ařk-a, zvon-ař, pradl-en-a, hrnč-íř, skl-enář; b) cukrář-ka (cukrář), drát-eník (drát), tiskař-ka (tiskař), truhl-ář (truhla), kovář-ka (kovář), mydl-ář (mýdlo), bank-ěř (banka), brus-ič (brousit); mlynář-ka (mlynář), pekař-ka (pekař), obuv-ník (obuv), lékař-ka (lékař), zvon-ař (zvon), pradl-ena (prádlo), hrnč-íř (hrnec), sklen-ář (skleněný).*

7 Doplň neúplná slova do textů známých písniček.

Zajíček b_ _ží po písni...
P_ _jme píseň dokola, okolo ...
B_ _ží voda, b_ _ží po kameni...
Hv_ _zdičky, dobrou noc...
Kolíne, Kolíne, stojíš v p_ _kné rovině...
Za našich mladejch let, bejval sv_ _t jako kv_ _t...

Zapívejte a zataktujte si některou z těchto písní. Při které písni se dá tančit valčík a při které polka? Která píseň by se dobře zpívala jako kánon?

- Znárodnosti slabičnou a hláskovou stavbu doplněných slov.
- Nahrad v poslední ukázce písně nespisovné výrazy spisovnými.

8 Proved: a) rozbor stavby slova (předponová část, kořen, příponová část, koncovka), b) slovtvorný rozbor (slovo základové, slovtvorný základ a slovtvorný prostředek). Pomoc najdeš na straně 28.

- cukrářka, dráteník, tiskařka, truhlář, kovářka, mydlář, bankéř, brusič
- mlynářka, pekařka, obuvník, lékařka, zvonař, pradelna, hrnčíř, sklenář

Které povolání se vám líbí nejvíce a proč?

Hledej slova se stejným kořenem.

měna, měřítko, změkčovaadlo, vyměnit, měknutí, měřidlo, obměkčit, měřička, záměna, měnit

Skupinu hlásek vyslovovanou [mňe] píšeme většinou **mě**, např. *na stromě, změřit*, někdy **mně**, např. *skromně, vzpomněl*.

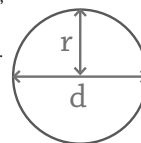
Skupinu **mě** píšeme v těchto případech:

- v základu slova, např. *měsíc, vyměnit*;
- tam, kde v příbuzném slově nebo jiném tvaru téhož slova píšeme **-m-**, např. *soukromý - soukromě, umí - uměl, tma - zatmění*;
- zpravidla v koncovkách podstatných jmen, např. *v domě, u země*.

9 Doplň skupinu **mě**. Pravopis zdůvodni pomocí uvedeného přehledu.

zat_ _ní M_ _síce, nový za_ _staneec, rukopisné pa_ _ti, pro_ _nlivé počasí, výtvarné u_ _ní, _ _sto Jaro_ _ř, zámek v Kro_ _říži, _ _kký tvaroh, z_ _nil bydlíště, uvízl na _ _lčině, les v zi_ _, vypočítat pr_ _r, močový _ _chýř, zasloužená od_ _na, z_ _řit polo_ _r, oblíbený u_ _lec, s_ _nárna peněz, škodolibý pos_ _ch, výstava v Lito_ _řících, na listnatém stro_ _ z_ _rně lhal, úžasem oně_ _l, _ _l zřej_ _ smůlu, keř pot_ _chuť, od hor hř_ _lo, počítal zpa_ _ti, ořechová s_ _s, vy_ _nit baterky

- Vyjmenuj další vlastní jména, ve kterých píšeme skupinu **mě**.
- U zvýrazněných podstatných jmen urči vše, co umíš.

Říkej příslovce příbuzná k přidávným jménům.
vědomý, známé, temná, rozumný

Urči slovtvorný základ příslovci **soukromě** a **významně** a potom těch, která jsi řekl(a).

Tam, kde je součástí stavby slova souhláska **n**, píšeme **mně**. Obvykle je to:
a) u některých příslovci, např. *temně (temný), jemně (jemný)*;
b) u některých sloves a slov od nich odvozených, např. *zjemnět (zjemnit), zapomněl (zapomně), domněnka (domnívat se)*.

Ve slově **tamější** (zvyky) píšeme **-mě-**, protože je utvořeno od příslovce **tam**.

10 Doplň **-ě**, nebo **-ně-**. Pomoz si uvedením slova příbuzného.
Vzor: *přijem_ _ - příjemný → příjemně*

ohrom_ _ cílevědom_ _ náram_ _ skrom_ _ příjem_ _ sm_ _lý, upřím_ _
vzájem_ _ soukrom_ _ znám_ _jší, osam_ _lá, uvědom_ _lé, dom_ _nka,
připom_ _li, dojem_ _ pom_ _nky, samozřejm_ _ zapom_ _l, střídám_ _
nerozum_ _la, setm_ _lo se, rozum_ _ sm_ _šný, oněm_ _la, prom_ _nlivé,
usm_ _vavé, tam_ _jší, nepřítom_ _ sebevědom_ _ nedorozum_ _ní, pam_ _ť,
objem_ _ zřejm_ _ tajem_ _ nejjem_ _jší

Vyber si několik slov a utvoř s nimi slovní spojení nebo větné celky.

RM Možnost: *Dokážeš vyjmenovat povolání, která jsou méně obvyklá nebo už zanikla? Kde se s nimi můžeme setkat? Které činnosti při nich lidé dělají nebo dělali?*

- Řešení: *měn – měna, záměna, měnit, vyměnit; měř – měřítko, měřidlo, měřička; měk – změkčovadlo, měknutí, obměkčit.*

Řešení rébusu: *mě-sto.*

- 9** Řešení: *zatmění, Měsíce, zaměstnanec, paměti, proměnlivé, umění, město, Jaroměř, v Kroměříži, měkký, změnil, mělčině, zimě, průměr, měchýř, odměna, změřit, poloměr, umělec, směnárna, posměch, Litoměřicích, stromě, záměrně, oněměl, měl, zřejmě, potměchuť, hřmělo, zpaměti, směs, vyměnit.*

Řešení např.: *Měřín.*

- Řešení: *Měsíce – 2. p., č. j., r. muž. neživ., stroj; zaměstnanec – 1. p., č. j., r. muž. živ., muž; paměti – 1. p., č. mn., r. žen., kost; v Kroměříži – 6. p., č. j., r. žen., píseň; bydlíště – 4. p., č. j., r. stř., moře; na mělčině – 6. p., č. j., r. žen., žena; průměr – 4. p., č. j., r. muž. neživ., hrad.*

- Tento první bod vyvození není určen ke psaní. Řešení: *vědomě, známě, temně, rozumně.*

- Zde již doporučujeme pracovat písemně. Řešení: *soukrom-ě (soukrom-ý), významn-ě (významn-ý), vědom-ě, znám-ě, temn-ě, rozumn-ě.*

- 10** Řešení: *ohromně (ohromný), cílevědomě (cílevědomý), náramně (náramný), skromně (skromný), příjemně (příjemný), upřímně (upřímný), vzájemně (vzájemný), soukromě (soukromý), známější (známý), osamělá (sama), uvědomělé (uvědomí si), domněnka (domnívat), připomněli (připomíná), dojemně (dojemný), pomněnky (pomni), samozřejmě (samozřejmý), zapomněl (zapomíná), střídme (střídmy), nerozuměla (nerozumí), setmělo se (setmí se), rozumně (rozumný), směšný (smích), oněměla (oněmí), vědomě (vědomý), usměvavé (usmívá se), tamější (tam), nepřítomně (nepřítomný), sebevědomě (sebevědomý), nedorozumění (nedorozumí), paměť (pamatuje), objemně (objemný), zřejmě (zřejmý), tajemně (tajemný), přitažlivý, nejjemnější (jemný).*

- Řešení např.: *oněměla hrůzou, nejjemnější hedvábí; Cílevědomě šel za svým snem. Nezapomněli jsme si vzájemně pomáhat. Jez střídme.*

Text Ztráta: str. 34

Ztráta

Klárka ukazovala hotový přívěsek ve třídě. Nejvíce se líbil Elišce. Klára jí slíbila, že ji pletení scoubidou naučí. O přestávce vyběhla Klárka na chodbu. Když se vrátila, marně přívěsek hledala v penálu.

„Kde je, kdo ho vzal?“ volala a znovu prohledávala penál. „To jsi byla ty, víd?“ obvinila Elišku. Tě se v očích objevily slzy.

„Proč bych to dělala?“

„Přece se ti líbil!“ Ostatní rozpačité přihlíželi.

Bylo dusno až do chvíle, než si Klára začala uklízet věci. Na dně aktovky přívěsek nahmatala. Pomalu ho vytáhla. Eliška je nevinná! Klára běžela za Eliškou s omluvou: „Promiň, že jsem tě podezírala! Měla jsem se líp podívat.“

Teď už Klárka ví, že příště musí být opatrnější nejen na své věci, ale i na svá slova.

11 Přemýšlej nad textem:

- vysvětlí, proč mezi dívkami došlo k hádce,
- vysvětlí, ze kterého důvodu se asi výrobek objevil v aktovce,
- řekni, kterých chyb se Klára dopustila.

12 Jak bys řešil(a) situaci z textu Ztráta, kdybyš:

- byl(a) na místě Kláry, Elišky nebo jejich spolužáků,
- přívěsek zahlédl(a) v jiné aktovce.

13 Nahraď uvedená slova vhodnými synonymy.

hádka, odcizení, udobření, prominutí, nepravda, skutečně, opatrnější, nevinná

■ Uveď příklady, kdy jsi byl(a) ve vaší třídě svědkem podobné situace.

➤ Uveď příklady, kdy a proč dochází podle tebe v životě dětí a dospělých nejčastěji ke konfliktům.

➤ Jak můžeme konfliktům předcházet?

34 UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ

Mezi lidmi vzniká **konflikt**, pokud se nemohou dohodnout, jeden druhému chce v něčem zabránit, nějak na něj zapůsobit nebo mu ublížit. Důvodem konfliktu může být i neúmyslné užití nesprávných slov, přistizení při krádeži, při lži, obviňování apod.

Radý pro řešení konfliktu najdete i v následujícím cvícení.

14 Doplň neúplná slova.

Nene__te se vyprovokovat ke zv__šení hlasu. Bu__te trpěl__ví. Netvařte se odm__tavě a zamračeně. Proje__te zájem a ochotu řeši__ problém. Ře__te problém s úsm__vem a s rozm__slem. Sna__te se v__slechnout a pochop__t jeden druhého. Řekněte si, jak každý chcete problém v__řešit, ab__ste b__li všichni spokojeni. Sdělte s__, proč ke konfl__ktu došlo a co každý z vás udělá pro to, ab__se příště neopakoval.

(podle S. Machové a M. Šamalové)

■ Vypiš z textu některá klíčová slova.

15 Doplň předpony.

Po otázce následovala *pověd. Tato telefonní linka je *platná. Prohřešek jsem jí už *pustil. Trenér *soudil spor. Maminka *tyčila ukazováček. Cítil jsem se *radný. Nechovali se k nám *řazeně a ne*ceňovali naše schopnosti. Kamiony *vážejí zboží po republice. *nosta kliniky odjel na zahraniční konferenci. K přecházení nebezpečných silnic využívej *chodu!

V předponách **nad-, pod-, před-, od-** píšeme vždy **d** (např. *nadpis, podpora, předtucha, odpustit*).

V předponách **bez-, roz-, vz-** píšeme vždy **z** (např. *bezpečí, rozbalit, vzplanout*).

16 Uváděj slova různých slovních druhů, která obsahují některou z předpon **nad-, pod-, před-, od-, roz-, bez-**.

➤ Proveď rozbor stavby slov. Řekni, čím jsou slova neobvyklá. oddaný, rozsoudit, kamenný, měkký, dražší, rozzářit, oddělit, rozzlobený

➤ Vyjádři přídavným a podstatným jménem. miminko bez zubů, ohrada z prken, výlet na celý den, byt v suterénu, brýle na ochranu očí

35 UČIVO ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ

Text v prostědělovacím stylu, rozhovor.

Možnost: Vyhledej v přímé řeči slovesné tvary, urči u nich všechny známé mluvnické kategorie a uved jejich infinitivy. Urči druh vět s vykřičníkem (řešení: *oznamovací zvolací*). Urči počet vět v posledním souvětí (řešení: *Ted' už... – dvě*).

11 Porozumění čtenému textu. Řešení:

- Klára se domnívala, že jí Eliška vzala přívěsek.
- Klára mohla přívěsek hodit na lavici a on jí sklouzl do aktovky. Měla si na přívěsek dávat pozor.
- Měla se lépe podívat do aktovky. Neměla Elišku hned obviňovat.

12 Možnost žákovy volby na základě osobních zkušeností. Vhodná je debata žáků.

RM Námět pro dramatizaci – práce ve dvojici, skupině.

13 Řešení např.: *spor, krádež, usmíření, odpuštění, lež, opravdu, obezřetnější, bez viny.*

Rozvoj komunikačních dovedností, žák vychází z vlastních zkušeností.

➤ Řešení např.: *děti si po sobě neuklízí věci, nedodrží, co slíbí, neplní své povinnosti.*

➤ Řešení např.: *dodržíme, co slíbíme, omluvíme se, přiznáme svou chybu a napravíme ji, jestliže je to možné.*

Poučka: Opakování konfliktu. Při rozhovoru věnujme vždy pozornost volbě slov a výkladu partnerova projevu, aby nedocházelo ke zbytečným konfliktům.

14 Řešení: *nenechte, zvýšení, buďte, trpěliví, odmítavě, projevte, řešit, řešte, s úsměvem, s rozmyslem, snažte se, vyslechnout, pochopit, vyřešit, abyste, byli, si, konfliktu, aby.*

Řešení např.: *řešení konfliktu, nezvyšovat hlas, ochota řešit problém, trpělivost, postup řešení, předcházení konfliktu.*

15 Řešení: *odpověď, bezplatná, odpustil, rozsoudil, vztyčila, bezradný, nadřazeně, nepodceňovali, rozvážejí, přednosta, podchodu/nadchodu/přechodu pro chodce.*

Možnost: *Jaký je pozitivní/negativní vliv kamionové dopravy?*

16 Řešení např.: *nadbytek, podsypat, představit, odnést, rozdmýchaný, bezmyšlenkovitě.*

➤ Řešení: *od-dan-ý, roz-soud-it, kamen-ný, měk-ký, draž-ší, roz-zář-it, od-děl-it, roz-zlob-e-ný; ve slovech jsou vedle sebe dvě stejná písmena, popř. písmena, která označují hlásky lišící se znělostí.*

✎ Pokud se ve slově setkají dvě stejné souhlásky na styku předpony a kořene (např. *rozzářeny*) nebo kořene a přípony (např. *demní*), dochází ke **zdvojení souhlásek**.
Dvě souhlásky vyslovujeme obvykle jako jednu, např. *rozzlobený [rozlobený], ranní [raňí]*.
Naopak dvě souhlásky vyslovujeme odděleně v těchto případech:
a) chceme-li odlišit význam slova od slova s jedinou souhláskou, např. *nejjasnější – nejvíce jasný, nejasnější – ještě více nejasný*;
b) uvnitř slov složených, např. *pálilit*.
Ke zdvojení souhlásek dochází také v některých tvarech slov, např. v *peccce, nezlomte to*.

17 Doplň jednu nebo dvě souhlásky. Proveď rozbor stavby doplňovaných slov.
ro užený veleještěr, vodácký o íl, ne asnější hvězda, **Složené slovo má více než jeden kořen, např. vlastivěda (kořeny vlast, věd).**
ro lobená řidička, upadl do be vědomí, jádro v pe e,
roz íl a po íl, kožní o elení, be nohá ještěrka,
be tvářá hmota, ne lahodnější pokrm, uvolněné si o echli, be ubé dásně,
o álit odjezd, po olovaná krajina, be ásadový člověk, ro sypané vápno

➤ Vyhledej v úvodním textu podobné slovo.

✎ Ke zdvojení souhlásek dochází i v dalších případech. Pokud je kořen podstatného jména zakončený souhláskou **-n**, píšeme v přídatných jménech tvořených příponou **-ný, -ní** dvě **-nn-**, např. *jmenný* (kořen jmen-), *demní* (kořen den-). **Obě -nn-** zůstávají i ve slovech odvozených, např. *povinně*.
ALE: Přídatná jména utvořená od názvů zvířat mají koncovku **-í**. Je-li kořen zakončen na **-n**, píšeme (jedno) **-n-**, např. *sloní, jelení*.
Ve slovech s příponami **-ík, -ice, -ina** je jedno **-n-**, např. *deník, vinice, cenina*.
Pamatujte si: **Ranní** rozzcívka (probíhá ráno), **raná** zelenina (sklízí se časně).

18 Odvozuji od následujících slov přídatná jména a tvoř slovní spojení.

- a) (telefon) číslo, (okno) rám, (rameno) kloub, (rostlina) tuk, (výkon) stroj, (jelen) říje, (jméno) seznam, (slon) chobot, (souhrn) opakování, (čín) sopka, (lachtan) mláde, (klokán) kapsa, (jídlna) příbor, (tuleň) srst, (jeskyně) medvěď
- b) (noc) hlídač, (pošta) ceník, (dřevo) plot, (rozsah) vinice, (odpárat) podšívka

➤ Jak jsi přečetl(a) slovo **podšívka** v předchozím cvičení?

✎ Na styku předpony nebo přípony a kořene slova se objevují někdy **souhláskové skupiny**, které jinak vyslovujeme, než píšeme. Důležitá jsou vždy ostatní slova, která nám napoví pravopisnou souvislost. Souhláskové skupiny **-ts-**, **-ds-** vyslovujeme [c], např. *dětský [dčecký], lidský [lický]*, skupiny **-tš-**, **-dš-** vyslovujeme [č], např. *většina [vječina], řidič [řičí]*.

➤ Řekni podle vzoru, jaký, jaká a jaké je. Všimni si malého písmena u přídatného jména. Vzor: *zámek v Dobříšě – dobříšský zámek* automobilka v Boleslavi, vysíláč v Liberci, veletrh v Brně

Spisovná je i výslovnost plná, tj. *dětský, lidský, většina, potířka*.

➤ Pokud se říct, jací jsou pracovníci z těchto měst. Vzor: *dobříšští pracovníci*

✎ **Zakončení odvozených přídatných jmen**

Přídatná jména odvozená od vlastních názvů zakončených na **-s** mají zakončení **-ský**, (Rus → *ruský*), v množném čísle rodu mužského životného **-ští** (*ruští*).

Přídatná jména odvozená od názvů zakončených na **-k** nebo **-c** mají zakončení **-cký**, (zámek → *zámecký*), v množném čísle rodu mužského životného **-čtí** (*zámečtí*).

V dalších případech dochází před příponou **-ský** k pravidelnému **měkčení** souhlásek: g → ž (Kongo – *konžský, konžští*), h → ž (Praha – *pražský, pražští*), ch → š (běloch – *bělošský, bělošští*), ale *Čech – český, čeští*.

19 Nahraď slova v závorkách správnými tvary přídatných jmen. Nezapomeň, že odvození přídatná jména píšeme s malým počátečním písmenem.

(Paříž) Eiffelova věž, patřit k (Evropa) zajímavostem, (slon) (Afrika), (Španělsko) toreador, (Praha) věže, (Alpy) vrcholy, (Německo) spic, (Šumava) lesníci, (Amerika) herci, (Nizozemsko) obyvatelé, nové (Bratislava) mosty

20 Diktát.

Eliščina babička nemá ráda lháře. Říká, že obvykle červenají v obličejí a nedívají se přímo do očí. Lhář se chce obvykle zachránit před trestem, ale ze lhaní se těžko vymotává. Lež přináší většinou jen problémy. Většina lidí často ocení upřímné přiznání.

V žádném českém slově se nepíše dvě s za sebou. Výmiku tvoří citoslovce, např. psst. Odlíšné je tomu např. v němčině.

- Vyzozovací cvičení není určeno k samostatnému psaní – zápis je třeba provést za podpory učitele. Řešení: *bezzubé miminko, prkenná ohrada, celodenní výlet, suterénní byt, ochranné brýle.*

Poučka: Zdvojené souhlásky. Příklad užití slova **nejasnější**: *Nerozuměl jsem návodu ke hře, připadal mi čím dál nejasnější.* Další příklady zdvojených souhlásek: *raci – racci; (v) pecce – (z) pece; podaný – poddaný.*

- 17 Řešení: *roz-zuř-ený, od-díl, nej-jas-nější, roz-zlob-ená, bez-vědom-í, v pec-c-e, roz-díl, po-díl, od-dělen-í, bez-noh-á, be-ztvar-á, nej-lahod-nější, od-dech-li, bez-zub-é, od-dál-it, pod-dol-ovaná, bez-zásad-ový, roz-syp-ané.* Pozn.: Koncovky vyznačujeme jen u podstatných jmen. Další spojení k využití: podkovička pro štěstí, hradní pán a jeho poddaní, bezzubé dásně.

■ Řešení: *rozpačitě, podezírala;* popř. *nevinná* jako vyvození pro následující poučku.

RZ Možnost: Pokus se uvést další slova složená. (řešení např.: *kolotoč, vodotrysk*)

- 18 Řešení: a) *telefonní, okenní, ramenní, rostlinný, výkonný, jelení, jmenný, sloní, souhrnné, činná, lachtaní, klokaní, jídelní, tulení, < jeskynní; b) noční, poštovní, dřevěný, rozsáhlá, odpáraná.* Další spojení: beraní souboj, vraní krákaní, stavební deník, slunečný den.

Možnost: Zdůvodni pravopis slov **ceník, vinice.**

- Řešení: *dvě možnosti [počífka] i [potšífka].*

Poučka: Výslovnost souhláskových skupin. „Tam, kde je zřejmý šev složeniny nebo předpony a slovního základu, dává se přednost zachování výslovnosti obou souhlásek, např. odsouzení, podšívka [otsouzeň, potšífka].“ DOKULIL, M. a kol. *Mluvnice češtiny I.* Praha: Academia, 1986. str. 97–98.

- Řešení: *boleslavská automobilka, liberecký vysílač, brněnský veletrh.*
- Řešení: *boleslavští pracovníci, liberečtí pracovníci, brněnští pracovníci.*

- 19 Řešení: *pařížská, evropským, africký, španělský, pražské, alpské, německý, šumavští, američtí, nizozemští, bratislavské.*

Možnost: Vymysli věty s dalšími přídavnými jmény odvozenými od vlastních jmen.

RZ Možnost: *Vybavíš si některá slova, v nichž píšeme dvě stejná písmena za sebou?* (řešení např.: *měkký, rozzuřený, povinný*)

20 Diktát.

Práce s Pracovním sešitem:

Pracovní sešit 1, str. 17–21 (řešení na str. XY)

- 6 Možnost: Tajenku napiš do souvětí *Dárkem dáváme najevo, že si druhého _____ a máme ho rádi.*

- 12 Možnost: *Kdy se nemůžeš dočkat rána?* (k diskusi)

Kopírovatelné přílohy:

Kopírovatelná příloha 4.1, str. XY

4.1 Přídavná jména odvozená od jmen vlastních

Řešení: *slovenský, slovenští, mělnický, mělničtí, vlašský, vlašští, pražský, pražští.*

Pracovní listy:

Pracovní list č. 4, str. XY

Inspirace k dalším činnostem:

1 Popletený obrázek

Žáci si vystříhnou z novin/časopisů obrázky, jejichž názvy obsahují skupiny **bě/bje, pě, vě/vje, mě/mně**. Z těchto přinesených obrázků sestaví „Popletený obrázek“ – vtipný obrázek spojující nesourodé prvky, např.: Člověk stojící v trávě, který má místo jedné nohy hrábě, místo druhé nohy květináč. V jedné ruce drží běláška, ve druhé ruce vědro. Na obloze září hvězdy, Měsíc. V závěru hodiny si žáci výtvořů porovnají. V hodinách českého jazyka si mohou obrázky vyměnit. Úkolem každého bude všechna slova s danými skupinami vypsat.

2 Schránka důvěry

Žáci si vyrobí třídní schránku důvěry, do které vhažují dopisy, vzkazy a dotazy. Několikrát měsíčně schránku otevřou a společně se snaží najít odpovědi. Pokud ve třídním kolektivu dojde mezi žáky ke konfliktu, mohou svoje vysvětlení a omluvu napsat a vhodit do schránky nebo si vzájemně mezi sebou vyměnit papírovou vlašťovku, která je bude obsahovat.

3 Pracuj podle návodu

V rámci výtvarné výchovy nebo praktických činností předloží učitel žákům návod pracovního postupu. Žádné další informace nepodává, takže žáci jsou nuceni pracovat jen podle návodu. V závěru hodiny si porovnají výsledky své práce.

4 Přesný popis

Žáky rozdělíme do dvojic. Jeden z každé dvojice odejde na chodbu, kde mu učitel sdělí/ukáže předmět (např. nůžky, vařečka, pudink, ...), který po návratu do lavice žák během stanoveného limitu cca 30 sekund co nejpřesněji popíše svému spolužákovvi. Ten se opět během určeného limitu snaží název uhádnout. Následně si role vymění.